VASİL BIKOV

DARAĞACI

2.
BASKI

yar yayınları

DARAĞACI • VASİL BIKOV

yar yayınları

Yar Yayınları: 68

Roman Dizisi: 18

Birinci Baskı:
Cem Yayınları
1980-İstanbul

İkinci Baskı:
YAR YAYINLARI
Temmuz, 1994-İstanbul

Baskı:
Ceylan Matbaacılık Ltd. Şti.

YAR YAYINLARI

Kuruluş: 1972

Yönetim:

Ankara Caddasi 54 Cağaloğlu-İstanbul

94.34.Y.0159.07

ISBN 975-7530-49-2

Vasil Bıkov

DARAĞACI

2. baskı

Türkçesi:
Metin Alemdar

yar yayınları

PK 531 - İstanbul

BİR

Ormanın içinde, üzerinde ne at, ne kızak, ne de insan izi olan, ıssız, karla örtülü bir yol boyunca ilerliyorlardı. Yazın da az kullanıldığı belliydi yolun, fakat şimdi, şubat ayının uzun süren tipilerinden sonra herşeyi kar kaplamıştı. Sağda ve solda düzensiz girinti-çıkıntılar yapan kızılağaçlar karışık çam ormanı mat bir beyazlıkla parlayan geçidi açıkta bırakmasa bunun bir yol olduğu bile güçlükle farkedilecekti. Ama gene de yollarını kaybetmemişlerdi. Rıbak güzün aklına iyice yerleşmiş olan bölgeyi alacakaranlığın içindeki çıplak çalılara bakarak kolayca hatırlıyordu. Sonbaharda Smol'akov'un grubundan dört kişiyle birlikte gene biraz erzak edinmek amacıyla ücra bir çiftliğe sokulmuşlardı. O zaman şu küçük hendeğin içinde sigara içmiş ve önceden giden iki arkadaşlarının gelmesi için kendilerine işaret vermelerini beklemişlerdi. Tabii şimdi bu hendeğe sığınmak mümkün değildi. Fırtınanın yanlamasına yığdığı bir kar kümesi yukarıdan hendeğin içine dolmuştu, hendeğin yamaçlarındaki çıplak, küçük ağaçlar tepelerine kadar kara gömülmüşlerdi.

Çamların tepelerinin üstündeki ay hemen hemen hiç ışık vermiyor, sadece yıldızların soğuk parıltıları içinde yanıp sönüyordu. Ama ayın sayesinde yapayalnız değillerdi, iki adamı sessizce ve dikkatle izleyen canlı bir yaratık vardı sanki. Ormanın içinde, çamlardan, çalılardan, karmakarışık gölgelerden ve dalların soğuk labirentlerinden oluşan derinlik göz gözü görmeyecek kadar karanlıktı. Buna karşın bu tarafta karın düz beyazlığı yolun güç de olsa görünmesini sağlıyordu. Gerçi yolun eldeğmemişliği yürümeyi zorlaştırıyordu, fakat aynı zamanda onları beklenmedik şeylerle karşılaşmaktan da koruyordu, bu ıssız yerde onlara pusu kurmak kolay şey değildi. Bununla birlikte Rıbak tetikteydi, özellikle Glin'anı köyünden bu yana. İki saat önce orada Almanlarla burun buruna gelmelerine ramak kalmıştı. Neyse ki talihleri yardım etmiş, köyün kıyısında odun kesen bir adam onları uyarmıştı. Bunun üzerine ormana sapmışlar, bu yolu bulunca ya kadar uzun süre çalıların arasında dolanıp durmuşlardı.

Ama Rıbak ormanın içinde yada düzlükte Almanlarla karşılaşmaktan fazla korkmuyordu, silahlıydı çünkü. Gniloye bataklığında kalan arkadaşları onlara kıt stoklarından mümkün olduğu kadar vermişlerdi. Rıbak'ın tüfeğinde beş mermi vardı, kürk ceketinin cebinde de üç şarjör daha şakırdıyordu, bir o kadar da Sotnikov'da vardı. Yazık ki elbombaları yoktu, ama bu fazla önemli değildi, sabaha karşı kampa dönmüş olacaklardı. Böyle olması öngörülmüştü. Ancak, Rıbak Glin'anı'daki talihsizlikten sonra biraz geciktiklerini hissediyordu, ormandaki kar derin değildi, yolun üstündeki de tipiden sertleşmişti, fakat arkadaşı ona ayak uyduramıyordu.

Ormanın içinde yürüdükleri sürece Rıbak arkasında Sotnikov'un boğuk boğuk öksürdüğünü duyuyor-

du. Öksürük sesi bazen yaklaşıyor, bazen uzaklaşıyordu. Şimdi iyice kesilmişti. Rıbak adımlarını yavaşlattı ve başını geriye çevirdi. Sotnikov epeyce geride kalmıştı, alacakaranlığın içinde güçlükle, sürüklenir gibi yürüyordu. Rıbak, Sotnikov'un hantal, yıpranmış keçe çizmeleriyle yorgun adımlar atarak çalıların arasından yürüyüşü ve kulaklarına kadar çektiği asker kepinin altındaki başını alışılmadık bir biçimde eğişini sabırsızlığını dizginlemeye çalışarak seyretti. Sotnikov'un durduğu zaman bile engelleyemediği sık soluklarını daha uzaktan duyuyordu.

«Ee, nasıl? İdare ediyor musun?»

«Şöyle böyle.» Satnikov başıyla bir işaret yaptı ve tüfek kayışını omzuna yerleştirdi. «Daha çok yolumuz var mı?»

Rıbak cevap vermekte acele etmedi ve arkadaşının kısa, kemeri iyice sıkılmış asker kaputunun içindeki zayıf vücudunu süzdü. Sotnikov'un hasta olduğunu hiçbir zaman itiraf etmeyeceğini ve bunu yapmak yerine neşeli görünmeye çalışarak başkasının kendine acımasını önlemeye çalışacağını biliyordu. Çünkü, Sotnikov üç kişiye yetecek kadar onurlu ve inatçıydı. Bu görevin ona verilmesinin nedeni de kısmen onuruydu. Komutan ateşin başında Rıbak'la birlikte gidecek birisini ararken soğukalgınlığını saklamıştı. Önce Udavets ve Gluşçanka adlarında başka iki kişi öngörülmüştü. Ama Udavest o sırada söktüğü makinalı tüfeğini takmakla uğraşıyordu, Gluşçanka da ayaklarının ıslak olduğunu ileri sürmüştü; su almaya gitmiş ve dizlerine kadar bataklık çamuruna gömülmüştü. Bunun üzerine komutan görevi Sotnikov'a vermişti. Sotnikov ses çıkarmadan ayakta duruyordu. Yolda, öksürük onu sıkıştırmaya başlayınca, Rıbak ona niçin hiçbir şey söylemediğini sordu. Sotnikov şöyle karşılık verdi ona:

«Onlar kabul etmedikleri için.» Rıbak tam olarak anlamadı, ama daha sonra ortada kaygılanacak birşey olmadığına karar verdi. Sotnikov yürüyebiliyordu, biraz öksürmesine gelince - savaşta insan soğukalgınlığından ölmezdi. İçinde insan yaşayan bir barınağa varınca ısınıp sıcak patates yiyebilirdi, ondan sonra da soğukalgınlığından eser bile kalmazdı.

Rıbak yüreklendiren bir sesle:

«Artık çok yol kalmadı» dedi ve yürümek için döndü. Fakat o sırada arkada Sotnikov ansızın boğuk bir ses çıkardı ve uzun uzun, ulur gibi öksürdü. Öksürüğü engellemek için öne doğru eğilmiş, ceketinin kolunu ağzına bastırıyordu, ama bu onu daha fazla öksürtmekten başka işe yaramıyordu.

«Kar! Kar al, geçirir!» dedi Rıbak.

Sotnikov göğsünü parçalayan öksürük kriziyle boğuşarak bir avuç kar aldı ve ağzına attı. Öksürük gerçekten de biraz hafifledi.

«Lanet olsun, insanın canını çıkarıyor!»

Rıbak ilk kez kaygılanıp yüzünü buruşturdu, ama birşey söylemedi. Yola devam ettiler.

Taze bir iz hendekten yola doğru gidiyordu. Rıbak izi inceledi ve bunun bir kurt izi olduğunu gördü. Kurt herhalde dondan ötürü insan yaşayan yerlere sokulmuştu. Sotnikov ve Rıbak biraz yana çekildiler ve kurt izini izlemeye başladılar. İzler puslu alacakaranlığın içinde onlara sadece yolu göstermekte kalmıyor, aynı zamanda karın nerede daha az olduğunu de belirtiyordu: Kurt yanılmaz önsezisiyle anlıyordu bunu. Bununla birlikte yolun sonu yaklaşıyordu, çok geçmeden çiftliğin görünmesi gerekiyordu. Bunu bilmek Rıbak'ın keyfini yerine getiriyordu.

Geriye dönmeden, alçak sesle:

«Orada L'ubka var, hoş bir kız!» dedi.

Sotnikov başını kaldırdı:

«Ne?»

«Çiftlikte bir kız var diyorum. Göreceksin, soğukalgınlığın geçecek.»

«Sen hâlâ kızları düşünebiliyor musun?»

Sotnikov arkadan sürüklene sürüklene geliyordu, başını öne eğmişti, hâlâ iki büklüm yürüyordu. Bütün dikkatini adımlarını yavaşlatmamaya ve tempoyu bozmamaya vermiş gibiydi.

«Neden olmasın? Birşeyler yesek yeter.»

Fakat gene geride kalmış olan Sotnikov'a yiyecek sözünün bile bir etkisi olmamıştı. Rıbak daha yavaş yürüyor ve çevresine bakınıyordu.

«Dün bataklıkta biraz uyuyakalmışım, rüyamda ekmek gördüm. Gömleğimin altında bütün, sıcacık bir ekmek vardı. Uyandığım zaman sıcaklığın ateşten geldiğini anladım. Kafam bozuldu..»

Sotnikov onu boğuk bir sesle onayladı:

«Rüyada böyle birşey görmek normal. Bir haftadır haşlanmış çavdarla yetiniyoruz.»

«Şimdi o da bitti. Gronskiy dün sonunu dağıttı.»

Rıbak şu anda kendisini asıl kaygılandıran şeyi söylememişti. Zaten canı konuşmak da istemiyordu. Orman bitmişti, yol düzlüğe çıkıyordu. Biraz ileride, yanda bataklık toprağının üzerinde alçak boylu söğütler görünüyordu. Yol sert bir dönemeç yapıyor ve bir yükseltiye doğru yöneliyordu. Bu yükseltinin ötesinde, kızılağaçların arkasında küçük bir samanlığın delik damının görünmesi gerekiyordu, daha ileride, tahta bir çitin arkasında da bir evle ahırlar ve kuyu sırığı olacaktı. Sırık yukarı doğru duruyorsa herşey yolunda

demekti, yaklaşabilirlerdi; eğer sırık takılıysa evde yabancılar var demekti, geri dönmeleri gerekiyordu. Hiç değilse, ihtiyar Roman'la o zaman böyle olmasını kararlaştırmışlardı. Tabii bunun üzerinden çok zaman geçmiş ve onlar güzden bu yana bir daha uğramamışlardı, açlık ve Alman jandarması(*) onları bir ay önce kovalandıkları yere geri dönmeye zorlayıncaya kadar şosenin öte yanındaki başka bölgelerde gezip dolaşmışlardı.

Dönemece doğru yürüdüler. Rıbak gözlerini artan bir sabırsızlıkla kızılağaçlara dikmişti, ama uykulu, boz alacakaranlığın içinde hiçbir şey görünmüyordu. Sonra gene kurt izini izleyerek yolun öbür yanına geçtiler. Yakındaki insan barınağının kokusunu almışa benzeyen kurt, hareketlerini ağırlaştırmış ve çalılara sinmişti. Karlı hendekten dikkatle dışarı tırmandılar.

Yukarıya önce Rıbak erişti. Önce yanıldığını, çiftliğin daha uzakta olduğunu düşündü. İnsanın pek iyi tanımadığı bir bölgede böyle yanılmalar olağandı: İnsan yolun bazı bölümlerini tümüyle unutuyor ve yol insana olduğundan daha yakın geliyordu. Rıbak adımlarını sıklaştırdı, ama Sotnikov gene geride kalmıştı. Rıbak şimdi onu düşünmüyordu, çünkü içine beklenmedik ve nedensiz gibi görünen bir tedirginlik çökmüştü.

Gecenin griliği içinden ne samanlık ne de öbür yapılar çıkmıştı. Bunun yerine rüzgar burnuna gıcıklayan bir yanık kokusu getiriyordu. Rıbak bunu kendisinin öyle sandığını ve kokunun ormandan geldiğini düşündü. Gözleriyle çalıların arasından karlı damları arayarak yüz adım kadar daha ilerledi. Ama umduğu

(*) Eski Alman ordusunda inzibat görevi yapan «Feidgendarmerlez örgütü kastediliyor (ç.n.).

çıkmadı, çiftlik yoktu. Buna karşın yanık kokusu sürüyordu. Bu, taze bir ateş yada dumanın çıkardığı koku değil, çoktan sertleşmiş bir külün İğrenç kokusuydu. Rıbak bunu anlayınca alçak sesle küfür savurdu ve çite ulaşıncaya kadar hızlı adımlarla hendek boyunca yürüdü.

Çit henüz yerindeydi, ama parçalanmıştı, üstteki iki sırığı yoktu, sadece söğüt dallarıyla örülmüş birkaç kazık karın içinden sırıtıyordu. Eskiden, patates tarlasının arkasında samanlık vardı. Şimdi buradaki bir kar yığınının içinden yer yer koyu renkli birşeyler görünüyordu. Acaba kömürleşmiş direkler miydi bunlar? Biraz daha ileride, eskiden yapının bulunduğu elmalığın yanında da karla örtülü tepeler vardı, ortada yarıyarıya yıkılmış bir ocak doğal olmayan bir biçimde, açıkça duruyordu. Evet, eskiden ahırların olduğu yerde kömürleşmiş direkler bile görünmüyordu, akıl alacak şey değildi bu!

Rıbak çitin yanında bir süre içinden lanetler savurarak, ne yapacağını bilemeden durdu. Gözlerinin önüne huzurla dolu yalın bir insan barınağı geldi: Pros'a ocağın başında iş yapıyor ve fırında börek pişiriyordu, onlar çizmelerini çıkarmışlar, ocağın üzerinde oturuyor ve kendilerine ceviz ikram eden güler yüzlü L'ubka'yla şakalaşıyorlardı.

O sırada Sotnikov yaklaştı; öksürerek, konuşmadan kara gömülmüş olan çiftlik kalıntılarına baktı. Sonunda Rıbak üstüne çöken hareketsizliği yendi, çiti aştı ve avluyu geçip ocağa doğru yürüdü. Ocağın üzerinde kardan bir şapka oluşmuştu. Ocağın üstündeki baca deliğini bile tıkayan bu kar saçma birşeydi! Baca yoktu, herhalde yangında çökmüştü ve şimdi karın altında kömürleşmiş direklerle birlikte paramparça yatıyordu.

Rıbak öfkeyle sövdü:

«Domuz herifler!»

Sotnikov onu izleyerek avluyu geçti, şaşkın şaşkın durakladı, sonra kuyuya doğru yürüdü. Kuyu bu yıkıntıdan kurtulan tek şeydi galiba. Kuyunun sırığı da sağlamdı. Sırığın yukarıda asılı duran kancası rüzgarla ağır ağır sallanıyordu. Rıbak çaresiz bir tavırla avluyu dolaştı, boş, delik bir kovaya çizmesiyle bir tekme salladı, yarıyarıya kara gömülmüş, tekerleksiz bir arabanın çevresini dolaştı. Burada alınıp götürülebilecek hiçbir şey kalmamıştı, yangından arta kalan herşey çoktan götürülmüştü. Yanmış çiftlikte hiç kimse yoktu. Ayak izi bile kalmamıştı, sadece çitin dışında yılan gibi uzanan kurt izleri görünüyordu.

«Ah bu domuzlar, ah bu domuzlar!» dedi Rıbak.

Sotnikov kısık bir sesle:

«Biri ele vermiş onları» dedi.

Kuyuya dayanmış soğuktan iki büklüm olmuştu, öksürmediği zaman göğsü bozuk bir akordeon gibi hırıldıyordu. Rıbak hiçbir şey söylemedi, elini cebine attı, fişekler arasında bugünkü tayınından artmış bir avuç çavdarı topladı.

«İster misin?»

Arkadaşı elini isteksizce uzattı ve Rıbak çavdarın birazını ona verdi. Soğuk, yumuşak taneleri konuşmadan çiğnediler.

«Hepsini öldürmüşlerdir mutlaka.»

Rıbak bunun ciddi bir başarısızlık olduğunu anlamıştı. İlk kez bunca talihsizliğin biraraya gelmesinin bir raslantı olamayacağını düşündü. Kendilerinin aç kalması o kadar önemli değildi, bataklıkta soğuktan tiril tiril titreyen arkadaşları aklına geldikçe daha çok kaygılanıyordu. Son hafta verdikleri zorlu çarpışmalar

ve ormanda dolaşıp durmak canlarını çıkarmıştı, ekmekleri olmadığından sadece patates yemişler ve güçsüz düşmüşlerdi. Üstelik içlerinde dördü yaralıydı ve bunlardan ikisinin taşınması gerekiyordu. Polis(*) ve jandarma çevrelerini sımsıkı kuşatmıştı, kaçacak delikleri kalmamıştı. Açık olan sadece bataklık şeridi vardı. Ama bu yoldan da fazla uzağa gidememişlerdi, üç kilometre ötede bir kasabada sokaklarda polis devriye geziyordu ve burada orman olmadığından bu yol da onlara kapalıydı.

Rıbak ağzındakini gevelerken gözlerini Sotnikov'a dikti:

«Ee, kendini nasıl hissediyorsun? iyi değilsen geri dön. Çabucak köye giderim.»

«Tek başına mı?» «Neden olmasın? Eli boş geri dönecek değilim ya»

Sotnikov ses çıkarmadı, gitgide içine işleyen buz gibi rüzgar tüylerini ürpertiyordu. Buz kesilen ellerini kaputunun kollarına iyice soktu.

Rıbak suçlar gibi:

«Neden bir tane kürk başlık edinmedin? Bu ısıtmaz ki» dedi.

«Ormanda kürk başlık yetişmiyor.»

«Ama köyde herkesin bir kalpağı var.»

Sotnikov biraz durakladıktan sonra:

«Yani köylünün başlığını elinden mi alayım?» dedi.

«Öyle yapman şart değil, başka türlü de olur bu.»

Sotnikov kestirip attı:

«Neyse, gidelim»

(*) Burada faşist işgalcilerle işbirliği yapanlardan oluşturulan «Polizei» örgütü kastediliyor (ç.n.).

Çiti aşıp düzlüğe çıktılar. Sotnikov iki büklüm yürüyordu, asker başlığının içinde ufacık görünen başını omuzlarına çekmişti, rüzgara sırtını vermeye çalışıyordu. Rıbak kürk ceketinin altından ayak dolağını andıran, katlanmış bir mendil çıkardı, silkerek açtı ve Sotnikov'a döndü:

«Al, boynuna sar, ısınırsın.»

«Boşver...»

«Al, al! Göreceksin, nasıl ısıtacak!»

Sotnikov istemeye istemeye durdu, tüfeğini dizlerinin arasına kıstırdı ve soğuktan kaskatı kesilmiş parmaklarıyla mendili elinden geldiği kadar boynuna sardı.

«Gördün mü? dedi Rıbak. «Haydi, şimdi As'arışça'ya gidelim. Topu topu birkaç kilometre ötede. Kendimizi biraz zorlamamız gerek, başka çare yok...

İKİ

Düzlük, ormandan çok daha soğuktu. Buz gibi, sert bir rüzgar karşılarından esiyor ve açıkta olan elleri acıyla kaskatı kesiliyordu. Sotnikov ellerini ceplerine, kaputunun koluna, içine sokmayı denedi, ama ne yaparsa yapsın elleri hissizleşiyordu. Yüzünü, kulaklarını sık sık kaputunun koluyla oğuşturuyordu, ama bu organlar buna rağmen çok geçmeden donacağa benziyordu. Ayakları için korkmuyordu, yürürken ısınıyordu ayakları. Gerçi sağ ayağının iki parmağı katılaşmış, hissizleşmişti, ama bu iki parmak soğukta hep böyle olur, sonra sıcak bir yere girince de sızlardı. Fakat bu soğukta bütün vücudu sızlıyordu, bu da yetmiyormuş gibi ateşi de yükseliyordu.

İyi ki düzlüğü örten kar yeterince sıkıydı, üzerinde rahatlıkla yürünebiliyordu, yalnız bazı yerlerde donup katılaşmış tabaka kırılıyor, ayakları gömülüyordu. Otlarla örtülü bir yamaçtan iniyorlardı; arkalarındaki karanlığın içinde birbirine benzemeyen iki sıra iz kalıyordu. Düzlük orman kadar karanlık değildi, boz renk-

li alacakaranlık biraz olsun dağılmış gibiydi, karın içinden başını çıkaran cılız otlar çevrede rüzgarla titreşiyordu. Tek tük ağaçlara rastlanıyordu. Her çeyrek saatte, bir çalılığa, küçük bir dere kenarında söğütlere yada kızılağaçlara rastlıyorlardı.

Sotnikov kendisini çok kötü hissediyordu: Başı fırıl fırıl dönüyor, arasıra bilincini yitirecek gibi oluyor ve sonra kısa bir süre içinde nerede olduğunu, yanındakinin kim olduğunu unutuyordu. Onun durumunda birisi için geri dönmek yada ormanda kalmak mutlaka daha iyi olacaktı, ama o ciddi bir biçimde hasta olabileceğini kabullenmek istemiyordu. Savaş sırasında bir bu eksikti sanki! İçlerinden hiçbiri görevinden bağışlanacak kadar hasta değildi, hele sorun erzak bulmak gibi önemsiz birşeyken. Öksürükten yada soğukalgınlığından yakınan çok kişi vardı, ama savaşta bu tür şeylere hastalık denilemezdi. Kamp ateşinin başında komutan onu çağırdığında hastalığı düşünmemiş, hatta sevinmişti bile, çünkü günlerdir açtı, sonra içinde insan yaşayan bir evde bir saatçik ısınma düşüncesi onu çekiyordu.

İşte görmüştü ısınmayı! Ormanda durum, herşeye rağmen, daha kolaydı, fakat burada, rüzgarın karşısında kendisini berbat hissediyor, hatta öylesine yalpalıyor ve güçsüzlükten öylesine sallanıyordu ki, düşmekten korkuyordu.

«Ee, kendini nasıl hissediyorsun?»

Rıbak durmuş, başını geri çevirmiş, bekliyordu.

Onun hiçbir yanıt gerektirmeyen bu sorusu Sotnikov'un içini ısıttı. En kötü olasılıkla kendisi bir çıkar yol bulur, kimseye yüklenmezdi, ama gene de en korktuğu şey arkadaşına yük olmaktı. Güvenilir bir kişiye benzeyen Rıbak'a bile yük olmayı istemiyordu. Rı-

bak'la Sotnikov arasındaki yakınlık grup şoseyi geçerken doğmuştu. O zaman gerideki arkadaşlarını ateşle desteklerken yaklaşmışlardı birbirlerine. Zorlu geçen son günlerde de bu yakınlık sürmüştü. Bu göreve ikisinin birlikte gönderilmesi de mutlaka bu nedene dayanıyordu.

«Rıbak arkadaşını yüreklendirmek isteyen bir sesle:

«Şimdi şu çukurluktan geçeceğiz, oradaki tepenin arkasında bir köy var. Fazla yolumuz kalmadı» dedi ve arkadaşının yanında olmak için adımlarını yavaşlattı.

Sotnikov ona yetişti, yamaçtan aşağı birlikte inmeye başladılar. Burada kar düzlükten daha derindi, ince, donuk tabaka sık sık kırılıyor, ayakları kara gömülüyordu. Şimdi ayışığı arkalarından geliyordu. Rüzgar da arkadan, sert sert esiyor ve Sotnikov'un kısa kaputunun etekleri dizlerine çarpıyordu. Rıbak arkadaşını dikkatle süzdü:

«Sana hep sormak istiyordum: Orduda rütben neydi senin? Er değildin herhalde?»

«Batarya komutanıydım.»

«Topçu ha? Öyleyse fazla taban tepmemişsindir. Ben piyadeydim, bütün yolu yürüyerek geçtim.»

«Epey ilerledin mi?»

Sotnikov bu soruyu sorarken doğu yönünde kendi geçtiği yolu düşünmüştü. Ama Rıbak soruyu başka türlü anladı:

«Görüyorsun işte. Başçavuşluktan erliğe. Sen muvazzaf subay mısın?»

«Pek sayılmam. 939'a kadar öğretmendim.»

«Öyleyse mutlaka bir enstitü bitirmişsindir.»

«Evet, öğretmen enstitüsünü. İki yıl.»

«Biliyor musun, ben ancak beş yıl okula gittim. Üstelik o da...»

Rıbak sözünü tamamlayamadı, iki ayağı birden kara gömülmüştü. Bir küfür savurdu ve yeniden biraz kenardan yürümeye başladı. Çalılık, söğütlü ve sazlı bir yere gelmişlerdi, burada kar daha yumuşaktı, insanı taşıyacağa pek benzemiyordu. Sotnikov kararsızca durdu ve nereye basacağını düşündü.

Rıbak:

«Arkamdan gel. Benim bastığım yerlere bas, daha kolay olur» dedi ve kararlı adımlarla çalıların arasına daldı.

Sotnikov sendeleye sendeleye arkadaşını izledi. Geniş çukurluğun içindeki çalıların arasında bir süre zorlukla yürüdükten sonra donmuş bir sazlığa vardılar, bastıkları yerden çatırtılar çıkıyordu. Sonra karla örtülü ufak bir dereyi geçtiler ve bir çayırın üstünü kaplayan karlara bata çıka yürümeye başladılar. Sotnikov'un gücü tükenmişti, güçlükle soluyor ve bataklık çukurunu aşıp yeniden düzlüğe çıkacakları anı dört gözle bekliyordu. Nihayet önlerinde bir tepe belirdi. Burada kar daha azdı, ama yokuş tırmanmak da kolay şey değildi. Sotnikov'un üstüne garip bir kayıtsızlık çökmüştü, ancak iradesini zorlayarak yürümeye devam ediyordu. Kulaklarında belki rüzgardan, belki de yorgunluktan ileri gelen bir uğultu vardı.

Yokuşun yarısına gelince Sotnikov'un durumu iyice kötüleşti, dizleri büküldü. Neyse ki burada kar azdı, rüzgar karı yer yer süpürüp götürmüştü. Rüzgarın açtığı yerlerden donmuş balçık kütleleri görünüyordu. Rıbak artık iyice ilerlemişti, herhalde doruğa varıp çevreyi gözlemek istiyordu. Köyün yakınlarda olması gerekiyordu.

Fakat Rıbak daha doruğa varmadan durdu. Birşey görmüş gibiydi, ama Sotnikov bulunduğu yerden iyi göremiyordu, karla örtülü yamaç yıldızlı gökyüzüne doğru yanlamasına yükseliyor ve yukarıda, gecenin bulanık sisinin içinde kayboluyordu. Çalı şeritleriyle, leke ve gölgelerin içiçe geçmiş çatlaklarıyla bezenmiş, uçsuz bucaksız, sisli ova arkalarında uzanıyordu, daha da arkada kalan, biraz önce içinden çıktıkları orman buradan pek seçilmiyordu, karanlığa gizlenmiş gibiydi. Üstüne gece çökmüş olan düzlük dört bir yanda soğuktan donmuş gibi hareketsizdi. Başlarına birşey gelirse hiçbir yerden yardım bekleyemezlerdi.

Sotnikov güçlükle yaklaşırken Rıbak sırtını rüzgara vermiş, duruyordu. Sotnikov artık Rıbak'ın izlerini kollamayı bırakmıştı, önüne gelen yere basıyordu, düşündüğü tek şey düşmemekti. İyice yaklaşınca Rıbak'ın durduğu yerin bir yol olduğunu gördü.

Hiçbir şey konuşmadılar, çevreye kulak kabartarak, biri sağdaki, öbürü soldaki tekerlek izinden yürümeye başladılar. Yolun yakınlarda bulunan bir köye gittiği kesindi. Çevrede hâlâ gecenin gizemli boşluğu vardı: Boz renkli düzlük, kar, akıl almaz leke ve gölgeleriyle karanlık. Ne bir ışık, ne bir kıpırtı, toprak sağır ve hareketsizdi.

«Sus!»

Rıbak bir adım attı ve put gibi hareketsiz kaldı, çizmelerinin altında kar hafifçe gıcırdadı. Sotnikov kıpırdamadan yanında duruyordu. Yolun gittiği yönden belli belirsiz bir ses, bir bağırış gelmiş, ayazlı gecenin içinde duyulup kaybolmuştu. Kuşkuyla kulak kesildiler - bulundukları yerden çok uzak olmayan bir çukurlukta bir köy vardı herhalde: gecenin alacakaranlığı içinde büyük, yumuşak gri renkli, düzensiz bir şerit uzanıyordu.

Yolun üstünde kıpırdamadan duruyor, çevreyi gözlüyorlardı. Bunun gerçekten bir bağırış olup olmadığını bilmiyorlardı; çevrede rüzgar otları hışırdatıyordu, ayazlı gece sağırdı. Birden öncekinden daha açık seçik bir bağırış duydular, bu bir komut yada bir küfür olmalıydı, sonra birden bütün kuşkularının yok eden bir silah sesi duyuldu ve yankısı düzlüğün üzerinden geçip gitti.

Rıbak artık bir soluk aldı; Sotnikov birden öksürmeye başladı, belli ki soluğunu uzun süre tutmuştu. Öksürüğü engellemeye çalıştı, ama bir hayli sürdü öksürük; bir yandan da yeni sesler duyulup duyulmadığına kulak kabartıyordu. Kimin ateş ettiği açıktı, bu saatte köyün içinde Almanlardan başka kim ateş edebilirdi ki? Demek ki bu yol onlara kapalıydı, geri dönmeleri gerekiyordu.

Başka silah sesi duymadılar, sadece rüzgar iki kez ses getirdi kulaklarına, bunun bir konuşma mı, yoksa bir bağırış mı olduğu belirsizdi. Rıbak yeterince beklemişti, dişlerinin arasından tükürdü ve sövdü:

«Alçak herifler işbaşında! Büyük Almanya için.»

Bir süre daha durup rüzgarlı sessizliğe kulak verdiler şimdi ne yapmaları, hangi yöne dönmeleri gerektiğini düşünmek onlara kaygı veriyordu. Rıbak yolun karanlıkta kaybolduğu yöne hâlâ birşeyler bekler gibi bakıyordu; Sotnikov sırtını rüzgara dönmüş, titriyordu.

Rıbak:

«Demek ki oraya gidemeyeceğiz» dedi ve gıcırdayan karın üzerinde ağırlığını bir ayağın ötekine aktardı.

«Ee, biraz iyi misin bari? Hendek boyunca yürüyelim mi? Aklımda kaldığına göre buralarda küçük bir köy daha olacaktı.»

Sotnikov kısaca:

«Peki» dedi ve üşüyen omuzlarını kımıldattı. Nereye giderlerse gitsinler, onun için farketmiyordu, önemli olan şey artık bu insanın içine işleyen rüzgarda dikilmemekti. Duyguları yarı uykudaymış gibi körelmişti ve hâlâ sendeliyordu. Şimdi bütün gayretiyle ayağının sürçmemesine, düşmemeye çalışıyordu.

Yoldan saptılar ve uzakta bir leke gibi görünen fundalığa doğru bata çıka yürümeye başladılar. Başlangıçta kar ancak ayak bileklerine kadar geliyordu, ama giderek derinleşti, özellikle düzlüğe indiklerinde. Neyse ki, bu düzlük fazla geniş değildi, onu çabucak geçtiler ve sonra bir çalı şeridine paralel olarak yürümeye başladılar. Sotnikov buraları hemen hemen hiç tanımıyor ve Rıbak'a güveniyordu. Rıbak sonbaharda, küçük müfreze Gniloye bataklığında kuvvet toplarken bölgeyi karış karış dolaşmıştı. İşe demiryoluna küçük bir saldırı düzenlemekle başlamışlar, sonra daha büyük eylemlere geçerek İzlanka üzerindeki köprüyü havaya uçurmuş ve kasabadaki keten dokuma fabrikasını kundaklamışlardı. Önemli bir görevlinin öldürülmesinden sonra Alman işgalciler korkuya kapılmıştı. Kasım sonunda üç bölük jandarma Gniloye bataklığını çevirmişti. Partizanlar kuşatmadan güç bela çıkarak Barkovskiy ormanına sığınmışlardı.

O sırada Sotnikov buradan çok uzaklardaydı ve partizanları hemen hemen hiç düşünmüyordu. Cephe hattını geçmek için üçüncü girişimini yapıyordu ve günün birinde ordunun dışında kalacağı hiç aklına gelmiyordu. Oniki gün, oniki gece bir zamanlar güçlü bir kolordu topçu alayı olan birlikten arta kalan küçük bir grupla birlikte Şçara yakınlarındaki Slonim bölgesinde ilerlemeye çalışmıştı. Fakat Berezina'yı geçmek isterken pusu kuran düşman hemen hemen tümünü av-

lamıştı, vurulmayan yada suda boğulmayanlar da Almanlara esir düşmüştü.

Evet, Sotnikov'un topçuları, keşifçileri, numara erleri ve muhabereçileri yaman çocuklardı, bir yıl boyunca onlarla birlikte hep başarılı olmuş, muharebe eğitiminde, alay, ordu ve gösteri tatbikatlarında amirleri ona teşekkür etmişlerdi.

Ama savaşta herşey başka türlü olmuştu. Bataryanın kendini gösterebilmesi için sayılı saniyeler vardı ve en iyi sonuçları en çabuk yön belirleyen, topu en çabuk dolduran, becerikli olan ve elleri titrerken bile şaşırmayan kişi alıyordu.

Rıbak önde, bodur ormanın kıyısını izleyerek, güvenli adımlarla ilerliyordu. Burada kar derin değildi, Sotnikov'a bir süre önce ölen buralı bir partizandan miras kalan, aşınmış keçe çizmeler düzenli gıcırtılar çıkarıyordu. Yol yokuş aşağı iniyordu, rüzgar yandan esiyor, ay gökte donuk donuk parlıyordu. Hava eskisi gibi soğuk ve rüzgarlıydı. Sotnikov kendini soğuktan katılmış hissediyordu. Bu geceki gibi korkunç bir ayazı daha önce hiç yaşamamıştı sanki. Yorgunluktan ve rüzgarın otlarda çıkardığı monoton ıslık sesinden başı uğultuyla, rastlantısal düşünceler, cümle kırıntıları, konuşmalardan oluşan bir kargaşayla doluydu...

Batarya komutanı Sotnikov için en zor şey orduda geçen hizmeti süresince kendini hazırladığı ilk çarpışmanın aynı zamanda son çarpışma oluşuydu. Korkunç bir teknik onun vereceği komutları uysalca bekliyordu, top mermileri, yanında aylarca eğitim görmüş, toplarının gücünü düşmana göstermek için yanıp tutuşan top mürettebatı vardı. Yazık ki uğursuz çarpışma, aksi kanıtlanmayan, ancak çoğu kez görmezlikten gelinen bir gerçeği bir kez daha doğrulamıştı: Son savaşın

deneyimlerini ezberlemek bir ordunun sadece gücü değil, aynı zamanda da güçsüzlüğüydü. Mutlak olan şuydu ki, her savaşın karakteri geçen savaşın kurallarından fazla kendine özgü, farkına varılmayan yada görmezlikten gelinen istisna ve sürprizlerden oluşuyor, yengi ve yenilgiyi bunlar belirtiyordu. Yazık ki, Sotnikov bunu anladığında vakit çok geçti, cephede karşılaştığı kısa bilimin verdiği derslerin ona artık hiçbir yararı olamazdı ve bataryanın ateş gücü Slonim yakınlarındaki taş döşeli bir yolun üzerinde paramparça bir metal yığını halinde yatıyordu.

Şimdi bütün bunlar Sotnikov için boğucu bir kabus gibiydi, o zamandan bu yana pek çok kötü sınavdan geçmişti, ama katıldığı ilk çarpışma aklından çıkmıyordu.

...Topçu alayının gümbürtülü konvoyu dört gün boyunca orman ve tarla yollarından geçerek Batı'ya doğru ilerlemiş, sonra Güney'e sapmış, ancak daha on - oniki kilometre ilerlemeden yönü bu kez de Kuzey'e çevrilmişti. Topçeker traktörlerinin sesi kulakları sağır edecek gibiydi, radyatörlerdeki su kaynıyor, erlerin yüzlerinden ter ve toz fışkırıyordu. Alman Hava Kuvvetleri gece gündüz tepelerindeydi, Junker uçakları konvoya bomba üzerine bomba yağdırıyordu. Bütün yol kum ve toprakla örtülmüştü, topçeker traktörleri pis bir koku çıkararak yanıyor, sağlam kalan araçlar enkazların çevresinden dolaşıp geçiyor, konvoy yoluna devam ediyordu. Top kunduklarının üstünde oturan erler tüfeklerini havaya kaldırıp düzensiz bir biçimde ateş ediyorlardı, fakat bunun pek yararlı olduğu söylenemezdi; bu ateş, uçakları daha yüksekten uçmaya bile zorlayamıyordu. Uçaklar neredeyse ağaçların tepelerini yalayarak yolun üstünden geçiyorlardı.

Sotnikov en öndeki topçekerde oturuyor ve bir

kurtuluş, bir mutluluk bekler gibi yolu terketme, yayılma ve düşmana karşı koyma emrinin verilmesini bekliyordu. O zaman düşmana düşünde bile görmediği birşey gösterecekti. Ama alay durmadan ilerliyor ve iyice küstahlaşan Junker, Heinkel uçakları her iki saatte bir yüklerini onların üstüne boşaltıyorlardı. Alayın kudretli ateş gücü bu uçaklar karşısında çaresiz kalıyordu.

Batı Belorusya yollarında yaptıkları maceralı yolculuğun son gecesi böyle başlamıştı.

Alay bir hayli kayıp vermiş, birçok top mürettebatı ölmüş, Sotnikov'un bataryasında tam isabet kaydeden bir bomba toplardan birini paramparça etmişti. Diğer üç top sağlamdı, ama doğal olarak top siperliklerinde çökmeler olmuş, lastik tekerlekler parçalanmış, namlu ve kundaklar berelenmişti. İkinci topun yerine getirici delinmiş, yağ damlatıyordu. Ölen dört numara eri römorkun içinde, cephane sandıklarının üstünde yatıyorlardı, yedi yaralı da geriye yollanmıştı. Ama bunlar çok ağır kayıplar sayılmazdı, öbür bataryalarda durum daha kötüydü. Konvoy hemen hemen yarıyarıya kısalmıştı, birçok top terkedilmişti, çünkü hasara uğrayan topçekerler safdışı kalmıştı, yedek çekici de yoktu. Şimdi gece boyunca doğuya doğru ilerliyorlardı, kötü bir belirtiydi bu. İlk olarak kurmay başkanı yardımcısı sigarasını yakarken «kuşatma» sözünü ağzına almıştı ve durum bunu gösteriyordu. Erler dört gün, dört gecedir uyumamışlardı, bazıları sabaha karşı top kundaklarının üzerinde, oturdukları yerde uyukluyorlardı - alayın üzerine bir hayalet gibi çöken bilinmezlik geliyordu; bulundukları yerin biraz daha uzağında gökyüzüne alevler yükseliyordu, Alman Hava Kuvvetleri'nin orada bir tren istasyonunu yaktığı söyleniyordu. Onlara hiç kimse hiçbir açıklama yapmı-

yordu, subayların bildiği erlerinkinden fazla değildi, ama insanlar Almanların yakınlarda olduğunu sanki kendi kendilerine öğrenmiş gibiydi. Bundan hemen sonra alay komutanı Binbaşı Prahneviç konvoyu söğüt ağaçları arasındaki bir ara yola soktu. Artık yollarına güney yönünde devam ediyorlardı. Alman Hava Kuvvetleri saldıramadığı için gece daha rahattı, buna karşılık gece onlar kör ve sağırdı, traktörlerin gürültüsünden hiçbir şey duyulmuyor ve karanlık yaz gecesinde fazla birşey görülmüyordu. Artık şafak sökmek üzereydi, Sotnikov oturduğu yerde uyuyakalmıştı. Yolun kenarındaki hendekte meydana gelen müthiş bir patlamayla uykusundan sıçradı. Üzerinden toprakla karışık bir basınç dalgası geçti, ama o ayağa fırlamıştı bile: Topçeker sağ paletinin üstüne iyice yatmıştı. Ve herşey başlamıştı...

Ortalık aydınlanıyordu, söğütlerin arkasında gökyüzü masmaviydi, ileride boz bir yulaf tarlası vardı. Tanklar konvoyun başından onları ateş altına almışlardı. Daha Sotnikov çekiciden aşağı atlayacak zaman bulamamıştı ki, çok yakında üçüncü bataryanın çekicilerinden biri alev aldı ve obüs bir mermi çukurura kaydı. Yakın patlamalardan kulakları duymaz olan Sotnikov bataryasına sağa ve sola açılma emri verdi, ama hantal topları daracık yoldan çekmek pek kolay bir iş değildi. İkinci topun mürettebatı hendeği aşıp çavdarların arasına koştu, ama o sırada çekici arka arkaya iki isabet aldı, obüs devrildi, bir tekerleği havada kaldı. Yanan çekicilerden yükselen parlak alevler ortalığı iyice aydınlatıyordu, yanan mazotun dumanı yulafların üstüne yayılmıştı. Tanklar alayı yolun üzerinde top ateşiyle perişan etmişti.

Bu, olabilecek şeylerin en kötüsüydü, mahvolmuşlar, ateş güçleri hemen hemen hiçbir işe yaramamıştı.

Sotnikov birkaç saniyelik zamanları kaldığını anlayınca sağlam kalan son obüsü yolun üzerinde kundak kollarına tesbit etmeden, iyi kötü mevziye soktu, dürbünün kılıfını açar açmaz ağır mermileri birbiri arkasına yollamaya başladı. Önceleri tanklar görünmüyordu, konvoy başındaki araçlar yanıyor, yaralanmamış olan erler geriye doğru koşuyorlardı, görüş alanını duman ve yolun üstündeki parçalanmış araçlar kapatıyordu. Ama biraz sonra hendeğin öbür yanında, sögütlerin arkasında ilk Alman tankının ilerlediğini ve sallanan topuyla konvoyu yanlamasına mermi yağmuruna tuttuğunu gördü. Sotnikov top nişancısını bir kenara itti. Top zaten doluydu, obüsün kalın namlusunu çarçabuk düzeltti ve sonunda optik nişangahın içindeki haç işaretini belli belirsiz görünen canavarın üzerine getirdi. Top gök gürültüsü gibi patladı, geri tepme obüsü kuvvetle geri attı, dürbünün okülerı Sotnikov'un elmacık kemiğine çarpıp acıttı; tesbit edilmemiş olan kundak mahmuzları taşlarda kıvılcımlar çıkardı, kundak kollarından biri mahmuzla birlikte hendeğe iyice saplandı, diğeri boşlukta kaldı. Sotnikov atışın kaldırdığı tozdan hiçbir şey göremiyordu, fakat top nişancısının sevinç çığlığını duymuştu ve isabet sağladığını biliyordu. Gözünü yeniden optik nişangaha dayadı - yolun öbür tarafında ilerleyen ikici tank hemen hemen yolun görüş alanını dolduruyordu. Batarya komutanı obüsün namlusunu dürbünle bakıldığında elle tutulacak kadar yakın görünen tankın ön zırhına yöneltti ve «Ateş!» diye bağırdı. Kamacı erin tepkisi oldukça hızlı oldu, kulakları sağır eden bir patlama duyuldu, fakat bu kez Sotnikov gözünü zamanında optik nişangahtan ayırmıştı. Namlunun ağzındaki tozun içinden patlamalardan bir saniye önce bir tank olan şeyin yumurta kabuğu gibi dağıldığını, içinde meydana gelen güçlü bir patlamayla kocaman parçaların uçup dağıldığını gördü. Çok

uzaktan ateş etmek için yapılmış olan hantal obüsün mermisi tankı paramparça etmişti.

Başarı numara erlerini coşturmuştu. Elde kalan son toplar kayıplara, ölülere, tozlu taşların üzerinde kanlar içinde kıvranan yaralılara, alev alev yanan araçlara ve tankların yağmur gibi yağdırdıkları mermilere bakmadan denk koşullarda geçmeyen bir çarpışmaya başladı.

Sotnikov altı ağır mermi gönderdi ve iki tankı daha tahrip etti. Ama bilinçaltında tehlikenin daha da keskin hale getirdiği bir sezi bu başarının uzun sürmeyeceğini, yazgının yada rastlantının onlara armağan ettiği saniyelerin kullanılıp tükendiğini, şimdi yada biraz sonra gelecek olan tank mermisinin onlara isabet edeceğini fısıldıyordu. Önlerinde hemen hemen canlı kimse kalmamıştı, son olarak alay komutanı sürüklene sürüklene yaklaşmış ve kundak kolunun üstüne kanlar içinde yığılmıştı; Sotnikov'un yanında birkaç er hendeğin içine mevzilenmişler, tankların mazgallarına ateş ediyorlardı. Doldurucu Solatov cephane sandıklarının yanında başaşağı yatıyordu, daha arkada kimse kalmamıştı. Sotnikov cephane sandıklarına doğru süründü, ama daha sandıklara ulaşamadan arkada kulakları sağır eden bir patlama oldu. Patlamanın yarattığı ani dalga Sotnikov'u boylu boyunca taşların üstüne devirdi, boğucu, kara bir perde kısa bir süre için yolu görünmez hale getirdi. Sotnikov cephane sandıklarına doğru süründü, ama daha sandıklara ulaşamadan arkada kulakları sağır eden bir patlama oldu. Patlamanın yarattığı ani dalga Sotnikov'u boylu boyunca taşların üstüne devirdi, boğucu, kara bir perde kısa bir süre için yolu görünmez hale getirdi. Sotnikov is ve toz anaforunun içinde yeniden soluk almaya başlar başlamaz bilincinin bir köşesiyle henüz yaşadığını hissetti

ve yağan toprak yağmurunun altında topa doğru atıldı. Fakat bir mermi çukurunun kenarında asılı kalan obüsün zavallı bir görünüşü vardı, patlamanın oluşturduğu basınç dalgası namluyu bir yana doğru çarpıtmıştı, lastik tekerlek pis bir koku çıkararak yanıyordu. Sotnikov olup biteni kavradı: Herşey bitmişti. Yaralı olup olmadığını bilmiyor, sadece kulaklarının sağır olduğunu hissediyordu, çünkü çevrede meydana gelen patlamalar ses geçirmez bir duvarın arkasında kalmış gibiydi, çevredeki herkes konuşma yeteneğini yitirmişti sanki, başının içinde sancı veren bir uğultu vardı. Burnundan damlayan kanı oğuşturarak yüzüne yaydı ve yolun üzerinden hendeğe doğru süründü. Karşısındaki söğütlerin arkasından bir tank paletlerini gıcırdatarak geçti, herhalde işini bitiren buydu. Serin bir sabah yeli alev alev yanan topçekerden tüten kara dumanı dağıttı, havada mazot ve trotil kokusu vardı, ölü alay komutanının ceketinin omuzu duman çıkararak yanıyordu...

Bir anda olup bitiveren çöküşün şaşkınlığından kurtulamayan Sotnikov gözlerini uzun süre yolun öbür tarafında ilerleyen tanklardan, tankların numaralarından ve üstlerine şablonla boyanmış siyah - beyaz haçlardan ayıramadı. O sırada birisi kolundan çekti; Sotnikov başını çevirdi ve bir erin is ve kan içindeki yüzünü gördü. Er ona bağırarak birşeyler söylüyor ve arka tarafı işaret ediyordu. Arkada askerler hendek boyunca koşuyorlardı.

Birlikte ayağa fırladılar ve pis kokulu dumanın içinde başlarını eğerek onları arkasından koşmaya başladılar.

ÜÇ

Rıbak bir çalı uzantısının çevrisini dolaştı ve durdu. Boz gecenin içinde ileride bir yamaçta köyün ilk evlerini görmüştü. Rıbak bulunduğu yerden köyü tanıyamıyordu, çünkü sonbaharda köyü öbür taraftan, yoldan geçerken görmüşlerdi. Ama şimdi bunun fazla önemi yoktu, önemli olan köyde Almanların yada polislerin bulunup bulunmadığını anlamak, yanlışlıkla bir tuzağa düşmemekti.

Çalıların yanında durup çevreyi dinledi, ama kuşku veren birşey sezinlemedi. Sadece arasıra gecenin içinde boğulan bir takım sesler duyuluyordu: Uyuşuk bir köpek havlaması, hâlâ sert eser rüzgarın donuk dallarda ıslık çalışı. Havada bir yanık kokusu vardı, herhalde bir yerde ocak yanıyordu. Bu arada Sotnikov da gelmiş, o da gözlerini karanlığın içine dikmişti.

«Ee, ne var ne yok?»

«Herşey yolunda gibi» dedi Rıbak alçak sesle.

«Biraz daha yürüyelim.»

Karanlık hatları ileride beliren köyün ilk evine

gitmek daha kısa ve kolay olacaktı; ev pencerelerine kadar kara gömülmüştü. Yol orada başlıyordu. Ama yolun üzerinde her zaman tatsız şeylerle karşılaşma tehlikesi vardı, zira nöbetçiler ve devriyeler devriye turlarını genellikle yolun köye girdiği yerde bitirirler, polisler orada pusuya yatarlardı. Rıbak bu nedenle karların içinden yürüyordu. Bir çitin hizasında hendeği geçtiler, biraz ileride, bahçelerin sonunda ileri doğru uzanmış gibi duran birkaç eve doğru yöneldiler. Orada bir samanlık yada bir harman sundurması vardı. Sundurmanın delik damının altına girdiler, çatlak köşesinden biraz bekleyip çevreye kulak kabarttılar, sonra Rıbak etrafı kollayarak sundurmanın önündeki düzlüğe çıktı. Biraz ileride rüzgardan yamulmuş, köhne, basık bir evle küçük bir ahır vardı. Karların arasından geçen bir patika eve doğru gidiyordu. Rıbak iki adım attı, sonra yan tarafa, yumuşak karın içine geçti, çünkü patikada çizmeleri çok ses çıkarıyordu. Sotnikov da yandan geliyordu, arka arkaya patikayı izleyerek eve doğru yürüdüler.

Daha küçük ahıra varmamışlardı ki, bir takırtı duyuldu. Birisi isteksizce, yarım yamalak odun kırıyordu. Rıbak sevindi: odun kırıldığına göre köyde yabancı olması olasılığı zayıftı. Ayrıca pencereyi takırdatıp kapıyı açtırmaya da gerek yoktu, odun kıran kişiye derdini anlatabilirdi. Bununla birlikte odun kıranın ondan korkması da mümkündü, belki karşısında yabancı kişileri görünce içeri girip kapıyı kilitleyebilirdi, ondan sonra işin yoksa onu tekrar dışarı çıkarmaya uğraş dur. Rıbak ahırın çevresini dikkatle dolaştı, karların içinde duran sırıkların üzerinden atladı ve açıklığa çıktı.

Avlu karanlık olduğu için çitin yanında iki büklüm duran kadın karaltısını geç farketti. Kadın ayak seslerini duyunca bir korku çığlığı attı.

Rıbak alçak sesle:

«Yavaş, anacığım!» dedi.

Önünde duran kadın başına kaba bir başörtüsünü sımsıkı sarmıştı, yaşlıca, ufak tefekti, dilini yutmuş gibiydi. Gereğinde fazla ihtiyatlı bir kişi olan Rıbak evin kapısına bir gözattı, kapı kapalıydı, avluda da başka kimse yok gibiydi. Bununla birlikte fazla çekinmiyordu, çünkü daha baştan bu köyün sakin olduğuna karar vermişti. Herhalde polisler kaçak votka şişelerinin başına çökmüş olmalıydı, Almanların ise bu taraflarda boy göstermesi pek akla yakın değildi.

«Ah, tanrım, nasıl da korktum! Ah, tanrım...»

«Peki, peki, bırak şimdi haç çıkarmayı. Köyde çok polis var mı?»

«Hayır, hiç yok. Bir tane vardı, ama geçenlerde kasabaya taşındı. Başka hiç yok.»

«Demek öyle.» Rıbak avluda yürüdü ve evin köşesine bir gözattı. «Bu köyün adı ne?»

«L'asını.»

Kadıncığız istekle cevap veriyordu, son derece dikkatli davranıyordu, hâlâ geçirdiği korkunun etkisi altında olduğu belliydi. Baltası budaklı bir çam yarmasına iyice saplanmıştı, anlaşılan kadın bunu yarmaya uğraşıyordu.

Rıbak stokları burada tamamlamanın iyi olacağına karar verdi, köyün giriş ve çıkışı oldukça uygundu, yolun üzerinde bir samanlık, yakınlarda da bir koru vardı, gereğinde burada saklanmak mümkündü.

«Evde başka kim var?»

Kadıncağız Rıbak'ın bilgisizliğine şaşırmıştı:

«Ben tek başımayım.»

«Senden başka kimse yok mu?»

Kadın yakınır gibi:

«Hayır, ben burada tek başıma yaşıyorum» dedi. Huzursuz bir bekleyiş okunan bakışlarını Rıbak'tan ayırmıyordu, bu gece ziyaretinin gizli amacını merak ettiği belliydi. Ancak onun bu yakınan, alttan alan tavrı Rıbak'ı etkilemiyordu, köy kadınlarının bu safça yapmacığını tanıyordu Rıbak, onun merhametini uyandırmak zordu. Rıbak avluya bakındı, ahırın açık kapısını gördü ve gübre kokan boş karanlığa bir gözattı.

«Nasıl, boş mu burası?»

Kadın yardığı odunların başından ayrılmadan, ezik bir sesle onayladı:

«Boş. Hepsini alıp götürdüler.»

«Kim alıp götürdü?»

«Tahmin edebilirsin. Askerde bir oğlum var. Boğazlarında kalsın!»

Rıbak bu kez kadına hafif bir sempatiyle baktı. Kadın beddua ederken içten davranıyordu, ona inanılabilirdi. Gizliden gizliye hoşnutça iç çekti: Buradan birşey alınamayacağını anlamıştı. almanlar kadıncağızın nesi var, nesi yok yağmalamışlardı, son kalanları da o alacak değildi ya! Aramayı sürdürmeleri gerekiyordu.

Sotnikov duvarın dibinde duruyordu, perişan bir görünüşü vardı, dalgındı, Rıbak kadına yaklaştı:

«Ne o, beceremiyor musun?»

Kadıncağız onun kendisine yardım etmek istediğini anladı, göze görünür biçimde sevindi. Üstündeki kuşku uçup gitmişti.

«Evet, baksana çok kuvvetli vurmuşum, şimdi baltayı çıkaramıyorum. Akşamdan beri çabalıyorum, ama yerinden kımıldamıyor.»

«Ver bakayım.»

Rıbak tüfeği sırtına itti ve baltanın düz, kuru sapına iki eliyle yapıştı. Odun parçasını kütüğün üstüne kuvvetle vurdu, sonra vuruşu tekrarladı. Güvenli hareketlerle, zevk alarak çalışıyor, kollarının kuvvetini ve çocukluktaki becerikliliğini hatırlıyordu. Böyle kış gecelerinde ertesi sabah için odun yarardı çocukluğunda. Testereyle kesmeyi sevmezdi, ama baltayla yarmaktan her zaman hoşlanırdı, bunu yaparken bu güç, ama erkekçe, yiğitçe işten doyum duyardı.

Odun dördüncü vuruşta ikiye ayrılıp düştü. Rıbak bu parçaları da ikiye ayırdı.

Kadının başlangıçta tutukluğundan eser kalmamıştı:

«Çok teşekkür ederim, oğulcuğum. Tanrı sana sağlık versin» diyordu.

«Sadece teşekkürle atlatamazsın, anacığım. Erzağın var mı?»

«Erzak mı! Nasıl erzak? Patatesim var. Ama çok küçük. İsterseniz içeri gelin, size kaynatayım.»

«Olmaz, yanımızda götürmemiz gerek. Hayvan türünden birşey.»

«Ha, hayvan türünden. Nereden bulacaksın...»

«Orada kim oturuyor?» Rıbak sivri lata çitin üzerinden komşu evin karlı damını işaret etti. Orada ocak yanıyor gibiydi, rüzgar yanık kokusu getiriyordu.

«Orada mı? P'otra Kaçan. Şimdi burada muhtarlık yapıyor.»

Rıbak duvara dayanmış, sabırla bekleyen Sotnikov'a döndü:

«Öyle mi? Buranın muhtarı ha? Duydun mu?»

«Evet. Onu muhtar yaptılar.»

«Pis herifin biri, değil mi?»

«Pek denemez. Buradan biri.»

Rıbak kısa bir duraklamadan sonra karar verdi:

«Peki, muhtara gidelim. Herhalde o senden daha varlıklıdır.»

Patikayı aramakla vakit kaybetmeden çitin arasından geçtiler, külve patates kabuğu serpilmiş bahçeyi aştılar ve köhne çitin gediğinden muhtarın avlusuna girdiler.

Burası daha düzenliydi, evsahibinin ilgisi hemen seziliyordu. Avlunun üç yanı biri ev, biri ahır, biri de açık bir sundurma olan yapılarla çevriliydi; ön merdivenlerin yanına çekilmiş, içinde saman kırıntıları olan kızak evsahibinin evde olduğunu kanıtlıyordu. Sundurmanın altında düzenli bir biçimde istif edilmiş odunlar vardı. Rıbak bahçeyi geçerken donuk pencerede mat ışık görmüştü. Ön merdivenin gıcırdayan basamaklarını güvenli adımlarla tırmandı.

Kapıyı vurmadı, kapı kilitli değildi. Rıbak kendisi de köylü olduğundan biliyordu: Kapının kolunu çeyrek tur atacak biçimde çevirdi, kapı gıcırdayarak açıldı. Rıbak hole girdi, burnuna köye özgü, yarıyarıya unuttuğu, yoğun kokular çarptı. Duvarı eliyle dikkatlice yokladı. Parmakları ayazın nemini taşıyan giyeceklere, sonra kapının çerçevesine değdi. El yordamıyla soğuk perdeyi yokladıktan sonra bütün köy evlerinde aynı olan kapı kolunu kolayca buldu. Bu kapı da kilitli değildi, Rıbak kolu kendine doğru çekti ve oldukça yüksek olan eşiği aştı, Sotnikov onu izledi.

Masada ters çevrilmiş bir çanağın üzerinde küçük bir gaz lambası yanıyordu. Lambanın alevi içeri giren soğuk hava dalgasından ürkmüş gibi büküldü. Sırtına attığı kürk ceketiyle masanın başında oturan kısa

sakallı, yaşlı adam kır saçlı başını kaldırdı. Alttan vuran ışıkla garip bir biçimde aydınlanan geniş yüzünde beliren hoşnutsuz bakış düşük, kır kaşlarının altında hemen kayboldu.

Rıbak mesafeli bir nezaketle:

«İyi akşamlar» dedi.

Aslında Almanların bu kiralık adamını selamlaması şart değildi, ama hemen nahoş konulara girmek istemiyordu. Fakat ihtiyar karşılık vermedi, kıpırdamadan oturuyor ve meraksız gözlerle gelenlere bakıyordu.

Arkadan soğuk bir hava evin içini doldurdu, Sotnikov kapıyı kapamak için boşu boşuna çabaladıktan sonra aralık bırakmıştı. Rıbak döndü ve kapıyı alışık bir sarsmayla kapadı. Ev sahibi masanın başında yavaş yavaş doğruldu, ama yüzündeki kaygısız ifade değişmemişti, davetsiz konukların kim olduğunu anlamamış gibiydi.

Rıbak resmi bir ses tonuyla:

«Buranın muhtarı sen misin?» diye sordu ve hoyrat adımlarla masaya doğru yürüdü. Ganimet olarak ele geçirdiği çizmeler gıcırdadığı için dikkatle yürümek zorundaydı.

İhtiyar adam iç çekti, kendisini bir konuşmanın beklediğini anlamış olmalıydı. Gaz lambasının ışığında okumakta olduğu kitabı kapattı. Korku yada dalkavukluğun izi bile olmayan bir sesle:

«Evet, benim» dedi. Ocağın bulunduğu köşeden bir hışırtı duyuldu, sonra perdenin arkasından ufak tefek, zayıf bir kadın başörtüsünü düzelterek çıktı, herhalde ev sahibesi bu kadın olacaktı. Rıbak tüfeğini omzundan indirip yere dayadı:

«Bizim kim olduğumuzu tahmin edebiliyor musun?»

«Kör değilim ya, görüyorum. Ama eğer votka almaya geldiyseniz yok. Hepsini aldılar.»

Rıbak Sotnikov'a anlamlı bir bakış fırlattı: İhtiyar kütük polis mi sanmıştı onları yoksa? Belki de böylesinin daha iyi olacağını düşündü ve istifini bozmadan:

«Votka olmasa da olur» dedi.

Muhtar bir süre düşünür gibi sustu ve üstünde gaz lambası duran çanağı masanın kenarına doğru itti.

Yer biraz daha aydınlandı.

«Ee, oturun bakalım.»

Kadın telaşlı telaşlı:

«Öyle ya, oturun çocuklar» dedi. Peykeyi masanın başından aldı ve ocağın önüne koydu, ocağın içinde gece için atılan odunlar alev alev yanıyordu. «Burası daha sıcak, siz soğuktan donmuşsunuzdur mutlaka. Bu havada...»

Rıbak:

«Oturalım» dedi, ama oturmadı, sadece Sotnikov'a başıyla işaret etti:

«Otur da ısın.»

Sotnikov onun bu sözünü ikiletmedi, peykeye oturdu ve sırtını ocağın badanalı duvarına dayadı. Tüfeği elinde baston gibi turuyordu, donmuş kulaklarına kadar çektiği başlığı hâlâ başındaydı. Oysa, Rıbak bu arada epeyce ısınmış, kürk ceketinin düğmelerini açmış, kalpağını ensesine doğru itmişti. Ev sahibi hâlâ yüzünde taş gibi bir ifadeyle masanın başında oturuyordu, karısı ellerini göbeğinde kavuşturmuş, onların

bütün hareketlerini kuşkulu gözlerle, içten içe irkilerek izliyordu. Rıbak kadının korktuğunu düşündü. Partizanlara özgü bir davranışla oturmadan önce odayı dolaştı, ocağın bulunduğu karanlık köşeye de bir gözattı ve yatağın bulunduğu bölümü ayıran kırmızı kaplamalı dolabın önünde durdu. Kadın nazikçe kanara çekildi:

«Orada kimse yok, çocuklar.»

«Nasıl, yalnız mı yaşiyorsunuz?»

Kadın kederli bir sesle cevap verdi:

«Evet, gaz lambasının başında ihtiyarla birlikte yapayalnız oturuyoruz.» Sonra bir öneriden fazla bir ricada bulunur gibi:

«Birşeyler yemek ister misin?» dedi. «Karnınız mutlaka açtır, öyle değil mi? Bu soğukta sıcak birşey yemeden...»

Rıbak bıyık altından gülümsedi ve katılaşmış ellerini hoşnutlukla oğuşturdu. Yapmacık bir kararsızlıkla Sotnikov'a döndü:

«Ne dersin, yiyelim mi? Eh, madem muhtarın karısı bizi davet ediyor, birşeyler atıştıralım...»

Kadın sevindi:

«Çok güzel. Şimdi getiririm. Lahana çorbası henüz sıcaktır. Patates de haşlayayım mı?»

Rıbak dirseklerini masaya dayamış, kıpırdamadan köşede oturan muhtara baktı ve:

«Hayır, haşlama, vaktimiz yok» dedi.

Muhtarın oturduğu yerin üzerinde havlulara sarılmış eskilikten kararmış üç tane ikona asılıydı. Rıbak pencerenin bulunduğu duvara doğru yürüdü ve içinde fotoğraflar bulunan büyük bir çerçevenin önünde durdu. Bakışlarını kendisinden ayırmayan muhtarla gözgöze gelmekten özellikle kaçınıyordu.

«Demek Almanlara hizmet ediyorsun?»

İhtiyar iç geçirdi:

«Bazen. Ne yaparsın?»

«İyi para veriyorlar mı bari?»

İhtiyar bu sorudaki açık alayı mutlaka anlamıştı, fakat oralı olmadı, ağırbaşlı bir tavırla karşılık verdi:

«Sormadım, bilmek de istemiyorum. Benim malım bana yetiyor.»

Bak hele! diye düşündü Rıbak. Muhtar karakter sahibi bir adama benziyordu.

Kayın ağacında yapılmış çerçevenin içindeki yarım düzine fotoğrafın arasında ihtiyara benzeyen bir delikanlının resmi dikkatini çekmişti. Delikanlı bir asker ceketi giymişti, yakasında topçu işaretleri, göğsünde de üç nişan vardı. Sakin, ama gençlere özgü güveni yansıtan bakışları vardı.

«Bu kim, oğlun mu?»

Kadın durdu, Rıbak'ın omuzundan resme baktı ve sevecence: «Evet, bizim Tolik» dedi.

«Peki, nerede o şimdi? Alman polisinde mi çalışıyor?»

Muhtar somurtarak baktı:

«Nereden bilelim? Cephedeydi.»

Muhtarın karısı çorba tenceresini masaya koyarken:

«Ah, tanrım, 939'da evden ayrıldı, bir daha ses çıkmadı» dedi. «Yazdan beri hiçbir haber alamadık. Oysa insan ölü mü, sağ mı diye merak ediyor.»

Rıbak kadının yakınışına karşılık vermedi, belirsiz birşeyler mırıldandı. Kadının konuşmasını sürdürüp sürdürmeyeceğini kestiremediğinden bir süre bekledi, sonra ihtiyara döndü:

«Oğlunu utandırdın.»

Kadın ocağın başından hararetle onayladı:

«Evet, hem de nasıl! Ben de ona gece gündüz bunu söylüyorum. Oğlunu da, herkesi de utandırdı...»

Kadının içten bir acıyla konuşması bir hayli şaşırtıcıydı. Muhtar buna hemen tepki göstermedi, asık yüzüyle, kıpırdamadan oturuyordu. Rıbak yavaş yavaş adamın kafasından bir tahtanın eksik olduğunu düşünmeye başlamıştı. Ama tam o sırada ihtiyarın asık yüzü karmakarışık oldu:

«Kapa çeneni! Bu seni ilgilendirmez!»

Kadının lafı ağzında kaldı. ihtiyar suçlayıcı bakışlarını Rıbak'a çevirdi:

«O beni utandırmadı mı? O beni burada Almanların eline bıraktı. Bu ayıp değil mi?»

«Böyle oldu. Onun elinden gelen birşey yok.»

İhtiyar sordu:

«Kimin elinden birşey geiyor? Benim mi?» İhtiyarın sesi sertti, en ufak bir çekinme yada korku duymadığı belliydi. Sonra elini masaya anlamlı anlamlı vurdu:

«Suç sizlerde.»

Rıbak sonsuza kadar devam edebilecek olan bu cansıkıcı ve nahoş konuşmayı sürdürmedi ve sadece:

«Evet, öyle» dedi.

Kadın masanın sadece yarısını örten kısa bir örtüyü yaydı ve tencereyi üstüne koydu. Tencereden gelen et kokusu Rıbak'ın açlık dışındaki tüm duygularını yenmiş, köreltmişti. Bu adama saygı duymuyor ve onun muhtar oluşunu haklı göstermek için sayıp döktüğü açıklamaların, güdülerin hiçbiri onu ilgilendirmiyordu. Adamın Almanlara hizmet ettiği gerçeği Rı-

bak'a herşeyi açıklıyordu. Fakat şimdi bir kurt gibi açtı, ihtiyarla Almanlar arasındaki ilişkileri aydınlığa çıkarma işini sonra ele almaya karar verdi.

Kadın candan bir tavırla:

«Oturun, gücünüzü biraz toplamanız gerek» dedi.

Rıbak kalpağını çıkarmadan masaya oturdu. Sotnikov'a döndü:

«Gel, birşeyler atıştıralım.

Sotnikov bitkin bir tavırla başını çevirdi:

«Sen ye. Ben sevmem.»

Rıbak peykenin üstünde iki büklüm oturan, hâlâ öksüren ve arasıra ayazda kalmış gibi ürperen arkadaşına dikkatle baktı. Kadın konuğun durumunu anlamamış gibiydi, şaşkınlıkla:

«Neden yemiyorsunuz?» dedi. «Yoksa yemeğimizi beğenmediniz mi? İsterseniz size başka birşey vereyim.»

Sotnikov kararlı bir sesle:

«Hayır, teşekkür ederim, hiçbir şey istemem» dedi.

Sonra küçük ellerini elbisesinin kollarına soktu.

Kadın gerçekten kaygılanmıştı:

«Ah, tanrım, sizi memnun edemedim mi? Kusura bakmayın...»

Rıbak masanın başındaki peykeye rahatça kuruldu, tüfeğini dizlerinin arasına sıkıştırdı ve sessiz sedasız, farkında bile olmadan koca tencereyi silip süpürdü. Muhtar yüzünde hâlâ aynı somurtkan ifadeyle, kımıldamadan köşede oturuyordu. Kadın masanın yanında, konuğa hizmet etmeye candan hazır bir bekleyiş içinde duruyordu.

Rıbak başıyla Sotnikov'u işaret ederek:

«Şu ekmek kenarını alıyorum. Bu da onun payı» dedi.

«Alın, çocuklar, alın.»

Muhtarın sesi çıkmıyordu, birşey bekliyor gibiydi: Belki kendisine birşey söylenmesini, belki de sadece gelinmesini. İri, boğumlu elleri kara kaplı kitap cildinin üstünde sakin sakin duruyordu. Rıbak ekmek kenarını cebine soktu ve sınayan bir ses tonuyla:

«Kitap mı okuyorsun?» diye sordu.

«Neden olmasın? okumaktan zarar gelmez.»

«Sovyet kitabı mı, Alman kitabı mı?»

«Kutsal Kitap.»

«Şuna da bak! İlk defa bir Kutsal Kitap görüyorum.»

Rıbak masaya eğildi, kitabı merakla eline aldı ve kapağını açtı. Ama belki de Almanlarca yayınlanmış olan bu yabancı kitapla ilgilenmenin iyi birşey olmayacağını hissediyordu.

Muhtar mırıldandı:

«Yazık. Kutsal Kitabı okusan zararını görmezdin.»

Rıbak Kutsal Kitabı kapadı:

«Neyse, bu seni ilgilendirmez. Bana akıl öğretmeye kalkma. Sen Almanlara hizmet ediyorsun, bunun için bizim düşmanımızsın.»

Rıbak bunları söylerken ikram edilen şeylere teşekkür etmek zorunluluğundan kurtulduğu için ve duruma daha iyi bir tavır takınma olanağı bulduğu için içten içe memnundu. Masadan kalktı, odanın ortasında durdu, belini sıkmaya başlayan palaskayı gevşetti.

Havanın birdenbire değişmesi ona asıl konuya geçme olanağı sağlamıştı, ama bu geçiş de bir önsözü gerektiriyordu.

«Sen bir düşmansın. Düşmanlarla nasıl konuşulacağını bilirsin, değil mi?»

İhtiyar hafif, ama kararlı bir sesle, içinde bulunduğu durumun ciddiyetinden haberi yokmuş gibi:

«Bu, kimin düşmanı olduğuma göre değişir» dedi.

«Bizim düşmanımız, Rusların düşmanı.»

«Ben bizimkilerin düşmanı değilim.»

Muhtarın söylenenleri onaylamayı inatla reddetmesi Rıbak'ı tahrik etmeye başlamıştı. Belki de Almanların parayla tutulmuş olan bu adamına - ister gönüllü, isterse gönülsüz olsun - neden Sovyet yönetiminin bir düşmanı olduğunu kanıtlaması gerekecekti! Rıbak'ın canı bu tür bir konuşma yapmayı hiç çekmiyordu. Bu nedenle açık bir alayla sordu:

«Ne yani, seni güç kullanarak zorladılar mı? Sen istemediğin halde?»

«Hayır, neden zorlasınlar?»

«O halde gönüllü olarak yapıyorsun.»

«Adeta. Onun gibi birşey.»

Rıbak herşeyin açık olduğunu, konuşacak başka şey kalmadığını düşündü. Bu adama duyduğu düşmanlık büyüyordu, bu anlamsız konuşmaya harcadığı zamana acımaya başlamıştı.

Sert bir sesle emretti:

«Haydi! Gel benimle!»

Muhtarın karısı ellerini kaldırıp Rıbak'a doğru atıldı:

«Ah, oğulcuğum, nereye götüreceksin onu? Rahat bırak ihtiyar budalayı. Kocamış bir adam o, kafası da çalışmıyor...»

Ama muhtar emri ikiletmedi, hayranlık verecek kadar kendine hakim bir davranışla masadan kalktı ve kürk ceketinin kollarını giydi. Saçları tümüyle ağarmıştı, ama yaşına rağmen o kadar uzun boylu ve geniş omuzluydu ki, ayağa kalkınca ikonaların bulunduğu köşeyi tamamen kapatmıştı.

«Sus!» dedi karısına. «Kes sesini!»

Kadının boyun eğmeye alışık olduğu belliydi, içini çekti ve perdenin arkasına gitti. İhtiyar adam masanın başından hiçbirşeye dokunmak istemiyormuş gibi, dikkatle kalktı:

«Buyurun, insanın iradesi onun cennetidir. Vurun, öldürün beni! Bunu siz yapmazsanız başkaları yapacak.» Eliyle pencerelerin arasındaki duvarı işaret etti. «Beni bir kere bu duvarın önüne dikip ateş ettiler.»

Rıbak'ın gözleri ister istemez o tarafa kaydı. Beyaz duvarda gerçekten de birkaç tane siyah kurşun deliği vardı.

«Kim ateş etti?»

Ev sahibi odanın ortasında herşeye hazır bir tavırla duruyordu:

«Tıpkı sizin gibiler. Votka istiyorlardı.»

Rıbak'ın içinde birşey aniden sarsılmıştı: O hiç kimseye benzemek istemiyordu. Yapmak istediği şeyi haklı görüyordu, ama şimdi başkalarının da aynı şeye niyetlendiklerini öğrenmişti. Muhtarın ona yalan söylediğini düşünemiyordu, insan bu tonla yalan söylemezdi. Muhtarın karısı arasıra perdenin arkasından başını uzatıyor, ses çıkarmadan, gözyaşlarıyla bakıyor-

du. Peykenin üstünde iki büklüm oturup öksüren Sotnikov konuşmaya karışmıyordu, herhalde bunu yapacak durumda değildi.

«Peki. İneğin var mı?»

Muhtar yazgıya boyun eğmişçesine:

«Evet. Henüz var» dedi. Havanın bu ani değişikliğini umursamadığı belliydi. Karısı ağlamayı kesmişti, konuşmaları izleyebilmek için çıt çıkarmıyordu. Rıbak biraz düşündü; ineği önüne katıp ormana götürme düşüncesi çok çekiciydi. Fakat burası çok uzaktı, gün doğmadan önce bunu başaramazlardı herhalde.

«Haydi, yürü!»

Rıbak tüfeğini omzuna astı. Muhtar kalpağını çividen uysalca aldı, başına giydi ve kapıyı iterek açtı. Rıbak onu izlerken Sotnikov'a:

«Sen bekle» dedi.

DÖRT

Kapı kapanır kapanmaz kadın eşiğe doğru koştu:

«Ah, tanrım! Nereye götürüyor onu? Ah, niçin? Tanrım!»

«Geri çekil!» dedi Sotnikov kısık bir sesle. Oturduğu peykeden kalkmadan bacağını ileri doğru uzattı. Kadın korkuyla odanın ortasına doğru döndü. Durmadan iç çekiyor, arasıra dikkatle dışarıyı dinliyordu. Sotnikov konuşmanın özünü tümüyle kavrayamamıştı, ama yüksek ateşin bulandırdığı bilincine işleyen birkaç ayrıntıya göre Rıbak'ın muhtarı vuracağını tahmin ediyordu.

Fakat zaman geçiyor, hâlâ silah sesi duyulmuyordu. Başörtüsünün bir ucunu ağzının önünde tutan kadın sızlanıyor, yakınıyor, Sotnikov peykenin üstünde oturuyor ve kadının dışarı kaçıp gürültü koparmamasına dikkat ediyordu. Kendini iyi hissetmiyordu. Öksürmekten canı çıkmıştı, başında şiddetli bir ağrı vardı, ocağın başı ona bazen çok sıcak geliyor, arkasından üşümeye başlıyordu.

«Yavrum, beni bırak, dışarı çıkayım! Orada ne olduğunu görmek istiyorum...»

«Orada görecek birşey yok.»

Kadın yarı karanlık odanın içinde sızlanarak oradan oraya koşup duruyordu, niyetinin Sotnikov'u yumuşatıp kapıya ulaşmak olduğu açıktı. Ama bu yakınmaların Sotnikov'u yumuşatması olanaksızdı. Geçen yaz tıpkı bunun gibi bir kadıncağıza gösterdiği körükörüne güvenin hayatına malolmasına ramak kaldığını çok iyi hatırlıyordu. O kadın da gerek görünüş, gerekse saflık bakımından tıpkı buna benziyordu, ablak bir yüzü, beyaz başörtüsü vardı. Sotnikov küçük bir korunun içinden bahçesindeki sebzelikte çalışan kadını görmüş ve bunu iyi bir rastlantı olduğunu, kadının ona Çorniye Vigori bataklığına giden yolu gösterebileceğini düşünmüştü. Bir gün önce bu bataklığı geçmenin mümkün olduğunu anlamış, bu köyden başlayan ve bataklığı geçen tek yol olan patikayı öğrenmek gerektiğini duymuştu.

Çalıların arasından çıkmış ve kendini göstermeden ince uzun kenevirlerin arasından geçerek bütün dikkatiyle sebzelerin arasında çalışmakta olan kadına yaklaşmıştı. Yukarı sıvanmış koyu renkli eteği, güneş görmemiş, beyaz baldırları ve omzu yamalı, eski püskü ceketi şimdi bile gözlerinin önündeydi. Kadın ot köklüyordu, Sotnikovu hemen farketmemişti. Sotnikov çekinerek selam vermişti, ama kadın, Sotnikov'un umduğunun aksine, korkmamış, sadece onu dikkatle süzmüştü. Sotnikov'un söylediklerini dinlemişti, böylesine basit birşeyi neden istediğini anlamamış gibiydi. Ama sonra ona patikayı ve bataklıktan geçen ağaç kaldırımlı yolu nasıl bulacağını, balçığa saplanmamak için çamlı tepenin hangi tarafından geçmesi gerektiğini güzel güzel anlatmıştı. Sotnikov teşekkür edip giderken kadın:

«Dur, senin karnın açtır mutlaka» demiş, ot dolu eteğini toplamış ve onu bir patikadan geçirip evine götürmüştü. Sotnikov da bu oyuna gelmişti! Ama gerçekten de kıştan çıkmış bir kurt gibi açtı. Kadının peşinden tıpış tıpış yürürken kuvvetli bir köy kahvaltısının düşünü kuruyordu.

Kadın yolda ona, tıpkı, muhtarın karısı gibi, «oğlum» diye seslenmişti, aklında kaldığına göre birkaç kere de «hırpanim» demişti. Sotnikov'un sakalları uzamıştı, tıpkı şimdiki gibi yıkanmamıştı, dizlerine kadar ıpıslaktı, görünüşü son derece pejmürdeydi. Bölgede konuşulan ağzı anlamıyordu, asker olduğunu gizlemesi kolay değildi, ne olduğu ve nereden geldiği hemen anlaşılıyordu. Silahı yoktu, bir gün önce bir mucize sonucu, artık kurtuluş beklemediği bir sırada ölümden kurtulmuştu...

Muhtarın karısı rahat durmuyor, odanın içinde bir o yana, bir bu yana koşuyor ve ağlıyordu:

«Oğulcuğum, ben ne yapacağım şimdi? Onu öldürecek.»

Sotnikov soğuk soğuk:

«Bunu daha önce düşünseydiniz» dedi ve avluya kulak kabarttı.

«Ah, yavrucuğum, ben ona yalvarmadım, söylemedim mi sanıyorsun? Hangi şeytan dürttü de bu işi üstlendi? Ondan daha genç olanlar var. Ama iyi adamlar bu işi istemiyorlardı, kötülerden de millet korkuyordu.»

«Peki, ondan korkmuyorlar mıydı?»

«P'otra'dan mı? Yok canım, onu herkes tanır, biz burada bir ömür geçirdik, köyün yarısı bize akraba olur. P'otra herkese iyilik etmeye çalışıyor.»

«İşte mesele de bu.»

«Belki de böyle değildir. Belki senin inancın da herkes için iyi değildir, yavrucuğum. Onu ekmek temin etmesi için, giyecek toplaması için, milleti kar küremeye çıkarması için zorluyorlar. O da, ne yapsın, milleti sıkıştırıyor. Kendi yurttaşlarını soyuyorlardı.

«Ne sandınız? İşgalciler soyarlar elbette.»

«Evet, soyuyorlar, hem de nasıl! Tanrı onların tümünü soysun! Arabalarla gelip domuzları aldılar. Bizim buzağıyı elimizden aldılar. 'Oğlunuz Kızılordu'da, Almanya'ya karşı olan suçunuzun cezasını ödemeniz gerek' dediler. Yansın, kül olsun bu Almanya!»

Sotnikov uzattığı bacağını geri çekmedi. «İstediğin kadar söv, sana inanmıyorum» diye düşündü. Öbür kadın da yemek hazırlayıp ekmek keserken Almanya için aynı şeyleri söylemişti. Kadın birkaç kere domuz yağı, süt gibi şeyler almak için hole gitmişti, Sotnikov da masanın başında oturmuş, aptal aptal kahvaltıya bakıp tükürüğünü yutarak beklemişti.

Bir keresinde holden fısıltılar işitmişti, ama bunun bir çocuk sesi olduğunu anlayınca sakinleşmişti. O sırada kadın tekrar içeri girmiş, eskisi gibi sakin ve güleryüzlü bir tavırla bir bardağa süt koymuş ve domuz yağı kesmişti. Kadının iyiliği Sotnikov'u bayağı duygulandırmıştı. Aç bir kurt gibi domuz yağına çullanıp süt içmişti. Belirli bir nedene dayanmayan, içgüdüsel bir korku onu çiçekli pencereden dışarı bakmaya zorlamasa pisi pisine ölüp gidecekti. Bir an için taş kesildi: Tüfekli, kollarında beyaz kolluk olan iki adam sokaktan eve doğru geliyor, sekiz yaşlarında bir kız çocuğu adamların yanısıra koşuyor ve onlara birşeyler anlatıyordu.

Yazık ki o zaman sanki dilini yutmuş ve güleryüzlü kadına hiçbir şey söylememişti. Kadını kapının

önünden itmiş, sebze bahçesini yıldırım gibi geçmiş, çiti aşıp ağıla, oradan da bir yarın içine atlamıştı. Arkasından ateş ediyor, bağırıyor, sövüyorlardı. Yara vardıktan sonra kadının da ciyak ciyak bağırdığını duymuştu. Bu kez sesi öncekine hiç benzemiyordu, polislere onun saklandığı çalılığı gösteriyordu.

Şimdi muhtarın karısı da ona «oğulcuğum», «yavrucuğum» diyordu.

Dışarıdan korkulacak birşey duymayan kadın biraz sakinleşti ve peykeye, Sotnikov'un yanına oturdu:

«Yavrum, onun bu işi gönüllü olarak yaptığı doğru değil. Buralılar ona rica ettiler. Ah, o istemiyordu. Ama sonra nahiye merkezinden bir kağıt geldi, muhtarı bir toplantıya çağırıyorlardı. Halbuki bizim L'asini'da muhtar falan yoktu. Herkez ona: 'Sen git, P'otra, sen esirlikte kalmışsın' dedi. Doğruydu, Birinci Dünya Savaşı'nda, Çar Nikolay zamanında iki yıl esarette kalmış, Almanların yanında çalışmıştı. 'Git'dediler ona. 'Sen onların huyunu-suyunu bilirsin. Bir-iki ay idare et, sonra bizimkiler geri döner. Yoksa Budzila'yı muhtar yaparlar, iş kötüye varır'. Bu Budzila da L'asinılıdır, berbat herifin biri. Savaştan önce resmi bir görevi vardı, köyleri dolaşırdı, köylüler o zaman da korkarlardı ondan. Şimdi poliste kendine bir yer buldu. Domuzun pislik çukuruna yanaşması gibi onlara yanaştı.»

«O da hak ettiği kurşunu yiyecek.»

«Yesin, ona olsa olsa şeytan acır. Evet, budala P'otra da onların sözüne kandı, kasabaya gitti. Başına gelecek varmış meğer. Almanlara uşak rolü oynamaktan zevk mi alıyor sanki? Gece gündüz onu tehdit ediyorlar, bağırıp çağırıyorlar, alnına tabanca dayıyorlar, bazen votka, bazen başka şeyler istiyorlar. Başı fena halde dertte.»

Sotnikov ocağın başında oturuyor, uyanık kalmak için kendini zorluyordu. İkide bir yakasına yapışan, başını çatlatacak gibi zorlayan öksürüğün yardımı oluyordu uyanık kalmasında. Kadının anlattıkları bir kulağından girip ötekinden çıkıyordu, onun yakarışlarını anlamak istemiyordu canı. Almanlara hizmet edebilen bir insana karşı acımasızdı. Bu hizmetin şöyle yada böyle oluşunun hiçbir önemi yoktu. Adamın bunu haklı çıkaracak nedenleri olması Sotnikov'un umurunda değildi, bu tür nedenlerin değerini biliyordu. Faşizme karşı verilen amansız savaşta bu tür inandırıcı nedenleri gözönüne almak mümkün değildi. Zafere ancak tüm nedenlere rağmen varılabilirdi. Sotnikov bunu katıldığı ilk çarpışmadan beri biliyordu, bu kanıyı her zaman korumuş, savaşın getirdiği tüm zorluklara rağmen tavrının sağlam kalışında bunun ona birçok bakımdan büyük yararı olmuştu.

Uyuduğunu hissedince ayağa kalkmayı denedi, ama başı öylesine döndü ki neredeyse duvara çarpacaktı. Korkuya kapılan kadın ona elinden geldiğince destek oldu. Sotnikov tüfeğini yerden aldı.

«Lanet olsun!»

«Oğulcuğum, neyin var? Hastasın sen. Ah, tanrım! Ateş gibi yanıyorsun! Yatman gerek. Baksana, göğsün nasıl hırıldıyor. Dur hele, şuraya otur da sana hemen içecek birşey hazırlayayım.»

Kadın içten bir yardımseverlikle ocağın arkasına süzüldü ve orada birşeyler hışırdatmaya başladı. Sotnikov kadın bu kadar telaşlandığına göre durumunun gerçekten de kötü olduğunu düşündü. Bir kendini muhtarın karısına tedavi ettirmediği eksikti.

«Zahmet etmeyin, hiçbir şeye ihtiyacım yok.»

Gerçekten de, ne açlık, ne susuzluk duyuyordu,

sıcaktan ve rahat bırakılmaktan başka bir istediği yoktu.

«Neden oğulcuğum? Hastasın, belli oluyor. Zaten ben bunu çoktan farkettim. Vaktin yoksa yanına biraz kurutulmuş ağaççileği al, belki kaynatacak bir yer bulursun. Gel, şunu iç...»

«Hiçbir şeye ihtiyacım yok benim.»

Kadın ocaktan aldığı küçük torbalardan çıkardığı bazı şeyleri Sotnikov'un eline tutuşturmak istedi, ama Sotnikov hiçbir şey almadı. O bu kadına hiçbir iyilik dilemiyordu, bu nedenle onun acımasını ve yardımını kabul edemezdi. O sırada holden bir takırtı ve Rıbak'ın sesi duyuldu. Muhtar kapıdan başını uzattı:

«Gelin, arkadaşınız sizi çağırıyor.»

Sotnikov kalktı, kafatası çınlıyordu, başı döne döne soğuk, karanlık hole doğru yürüdü. Açık olan kapıdan karlı avluda Rıbak ve karın içinde kesilmiş bir koyun görünüyordu. Rıbak koyunu omuzlamak üzereydi.

Rıbak muhtara döndü:

«Hepsi bu kadar. Şimdi yürü bakalım.» Sesi kayıtsızdı, eski düşmanca ifadesi kalmamıştı. «Kapıyı da kapa, burada görülecek birşey yok.»

Muhtar birşey söylemek istiyor gibiydi, ama sonra bundan vazgeçti ve sessizce eve doğru döndü. Hol kapısı muhtarın arkasından kapandı, ardından oda kapısının da kapandığı duyuldu. Avluda ikisi yalnız kalınca Sotnikov boğuk, serzeniş dolu bir sesle Rıbak'a döndü:

«Nasıl, onu bırakıyor musun?»

«Ah, canı cehenneme!»

Rıbak güçlü bir hamleyle koyunu omzuna attı,

ahırın köşesine doğru yürümeye başladı, sonra karanlık çizgileri karlı zeminin üstünde beliren sundurmaya doğru yöneldi.

Sotnikov onu ağır adımlarla izledi.

BEŞ

Gelirken bıraktıkları izleri kollayarak, konuşmadan sundurmayı geçtiler, dikenli tel çiti izleyerek çalılık yamaca vardılar. Köyde ses seda yoktu, pencerelerden hiçbirinde ışık yanmıyordu; gecenin uykulu griliği içinde karlı damlar, duvarlar, çitler ve bahçelerdeki ağaçlar seçiliyordu. Rıbak omzunda koyunla önden yürüyordu. Hayvanın alnı akıtmalı cansız başı Rıbak'ın omzundan sarkıyordu. Vakit geceyarısını mutlaka geçmişti, zenit noktasında sisten bir çemberin içinde duran ayın ışığı zayıflamıştı. Yıldızlar akşamdan daha parlaktı ve kar ayaklarının altında daha çok gıcırdıyordu, çünkü ayaz sertleşmişti. Rıbak muhtarın evinde fazla vakit geçirdiklerine üzülüyordu, ama neyse ki vakitleri boşa gitmemişti: Dinlenmişler, ısınmışlardı, en önemlisi de elleri boş dönmüyorlardı. Elbette bir koyun onyedi kişi için çok değildi, fakat herkese bir parça et düşecekti. Bir hayli taban tepmişler, ama iyi bir av yapmışlardı ve şimdi sadece şafak sökmeden geri dönmeleri gerekiyordu.

Rıbak yükünün altında dinç adımlarla yürüyor ve karanlık düzlükten geçen, artık tanıdığı yolda fazla ihtiyatlı davranmaya gerek görmüyordu. Yalnız bırakmayı yüreğinin elvermediği Sotnikov olmasa daha hızlı yürüyebilecekti. Rıbak bu gece ilk kez olarak arkadaşına karşı hafif bir öfke duyuyordu, ama bunun yararı yoktu, Sotnikov'un elinde olan birşey değildi bu. Bununla birlikte, Sotnikov daha kalın giyecekler bulsaydı kendini daha iyi hisseder ve kesilmiş koyunu taşımasına yardım ederdi. Başlangıçta koyun Rıbak'a hafif gelmişti, ama giderek ağırlaşıyor, omzunu acıtıyordu, üstelik başını da eğik tutmak zorunda kaldığından ileriye bakması zorlaşmıştı. Rıbak arasıra yükü aktarıyor ve bir omzunu dinlendiriyordu, böylesi daha rahat oluyordu. Kalın, siyah kürk ceketle yürürken ısınmıştı. Ceket hemen hemen yeniydi, bu soğukta işine iyi yaramıştı. Ceket olmasa hapı yutardı herhalde. Ama şimdi sırtına giydiğinde de, üstüne örttüğünde de ceket sıcacık tutuyordu onu. Ceketi ona eli titremeden veren Ahrem Amca'nın sayesinde. Ama Ahrem Amca'nın da bunu yaparken kendine göre nedenleri vardı, bu nedenlerin en önemlisi hiç şüphesiz Zos'a'ydı. Zos'a'nın yakışıklı yavuklusuna iyiden iyiye gönül verdiği belliydi, ama yavuklusu savaş yüzünden ancak kısa bir süre onun kalabilmişti.

Evet, keşke savaş olmasaydı! Ama o zaman Zos'ayla karşılaşabilir miydi acaba? Onu, bir piyade bölüğünün başçavuşunu, ücra bir orman köyü olan Korçovka'ya getiren neydi? Savaş olmasaydı, hiç şüphe yok ki, oraya hayatında bir kez olsun gitmeyecek, olsa olsa bir güz manevrası sırasında yakınından geçip gidecekti. Ama şimdi kirli bir fanilayı kalın kalın doladığı yaralı bacağıyla topallaya topallaya gelmiş, kendisini saklamalarını istemişti, Almanların gündüz bu böl-

geyi taramalarından ve onu yolda yakalamalarından korkuyordu. Gerçekten de şafak sökerken cesetlerle dolu savaş alanını motosikletler ve atlarla taramışlardı, fakat o sırada o samanlıkta samanların içine iyice gizlenmişti.

Ahrem Amca'yla Zos'a gece gündüz uyumamış, çevreyi kollamış ve onu ele vermemişlerdi. Ve sonra... sonra çevrede ses seda kesilmiş, yeni Alman yönetimi kökleşmişti, geceleri top sesi duyulmaz olmuştu, çok üzücü birşeydi bu. Rıbak'ın eskiden uğrunda yaşadığı ve çalıştığı herşey bir daha doğrulmamak üzere çökmüş gibiydi. Duyduğu acı büyüktü, gizliden gizliye sürdürdüğü bu köy hayatında tek avuntusu tatlı, yumuşak Zos'a olmuştu. Ama bu uzun sürmemişti.

O güne kadar sağlığı ona hiç oyun etmemişti, süt ve kaymak boldu, bacağındaki yara bir ay içinde oldukça iyileşmişti, sadece yürürken kendini hafifçe belli ediyordu. Özellikle Almanların yazın kazandıkları başarılardan sonra Moskova önlerinde takılıp kaldıklarını öğrenmesiyle bundan böyle ne yapacağını düşünür olmuştu. Gerçi Almanlar bolşevik başkentinin düşmesinin bir an sorunu olduğunu bağıra çağıra ilan ediyorlardı, ama Rıbak bundan iyice kuşkuluydu. Moskova, Korçovka değildi, onu savunacak güçler çıkacaktı.

Sonra onun gibi kuşatmaya düşmüş arkadaşları çıkageldi, bazıları yaralarını tedavi etmiş, bazıları köy ve çiftliklerde gizlenip yenilginin verdiği ilk şoku üstlerinden atmışlardı. Buluşuyor, durumu tartışıyor, gizledikleri silahları yavaş yavaş ortaya çıkarıyorlardı. Ormana gitmeyi kararlaştırmışlardı, ücra köylerde kendilerine ait olmayan uysal kızların dizi dibinde sonsuza dek oturacak değillerdi ya. Ve gittiler.

Rıbak'ın Korçovka'dan ayrılışı dokunaklıydı. Rıbak başkaları gibi hokkabaz numaraları yapmadı, her-

şeyi açık açık anlattı ve şaşılacak şey, onu anladılar, kızmadılar, onu tutmaya çalışmadılar. Zos'a, doğal olarak, ağladı, ama Ahkem Amca:

«Ne olması gerekiyorsa o olsun: Savaştayız» dedi.

Ahrem Amcayla Ganul'a Teyze'nin oğulları yoktu, ama ona oğulları gibi davrandılar. Rıbak arasıra haber yollayacağına ve onları ziyarete geleceğine söz verdi. Güz önüne doğru bir kez ziyaret etti onları, ama daha sonra yol çok uzak geldi, daha da önemlisi oraya gitmeyi canı çekmiyordu. Acaba birbirlerine yabancılaşmışlar mıydı? Bir erkeği ciddi olarak ve uzun bir süre için bağlayan şey eksikti belki; herşey kendi kendine başlamış, alevlenmiş ve sönmüştü. Rıbak bunun için üzülmüyordu, kendinden hoşnuttu, aldatmamış, yalan söylememiş, açık ve dürüst davranmıştı. Herkes ne derse desin, Zos'a'ya karşı vicdanı temizdi. Başkalarına zarar vermeyi, onları bilerek yada bilmeyerek incitmeyi sevmiyordu, başkasının ona gizliden gizliye kin beslemesine dayanamıyordu. Doğal olarak orduda bundan kaçınmak zor birşeydi, bazen ceza vermek zorunda kalıyor, ama hizmetin yürümesi için işi fazla alevlendirmemeye çaba gösteriyordu. Şimdi Sotnikov muhtarı cezalandırmadan bıraktığı için ona garaz duyuyordu, ama aykırı gelmişti bu ona, cehennemin dibine kadar yolu olduğunu düşünmüştü muhtarın. Elbette düşmana acınmazdı, ama bu P'otra ona çok halim selim ve köylüce görünmüştü. «Suç işlediyse başkası cezalandırsın onu» diye düşünmüştü. Odada konuşurken ona iyi bir ders vermek istiyordu, ama koyunların yanına gidince bu düşüncesini değiştirmişti. Ahırın içinde köylere özgü, huzur veren bir saman, gübre ve hayvan kokusu vardı, üç tane koyun korkuyla bir köşeden öbürüne kaçıyorlardı; P'otra koyunlar-

dan alnı akıtmalı olanı postundan yakalamış, sonra becerikli ve güçlü bir hareketle hayvanın boğazına sımsıkı yapışmıştı. Rıbak içinde unuttuğu bir duygu, bir av yakalamanın sevincini duymuştu. Rıbak hayvanı tutmuş, muhtar koyunun boğazını kesmişti. Hayvan ılık kanının aktığı samanların üzerinde debelenirken Rıbak çocukluktan beri tanıdığı korkunç bir sevinç hissetmişti. Güz sonuna doğru babası da bir yada iki koyun keserdi, o da yardım ederdi babasına. Herşey aynı biçimde olup bitmişti: Ahırdaki kokular, ölüm korkusuyla titreyen koyun, buz gibi havaya yayılan kekre kan kokusu...

Çalılıktan çıktılar. Rıbak'ın saptığı düzlük beklediğinden daha büyüktü, uzun süre eldeğmemiş karların üzerinden yürüdüler. Rıbak daha önce kısa bir süre üzerinden yürüdükleri yolun nerede olduğunu kestiremiyordu. Yolun arkasında küçük dereye inen yamaç başlıyordu. Vakit epeyce ilerlemişti, en az iki kilometre yol almışlardı, ama yola varamamışlardı. Rıbak farkında olmadan yolu geçmiş olmalarından korkmaya başlamıştı. Eğer yolu geçtilerse yönlerini kaybetmeleri ve çukurluğa inmek için sola sapmaları gecikmeleri işten bile değildi. Yazık ki bu araziyi iyi tanımıyordu, buralı partizanlardan bilgi almamakla da iyi etmemişti. Fakat bu kadar uzaklaşacaklarını düşünmemişti.

Durdu ve geride kalan, karanlığın içinde güçsüzce sürüklenen Sotnikov'u bekledi. Ayın önüne kalın, mavi - siyah bir bulut kapatmış, ortalık daha karanlık olmuş, görünüş daha zorlaşmıştı. Rıbak koyunu karların içine attı, tüfeğini üzerine koydu ve kramp giren omuzlarını açıp soluk soluğa gerindi. Çok geçmeden Sotnikov adımlarını zorlukla atarak yaklaştı.

«Ee, bir parça iyi misin?»

«Biliyor musun, bu işi mutlaka başarman gerek. Bugün benden sana pek hayır yok.»

Rıbak soluyarak:

«Meraklanma, idare ederiz» dedi ve konuyu değiştirdi:

«Ne dersin, doğru yolda mıyız?»

Sotnikov soluk soluğa gecenin içine baktı:

«Öyleye benziyor. Orman o tarafta.»

«Ya yol?»

«Buralarda bir yerde olmalı. Eğer sapmıyorsa.»

Her ikisi de gözlerini karanlık, karlı arazinin uzaklarına diktiler. O sırada gergin dikkatleri uğuldayan rüzgarın içinde uzaktan gelen, belirsiz bir ses algıladı. Bir an sonar bunun güçlükle duyulan bir at sesi olduğunu anladılar. Bir hamlede rüzgara karşı döndüler, karanlığın içinde birşeyin belli belirsiz hareket ettiğini seçmekten çok sezinlediler. Rıbak önce izlendiklerini sandı, ama sonra hareketin onların geldiği yöne dik olarak, herhalde onların bulamadığı yol üzerinde olduğunu anladı. Yüreğinin çarptığını hissetti ve tüfeğini çabucak omzuna aldı. Gerçi sezgisi ona söz konusu kişinin henüz uzakta olduğunu ve buradan bir rastlantıyla geçtiğini söylüyordu, ama bu kişinin onları farkedip farketmeyeceği daha belli değildi. Eğildi ve kesilmiş koyunu güçlü bir hamleyle omzuna attı. Düzlük ileride bir tepeye kavuşuyordu, mümkün olan süratle bu tepeyi aşıp gözden kaybolmaları gerekiyordu.

Sotnikov'a dönüp:

«Haydi, haydi! Koşalım!» diye fısıldadı ve koşmaya başladı.

Bacakları kendiliğinden koşuyor gibiydi, vücudu bütün tehlikeli anlarda olduğu gibi atik ve enerji do-

luydu. O sırada önünde yolu gördü, tekerlek izleri onların saptığı yöne yan düşüyordu. Evet, bu yoldan birisi geliyordu! Rıbak sağda, biraz ileride hareket eden bir leke farketti, koşum takımlarının çıkardığı hafif ses duyuluyor, kızak süratle yaklaşıyordu. Kısa süren şaşkınlığını yendi, münasebetsiz bir zamanda ortaya çıkan lanetli yolu bir mayın kuşağını aşar gibi sıçrayarak geçti ve aynı anda bir hata yaptığını farketti. Aslında geriye doğru kaçmaları gerekiyordu, ama bunu düşünmek için vakit çok geçti. Donuk kar tabakasını kırıp dala çıka, her an bir bağırış beklediği için yüreği çarparak tepeye doğru koşmaya başladı.

Doruğa varmadan önce geriye baktı. Kızaklar yolun üzerinde belirgin olarak görünüyordu. İki kızak vardı, peşpeşe ilerliyorlardı. Kızaklarda kimin oturduğu karanlığın içinde henüz seçilmiyordu, daha onlara seslenen de olmamıştı, Rıbak bunların köylüler olabileceğini umutla düşündü. Onlara seslenmediklerine göre bunlar mutlaka köylüydü, belki gecikip karanlığa kalmışlar, köylerine dönüyorlardı. Öyleyse korkuları boşunaydı. Rıbak birkaç kez rahat soluk aldı ve bir yandan koşarken bir yandan da başını çevirip Sotnikov'a baktı. Sotnikov biraz geriden sendeleyerek geliyordu, anlışalan doruğa kadar olan son yüz adımlık yolu koşabilecek duruma değildi.

Ve o sırada kötü, tehdit edici bir ses gecenin sessizliğini yırttı:

«Dur! Kımıldamayın!»

Rıbak:

«Allah kahretsin!» diye düşündü ve taze bir güçle ileri atıldı. Tepenin hafif bir eğim yapan sırtında siperlemek için çok az yolu kalmıştı, daha ileride iniş başlıyordu, oraya varırlarsa kurtulacakları kesindi. Kızaklar durdu ve yeniden birkaç ses duyuldu:

«Dur! Dur! Ateş ediyoruz! Dur!»

Rıbak'ın aklından düşüncelerin en kötüsü geçti: Yakayı ele verdik! İnsana acı verecek kadar açık bir durumdu bu. Tepenin sırtında yorgun adımlarla koşuyor ve şimdi kaçmaları, kaçabildikleri sürece kaçmaları gerektiğini biliyordu. Onları atla izlemeleri pek mümkün değildi, bu karanlıkta ateş etmelerinden de fazla korkmuyordu. Koyun onu bayağı engelliyordu, ama Rıbak onu sürüklemeye devam ediyordu, her şeye rağmen kurtulmak yolundaki zayıf umudu yitirmek istemiyordu.

Doruğu aştıktan sonra büyük sıçrayışla yamaçtan aşağı inmeye başladı. Bacakları onu o denli hızlı götürüyordu ki, yüküyle birlikte düşmekten korkuyordu. Alman malı olan tüfeğinin dipçiği uyluğuna çarpıp acıtıyor, cebindeki fişekler hafif hafif şıkırdıyordu. İleride koyu renkli, çalılığa benzeyen birşey farketti ve oraya doğru yöneldi. Bağırışlar şimdilik duyulmaz olmuştu, henüz ateş eden de olmamıştı. Görünüşe göre Rıbak'la Sotnikov peşlerindekilerin görüş alanından çıkmışlardı.

Fakat yamacın dibinde kar derinleşti ve Rıbak yeni bir kaygıyla arkasına baktı. Sotnikov tehlikeli bir biçimde geride kalmıştı. Üstelik hiç de acelesi vara benzemiyordu, koşmuyor, karlı karanlığın içinde düşe kalka yürüyordu. En kötüsü Rıbak'ın ona hiçbir biçimde yardım edemeyişiydi, sadece arkadaşını peşinden çekebilmek için durmaksızın ileri doğru koşuyordu. Çok yakınında bir karaltı biçiminde görünen çalılığa erişmesi gerekiyordu.

Arkadan yeni bağrış ve sövgüler duyuldu:

«Durun! Olduğunuz yerde kalın, haydut güruhu!»

Demek ki izleniyorlardı. Rıbak bağrışılardan düşmanlarının doruğa vardıklarını ve onları gördüklerini anladı. Durumları tehlikeliydi, özellikle çalılığa varmak için bir hayli yolun olan Sotnikov için. Ama yapacak şey yoktu. Büyük tehlikelerde olağan birşeydi bu: Herkesin kendi başının çaresine bakması, kendi yazgısını yaratması gerekiyordu. Rıbak'a gelince, bacakları onu savaşta birkaç kez kurtarmıştı.

Çalılık başlangıçta sandığından bir hayli daha uzaktı. Arkadan ilk silah sesleri duyulduğunda Rıbak henüz yolun yarısına varmamıştı. Ama peşlerindekiler berbat birer nişancıydı. Kurşunların çok üzerinden geçişinden farketmişti bunu. Rıbak kurşunlara boşverip çalılığa doğru koşmaya zorladı kendini.

Burada herhalde bir bataklık çayırı başlamıştı, karlı düzlüğün üzerinde çıplak kızılağaç dalları vardı, yumuşak karın altında kökler hissediliyordu. Rıbak çalılığa varınca sendeledi ve koyun omzundan düştü. Koşmaya devam etmesi gerekiyordu, ama tümüyle güçsüz düşmüştü. Arkadan silah sesleri geliyordu. Sotnikov'un polisleri oyaladığını anladı. Buna sevindi, böylece peşindekilerden kurtuluyordu, çalıların arasında izini kaybettirip kaçabilecekti. Ama önce arkaya bir gözatması gerekiyordu. Elinde tüfeğiyle dizlerinin üstünde doğruldu ve uzakta, tepenin eteğinde Sotnikov'un kımıldadığını gördü. Tepeden gelen üç yada dört el silah sesinden sonra daha yakından bir tüfek patlaması duyuldu, Rıbak, Sotnikov'un tüfeğinin sesini tanıdı. Ama içinde bulundukları durumda silahlı bir çatışmaya girmenin anlamı neydi? Mümkün olan süratle koşmaları gerekiyordu, çalılığa varabilirlerse peşlerindekileri ekebilirlerdi. Sotnikov bunu kavramamışa benziyordu, kendini yere atmış, kımıldamadan yatıyordu. Ateş etmese öldüğünü sanabilirdi insan. Yoksa yaralanmış mıydı?

Bu düşünce Rıbak'ı çok huzursuz ediyordu. Fakat Sotnikov'a nasıl yardım edecekti? Herhalde polisler tepeden karların içindeki adamı açık seçik görüyorlardı ve onu mutlaka vuracaklardı. Sotnikov'un yardımına koşsa ikisi de ölecekti. Fin savaşında ağaca gizlenen nişancıların bir dakika içinde dört-beş kişiyi vurduklarına tanık olmuştu. Her zaman da aynı ilkel yöntemi uyguluyorlardı: Vurulan ilk kişinin yardımına avcı zincirinde yanında bulunan arkadaşı koşuyor ve onun yanına uzanıyordu, ardından üçüncüsü sürünerek yaklaşıyordu. Aslında hepsi de kendilerini neyin beklediğini biliyor olmalıydı, ama arkadaşlarının ölmekte olduğunu göre göre başka türlü davranmak ellerinden gelmiyordu.

Henüz kaçmak mümkünken Rıbak'ın uzaklaşması gerekiyordu, çünkü artık Sotnikov'u kurtarmaya olanak yoktu. Rıbak bu karara vardıktan sonra tüfeğini omzuna astı, koyunu kaldırıp sırtladı ve bitki köklerine takılıp sendeleye sendeleye bataklık kıyısı boyunca koşmaya başladı.

Gücünün yeniden tükendiğine bakılırsa tepeden bir hayli uzaklaşmış olmalıydı. Arkadan silah sesleri duyulmaz olmuştu. Rıbak arkadaki sessizliğe kulak verirken orada herşeyin bitmiş olduğunu bilinçsiz bir rahatlama duygusuyla düşündü. Ama çok geçmeden yeniden üç el silah sesi duyuldu; bir kurşun gittikçe azalan bir vınlamayla bataklığın üzerinden geçti. Demek ki Sotnikov henüz yaşıyordu. Bu beklenmeyen silah sesleri Rıbak'ın içinde yeni bir kaygı uyandırmıştı, koşuşunu yavaşlattı ve tehlikeden keskinleşen duyularını daha da zorladı. Koyun gitgide ağırlaşıyor gibidi, bu yumuşak, bükülgen yük Rıbak'a zaman zaman yabancı ve saçma birşey gibi geliyordu. Artık yükü kurulmuş bir makina gibi taşıyor ve bambaşka şeyler düşü-

nüyordu. İleride bir çukurluk görünmüştü, belki de donmuş bir derenin kıyısıydı bu. Rıbak'ın bu dereyi geçmesi gerekiyordu, ama oraya varınca ayağı kaydı, elindeki yükü düşürdü ve karın üzerinde gerisin geriye, aşağıya doğru kaydı. Söverek doğruldu, ellerini kullanarak yukarı tırmandı ve birden kaçıp gitmemesi gerektiğini anladı. Geride arkadaşı dururken lanetli bir koyun için bunca gücü nasıl harcayabilmişti? Sotnikov elbette yaşıyordu, silah sesleri bunu kanıtlıyordu. Rıbak'ı korumuş, onu ölümden kurtarmıştı, ama kendi durumu kötüydü. Onun için kurtuluş yoktu. Rıbak rahatça kaçıp kurtulabilirdi, ama ormandaki arkadaşlarına ne söyleyecekti?

Şu ana kadar güttüğü niyetin ne kadar çirkin olduğu kafasında öylesine belirmişti ki, alçak sesle lanetler okudu ve küçük yarın kenarına ne yapacağını bilmeden oturdu. Çalılığın öbür tarafından, uzaktan bir silah sesi daha duyuldu, ama tepeden buna hiçbir karşılık gelmedi. Yoksa orada değişen birşey mi olmuştu?

Acı veren bir duraklama dönemi başlamıştı, sonunda yeni karar garip geldi. Rıbak ayağa fırladı.

Artık düşünmemeye çabalayarak, bıraktığı izlerden geriye doğru atıldı.

ALTI

Sotnikov'un silahlı bir çatışmaya girmeye hiç niyeti yoktu, yamaçtan inerken düşmüş, çevresindeki herşey dönmeye başlamış, sanki bir sis perdesi arkasında kalmıştı. Sotnikov ayağa kalkamadığını dehşetle farketmişti.

Yattığı yerden Rıbak'ın sırtındaki koyunla birlikte var gücüyle çalılığa doğru koştuğunu gördü. Bağırmadı, kendini kurtarmak için vaktin çok geç olduğunu biliyordu. Arkadan gelen sesleri farkedip içinde bulunduğu tehlikeyi anlayıncaya kadar yattı, bu birkaç saniye ona çok uzun gelmişti. Tüfeğini karların arasından çekip aldı ve şimdi gelecek olan müthiş şeyi biraz daha geciktirmek için karanlığın içine ateş etti. Onu kolay kolay ele geçiremeyeceklerini bilmelerini istiyordu.

Bu, etkisini göstermişe benziyordu, peşindekiler galiba durmuşlardı. Sotnikov hiç değilse bir deneme yapması gerektiğini düşündü. Şansı çok az olmakla birlikte güçsüzlüğünü yendi ve tüfeğine dayanarak

doğruldu. Kalkınca onları gördü: Tepenin boz sırtında üç karaltı kuşkuyla aşağı doğru bakıyordu. Polisler onu farketmiş olmalıydı, çünkü en sağda duran bağırdı ve Sotnikov, hemen hemen nişan almadan, tüfeğini ikinci kez ateşledi. Adamların geriye doğru bir hamle yaptıklarını, tüfeğin yeniden patlamasını bekleyerek eğildiklerini gördü. Karlara bata çıka, her an için yeniden düşmeyi bekleyerek, düşe kalka aşağı inmeye başladı. Rıbak bir hayli uzaklaşmış, çalılığa varmıştı. Acaba kaçabilecek miydi? Sotnikov son gücüyle tepeden uzaklaşmaya çalışıyordu, fakat daha yüz adım ilerlememişti ki, üç tüfek bir salvo gibi patladı.

Birkaç adım daha koştu, ama yere yıkılacağını hissediyordu. Üst baldırını sıcak birşey yakıp geçti ve ılık, yapışkan bir sıvı dizinden aşağı, çizmesinin içine akmaya başladı. Birkaç adım daha attıktan sonra artık bacağını hissetmemeye başladı, bacak gitgide ağırlaşıyor ve ona hemen hemen itaat etmiyordu. Karın içine yuvarlandı. Güçlü bir acı duymuyordu, sadece göğsünün içinde dayanılmız bir sıcaklık vardı ve dizinin üstü sızlıyordu. Pantolonunun paçası iyice ıslanmıştı. Bir süre orada yattı ve dudağını kan çıkarırcasına ısırdı. Daha önce geçirdiği korku kaybolmuştu, pişmanlık bile duymuyordu, kafasının içinde sonunun kesinlikle geldiğini söyleyen bir bilinç vardı, kendisine değil, başkasına ait gibi gelen, sakin ve yabancı bir bilinç. Ölümün böyle hiç beklemediği bir sırada, ansızın gelip onu bulmasına biraz şaşırmıştı. Kurtuluş olmadığı sanılan birçok vartalar atlatmıştı. Ama bu kez herşey bitmişti.

Arkadan gene sesler duyuyordu, polisler onu ölü yada diri olarak ele geçirmek için yaklaşıyor olmalıydı. Acısı gitgide artan bacağıyla, güçsüzlüğünü pek yenemeden, yere dayanarak biraz doğruldu ve oturdu.

Kaputuna, çizmelerine ve dizlerine kalın bir kar tabakası yapışmıştı, pantolonunun dizinin üstüne rastlayan bölümüne ıslak bir kan izi yayılıyordu. Ama o artık buna aldırış etmedi, tüfeğin kurma kolunu geri çekti, boş kovanı dışarı attı ve namluya bir yenisini sürdü. Yamaçta duran üç kişiyi yeniden gördü, biri önde, diğer ikisi gerideydi. Ürkek adımlar atarak, belirsiz gölgeler halinde aşağı iniyorlardı. Sotnikov dişlerini sıktı, yaralı bacağını karların içine uzattı, yattı ve öncekinden daha büyük bir dikkatle nişan aldı. Tüfeğin patlamasıyla üç adamın kendilerini yere atması bir oldu. Arkasından onların tüfekleri gecenin içinde yankılar yaparak patladı. Sotnikov o anda peşindekileri oyalayıp burada tutmayı başardığını, ondan korktuklarını anladı ve bu ona bir tür hoşnutluk verdi. Harcadığı çaba Sotnikov'u güçsüz düşürmüştü, alnını tüfeğin dipçiğine dayadı. Bitkinliği üç adamı sürekli olarak kollamasını yada onların ateşinden korunmasını olanaksız duruma getiriyordu. Sotnikov sadece kıpırdamadan yatıyor ve kalan gücünü bundan sonraki atışlara saklıyordu. Üç polis onu yukarıdan ateş altına almışlardı. Sotnikov birkaç kez kurşunların havada çıkardığı sesi duydu, kurşunlardan biri ıslık çalarak başının üzerinden geçti, öbürü dirseğinin altında yere saplanıp yüzüne kar sıçrattı. Sotnikov kıpırdamadı, kurşunları umursamıyordu. Eğer onu öldürürlerse, eh... Henüz yaşıyordu ve onları yanına yaklaştırmayacaktı.

Dövüşerek ölmekten korkmuyordu - bu korku bir düzine umutsuz durumda, sık sık karşısına çıkmıştı. Hayata da o kadar değer vermiyordu, çünkü hayat onun için bir sevinç olma niteliğini çoktan kaybetmişti ve bir süreden beri bir yükümlülük de değildi. Yaşamak komutan olduğu sırada, başkalarının yazgısı ve savaşın geleceği onun elindeki yetkiye bağlı olduğu sı-

rada önemliydi. Şimdi tek başınaydı ve sadece kendisinden sorumluydu. Elbette partizan yaşamında da kendine bakmak, başkasına yük olmamak kolay olmamıştı. Mesela takım komutanı Jmaçenko. Jmaçenko sonbaharda Krıjovskiy ormanında bir bomba parçasıyla karnından yaralanmıştı. Herkesin kendi canını kurtarmasının bile zor olduğu bir zamanda onu bütün gece bataklığın içinde taşımışlardı. Sığınabilecek, güvenli bir yere vardıklarında da ölmüştü Jmaçenko.

Gerçi Sotnikov'un yazgısı böyle olacağa benzemiyordu, ama böyle bir yazgı aklına gelince tüyleri ürpertiyordu. Kurtuluş yoktu, fakat bilinci yerindeydi ve bir silahı vardı, bu yeterliydi. Bacağı, ayağından kalçasına kadar garip bir biçimde uyuşmuştu ve kanın ılıklığını bile hissetmiyordu, oysa hiç şüphe yoktu ki bir hayli kan kaybetmişti. Tepedeki üç kişi son kurşunlardan beri bekleyen bir tutum içine girmişlerdi. Ama içlerinden biri kalktı, kara bir gölge gibi yamaçtan aşağıya kaydı ve durdu Sotnikov tüfeği elleriyle kavradı, yenilmez bir güçsüzlük duyuyordu. Üstelik bacağı, özellikle de diziyle altındaki bir kas daha çok sızlamaya başlamıştı, oysa kurşun üst baldırına saplanmıştı. Dişlerini sıktı ve sağ tarafını rahatlatmak için hafif bir hareketle sol tarafına döndü. O anda tepeden bir gölge daha koptu - ordu taktiğinin bütün kurallarını uygulayarak, sıçramalarla onun yanına sokulmak istiyorlardı. Sotnikov üçüncünün kalkmasını bekledi ve ateş etti. Gelişigüzel ateş etmişti, zira karanlıkta gez ve arpacık seçilmiyordu. Karşı taraftan gene silah sesleri duyuldu, bu kez en aşağı bir düzine kurşun atmışlardı. Silah sesleri kesilince Sotnikov cebinden yeni bir şarjör aldı ve tüfeğini doldurdu. Fişekleri hesaplı kullanması gerekiyordu, topu topu onbeş tane kalmıştı.

Mutlaka uzun süre karların içinde yatmış olmalıydı. Vücudu üşüyor, bacağındaki sancı gittikçe artıyor-

du, soğuktan ve kan kaybından tüyleri diken diken oluyordu. Beklemek ona bir işkence gibi geliyordu. Üç polisten son silah seslerinden bu yana ses - seda duyulmamıştı, gecenin içinde kaybolmuş gibiydiler, tepede artık hiçbir gölge kıpırdamıyordu. Ama Sotnikov polislerin ondan vazgeçmeyeceklerini, aksine onu ölü yada diri ele geçirmeyi deneyeceklerini hissediyordu.

Yoksa sürünerek yaklaşıyorlar mıydı? yada artık gözleri iyi görmüyor muydu? Gözlerinin önünde koyu renkli benekler dansediyor, midesi bulanıyordu. Bayılmaktan ve ondan sonra bu savaşta en korktuğu şeyin olup bitmesinden çekiniyordu. Yani gücünün geri kalan son bölümünü onların eline diri olarak düşmemek için saklaması gerekiyordu.

Başını ihtiyatla kaldırdı - önündeki buz gibi karanlığın içinde birşey, herhalde bir insan kıpırdıyordu. Ama çok geçmeden bunun rüzgarda sallanan bir çiçek olduğunu anlayıp rahatladı. Dudaklarının ucuna kadar gelen iniltiyi tutarak yaralı bacağını kımıldattı, bacağını bir kramp boydan boya kesmişti, dizini bükmeyi denedi. Ayak parmakları duygusuzlaşmıştı. Ama bunun ne zararı olabilirdi ki? Nasıl olsa ayak parmaklarının ona artık bir yararı yoktu. Öbür bacağı sağlamdı.

Sotnikov her türlü zaman duygusunu yitirmişti. Şimdi onun için geçerli olan tek şey vardı: Gafil avlanmamak. Polislerin sürüne sürüne yaklaşabileceklerini düşünerek tüfeği omuzladı ve ateş etti. Ama polisler maydanda yoktu, Sotnikov onların sürünerek çukurluğa indiklerini ve kendisini şimdilik göremediklerini tahmin etti. Bu küçük soluk molasından yararlanmak istiyordu, acı veren bir çaba harcayarak yana doğru döndü. Soğuktan sertleşmiş bir çizmenin bacaktan çekilip çıkarılması zaten kolay bir iş değildir, üstelik Sotnikov'un çizmeye yarı yatar durumda çıkarması gere-

kiyordu. Büküldü, kaslarını gerdi, dişlerini sıktı ve var gücüyle asıldı. Boşuna. Bir dakika sonra güçsüz düşmüştü, güçlükle soluyor, soğuk ter döküyordu. Fakat kısa bir süre dinlendikten sonra çevreye bir gözattı ve çizmeyi çekmeye devam etti.

Çizmeyi çıkarmayı ancak dördüncü yada beşinci deneyişte başardı. Güçsüzlükten bir süre kımıldayamadı. Ama fazla vakit kaybetme korkusundan çizmeyi karların içine fırlattı ve başını kaldırdı. Önünde hiçbir kimse yok gibiydi. Şimdi gelebilirlerdi, Sotnikov kendi işini kendi bitirmeye hazırdı, sadece tüfeğin namlusunu çenesinin altına kıstırması ve ayak parmağıyla tetiği çekmesi yetecekti buna. Sakin, sinsi bir sevince kapıldı: Onu diri diri yakalayamayacaklardı. İki şarjörü daha vardı, bunlarla son savaşını verecekti. Doğruldu düşmanlarının bir yerlerde olması gerekiyordu, yer yarılıp da içine girecek değillerdi ya...

Yakın çevrede yoklardı. Yoksa karanlıktan iyi göremiyor muydu? Hava da daha kararmış gibiydi, ayın önü gene kapanmıştı. Demek ki hayatı geceleyin bu karanlık donuk düzlükte, yapayalnız sona erecekti. Onu polise götürecekler, üstünü arayacaklar, soyacaklar, bir çayıra yarım yamalak gömeceklerdi. Eskiden o kadar korktuğu ortak mezar şimdi gerçeklemesi olanaksız bir düş, neredeyse bir lüks olmuştu. Üstünü iyi-kötü toprakla örtecekler ve orada kimin kemiklerinin yattığını hiç kimse, hiçbir zaman bilmeyecekti. Ama bu da önemsizdi. Artık ona ölümden önce acı verecek hiçbir şeyi yoktu. Olsa olsa ona güzden beri sadakatle hizmet eden tüfeği anılabilirdi bu konuda. Tüfek hiçbir zaman tutukluk yapmamış, düzenli ve isabetli atışlar yapmıştı. Diğer arkadaşları Alman makinalı tabancalarını kullanıyorlardı, bazılarında da Tokarev otomatikleri vardı, ama o tüfeğinden ayrılmamış-

tı. Tüfek kışın yarısı boyunca onun güvenli koruyucusu olmuştu ve şimdi herhalde polisin birine kalacaktı.

Çıplak ayağı üşümeye başlamıştı. Bir bu eksikti şimdi tetiği nasıl çekecekti? Acıyı ve güçsüzlüğü yenmeye çalışarak karın içinde kımıldadı ve birden tepenin üzerinde bir hareket farketti. Hareket eden şey ona doğru gelmiyor, aksine ondan uzaklaşıyordu. Güçlükle seçilen, karanlığa karışmış iki gölge yavaş yavaş yamaca tırmanıyordu. Çok geçmeden sırta vardılar. Bu da ne demek oluyordu? Mutlaka takviye almaya gidiyorlardı. Ondan vazgeçtiklerini düşünmeye cesaret edemiyordu. Ama adamların gerisin geriye yola doğru gittiklerini görüyordu.

Buna rağmen ayazda uzun süre dayanamayacaktı, sadece soğuktan ve kan kaybından yavaş yavaş ölecekti. Buna öfkelenmiş gibi elinden geldiği kadar nişan aldı ve ateş etti.

Ama tepenin altında patlayan bir tüfek ona polislerden birinin öbürleri takviye getirinceye kadar onu ateş altında tutmak için burada kaldığını hatırlattı. Onun yaralandığını ve uzağa gidemeyeceğini düşünmüşlerdi herhalde. Doğruydu da.

Bunları düşünmek Sotnikov'u biraz canlandırmıştı, tek bir düşmanla çarpışmayı göze alabilirdi. Yazık ki onu görmüyordu, iyi gizlenmiş olmalıydı, pis herif. Gece vakti silah seslerine bakarak düşmanın gizlendiği yeri ortaya çıkarmak da kolay değildi. Ama polis onu arpacıkta görüyor olmalıydı, başını kaldırır kaldırmaz bir tüfek patladı. Demek ki yatmak ve üşümek zorundaydı. Tüyleri ürperiyor ve uzun süre dayanamayacağını düşünüyordu.

Ama başka ne umduğunu kendi de bilmeden direniyordu. Oysa kendi işini bitirebilirdi. Yoksa yaşa-

mak mı istiyordu? Mutlaka istiyordu bunu, özellikle şimdi, polislerden ikisi gitmişken. Ama nasıl? Yaralı bacağı sürünmesini önlüyordu. Sağlam bacağı da donup kaskatı kesildiğine göre hiç bacağı yok demekti. Bacakları olmadan nasıl kurtaracaktı kendini?

Tüfeğini karın içine bıraktı, yan döndü ve başını kaldırmadan, elyordamıyla çizmesini aradı. Çizmenin koncu karın içindeydi. Sotnikov karı silkeledi ve soğuktan kaskatı kesilen ayağını yarıya kadar çizmenin içine soktu. Ama gene sendeledi, sancı ve güçsüzlük krizini savuşturmak için eğildi. O anda tepenin eteğinden bir silah sesi duyuldu ve tarlanın üzerinden yankılar yaparak kayboldu, bunu ikinci ve üçüncü silah sesleri izledi. Ama Sotnikov kurşunların vızıltısını duymamış, buna dikkat de etmemişti. Yanüstü yattığı yerden tüm gücüyle çizmeyi giymeye uğraşıyordu. Bacağı çizmenin içine iyi kötü girince rahatladı. Karın alnını ve yanaklarını yakmaması için başını çevirdi. O sırada nereden geldiği belli olmayan bir ses duydu: «Sotnikov, Sotnikov!»

Sotnikov şaşırdı, duyularının yanıldığını sandı. Buna rağmen döndü. Arkasında, karanlığın içinde canlı birşey kımıldıyor, sanki sürünerek ona yaklaşıyor ve durmadan, alçak sesle, ısrarla «Sotnikov, Sotnikov!» diye sesleniyordu.

Evet, Rıbak'tı bu! Sotnikov bu kalın, huzursuz sesi tanıdı ve kendisine acı veren çabayı gevşetti. Rıbak'ın dönmesinin iyi birşey olup olmadığını bilmiyordu - belki onun geri çekildiği yol da kesilmişti - fakat ölümün ertelendiğini birden kavradı.

YEDİ

Rıbak önde, Sotnikov arkada, çalılığa doğru sürünüyorlardı. Uzun ve güç bir yoldu bu. Sotnikov Rıbak'ı güçlükle izleyebiliyor, arasıra bir kar çukurunun içinde hareketsiz kalıyordu. O zaman Rıbak geri dönüyor, onu kaphutunun yakasından yakalıyor ve yanısıra sürüklüyordu. Rıbak'ın gücü de tükenmişti, sadece Sotnikov'a yardım etmekle kalmıyor, ikidebir omzundan kayıp kara saplanan tüfekleri de taşıyordu. Ortalık iyice karanlık olmuştu, ay tümüyle bulutların arkasında kalmıştı, belki de onlar için bir kurtuluş olmuştu bu. Tepenin eteğinden iki el silah sesi daha duyuldu, herhalde polis birşeyler farketmişti.

Fundalığa varınca yumuşak, karlı bataklık çalılarının arasına uzandılar. Koyu renkli kızılağaç dalları onları fazla gizlemiyordu. Rıbak iliklerine kadar sırılsıklam olmuştu, zira kürk ceketinin kollarından ve yakasından içeri kar girmiş, sırtı da terden yapış yapış olmuştu. Bitkin düşmüştü, yerde yüzüstü yatıyor, sadece arasıra, peşlerinde kimse olup olmadığını anlamak

için tepe yönüne bir bakış fırlatıyordu. Ama orada kimse yoktu; polis birşeyler farketmiş olsa da, onların peşine düşmeye cesaret edememişti, zira böyle bir takipte kendisinin bir kurşun yeme olasılığı da oldukça güçlüydü.

Ağzından hâlâ karanlıkta bile iyice görülen buğular çıkan Rıbak sordu:

«Ee, nasılsın?»

Sotnikov güçlükle duyulan bir sesle itiraf etti:

«Fenayım.»

Yan yatmış, gözlerine kadar çektiği, kardan kabuk bağlamış başlığının içindeki kafasını arkaya atmıştı. Yaralı bacağı hafifçe bükülmüştü ve sinirli sinirli titriyordu. Rıbak alçak sesle bir küfür savurdu:

«Devam etmemiz gerek, yoksa... Etrafımızı sararlarsa kurtulamayız.»

Biraz doğruldu, fakat kalkmadan önce Sotnikov'un yakasındaki buruşuk mendili çekip aldı ve titreyen elleriyle onun üst baldırına sımsıkı doladı. Sotnikov acıdan birkaç kere kasıldı ve soluğunu tuttu, ama inlemedi. Rıbak diz çöktü ve onu sırtına almayı önerdi.

«Gel, tutun.»

«Bekle, belki kendim yürüyebilirim.»

Sotnikov güçükle dizlerinin üstünde doğruldu, yaralı bacağını acı içinde yana doğru atarak kalkmayı denedi, ama başaramadı.

«Olmayacak! Sıkı dur!»

Rıbak onu kollarının altından yakaladı ve Sotnikov nihayet kalkabildi; topallayarak iki adım attı. Rıbak rahatlamıştı: Bir insan ayakta durabiliyorsa henüz herşey yitirilmiş sayılmazdı. Sürünerek Sotnikov'un

yanına gelip onun yaralı olduğunu öğrenince çok korkmuştu, bu durumda ne yapacaktı onunla birlikte? Şimdi içi biraz rahatlamıştı ve belki de kurtulabileceklerini düşünüyordu.

Sotnikov, Rıbak'a yaslandı, yaralı bacağını esirgemek için sağlam bacağıyla birkaç sıçrayış yaptı. Seyrek, bodur çalıların arasına daldılar, burada kar gevşek ve oldukça derindi. Sotnikov bir eliyle Rıbak'a tutunuyor, öbürüyle seke seke donmuş kızılağaç dallarını yakalıyor ve daha hızlı yürüyebilmek için elinden geleni yapıyordu. Göğsünde kötü bir hırıltı vardı, arasıra boğuk boğuk ve acıyla öksürüyordu. O zaman Rıbak ürperiyordu, öksürük çok uzaktan duyuluyordu çünkü. Ama sesini çıkarmıyordu. Sotnikov'a artık nasıl olduğunu sormuyor, onu durup dinlenmeden çalıların arasından sürüklüyordu.

Çalıların arkasından donmuş bir bataklık olduğu anlaşılan bir çukur çıktı, sonra yeniden dik bir tepe başladı. Tepeye yanlamasına, düşe kalka tırmandılar. Rıbak'ın gücü tükenmek üzereydi. Kendisine gitgide daha çok asılan Sotnikov'u destekleyemiyordu. Sözleşmiş gibi, kendilerini aynı anda karın üzerine attılar. Sesli soluyarak uzun süre yamaçta yattılar ve herşeyi ne denli umursamadıklarına kendileri de şaştılar. Polisler her an onlara yetişebilirlerdi. Rıbak uğursuz bir sesleniş bekliyor, fakat üzerine taş gibi çöken bitkinliği yenemiyordu.

Soluğu bir parça düzelinceye kadar onbeş dakika geçmişti herhalde. Yan döndü. Sotnikov tiril tiril titriyordu.

«Sende fişek var mı?»

«Bir şarjör» dedi Sotnikov.

«Gelirlerse kendimizi savunuruz.»

«Savunmak için çok az bu.»

Rıbak yirmi fişekle gerçekten de uzun süre dayanamayacaklarını düşündü. Ama başka çıkar yol bulamıyordu. Teslim olacak değillerdi ya, döğüşmeleri gerekecekti.

«Hangi şeytan sardı bunları başımıza!» Olup bitenler Rıbak'ın içine oturmuştu.

«Doğru: Belalar yalnız geçmezmiş.»

Sotnikov sessizce yatıyordu. Onun soğuktan morarmış, acıdan kasılmış yüzüyle iki günlük sakalı Rıbak'a birden yabancı geldi, bu da aklına kötü kötü şeyler getirdi. Arkadaşının durumunun mutlaka kötü olduğunu düşündü.

«Acıyor mu?»

«Çok.»

«Dayan.» Rıbak Sotnikov'u kabaca yüreklendirmeye çalışırken, aynı zamanda tamamen yersiz olan merhametini de istemeden dile getiriyordu. Oturdu ve kendisine tümüyle yabancı gelen araziye baktı: Engebeli bir düzlük, biraz ileride küçük bir orman yada koru. Ama büyük ormanın nerede olabileceği konusunda hiçbir düşüncesi yoktu. Kaçarken yollarını kaybetmişlerdi, nerede olduklarını, arkadaşlarının yanına ulaşmak için hangi yöne gitmeleri gerektiğini bilmiyordu. Bu, Rıbak'ın içini yeni yeni kaygılarla doldurdu. Bu konuda Sotnikov'a birşeyler söylemek istiyordu, ama arkadaşı artık kaygıları yada rüzgarlı düzlükte gitgide dayanılmaz hale gelen soğuğu umursamıyor gibiydi. Yürürken ısınan vücutları çarçabuk soğumuştu. Yorgunluk onları toprağa çektiği sürece Rıbak gözlerini karanlık çevreden ayırmadı ve kasınçlar içinde hangi yöne gitmeleri gerektiğini düşündü.

Karmakarışık yolu kafasında canlandırmak için

boşu boşuna çaba harcıyordu, ama kendini koruma içgüdüsü dikkatini arkasında polislerin pusu kurup yattığı fundalığın ötesine götürmesini ısrarla önlüyordu. Polislerin onları izleyeceği mutlaktı, o halde karşı yöne gideceklerdi.

Rıbak ayağa kalktı ve her iki tüfeği de omuzuna astı:

«Gel, bir deneyelim, bakalım.»

Sotnikov Rıbak'ın yardımıyla güç-bela doğruldu, ama ayağa kalkınca dirseğini çekip kurtardı:

«Bana tüfeğimi ver.»

«Nasıl, yürümek mi istiyorsun?»

«Deneyeceğim.»

Rıbak:

«Dene bakalım» diye düşündü ve rahatlayarak tüfeği ona verdi. Sotnikov tüfeği bir koltuk değneği gibi aldı ve birkaç adım attı; karlı düzlükte ağır ağır yürümeye başladılar.

Bir saat sonra bataklıktan bir hayli uzaklaşmış, eğimli bir tarladan yukarı doğru tırmanıyorlardı. Rıbak şafağın neredeyse sökeceğini hissediyordu. O zamana kadar tarlayı geçmeleri gerekirdi. Neyse ki, burada kar derin değildi. Çevredeki çalıların arasında yer yer cılız, boz renkli ot sapları görünüyordu, Rıbak böyle yerlere basmıyordu, kar birikintileri olmasından korktuğu için çukur yerlerden de kaçınıyordu; yüksek yerler daha güvenliydi. Ama bıraktıkları izler çok belirliydi, Rıbak çevresine bakınınca korkuya kapıldı, gece bile onları izlemekten kolay hiçbir şey olamazdı. İkidebir çevresine bakınıyor, bugün başlarına bir felaket getirmesine ramak kalan yolu herşeye rağmen bulmaları gerektiğini düşünüyordu. Yolda bırakacakları izler başka izlere karışıp kaybolacaktı ve polisleri

kamp kurdukları yere istemeden çekmekten korkuları kalmayacaktı.

Çevrede henüz gecenin karanlığı vardı. Üzerinde yer yer leke gibi fundalıklar ve tek tük ağaçlar olan karlı düzlük henüz pek seçilmiyordu; ileride görünen belli belirsiz kara bir şekle yaklaşınca bunun bir tarla taşı olduğunu anlıyorlardı. Görünürlerde yol yoktu. Rıbak yokuşa doğru saptı; gerçi burada yürümek daha zordu, ama tepenin öte yanında ormanı bulma umudu vardı. Ormanda gizlenmeleri mümkün olacaktı, ormanın içinde polisler onları rahatça izleyemediğinden izlerini kaybettirebilirlerdi.

Rıbak böyle bir duruma ilk kez düşmüyordu, fakat şimdiye kadar her defasında kurtulmayı başarmıştı. Hızlı reaksiyon gösterme ve buluş yetenekleri sayesinde her zaman gerekli anda doğru kararı vermişti. Her zaman kurtulmuştu. Bu fırsat şimdi de vardı ve Sotnikov olmasaydı bundan pekala yararlanabilirdi. Sotnikov'la birlikte pek yol alamamıştı. Daha sırta varmamışlardı ki, Sotnikov yeniden bir öksürük krizine tutuldu. Rıbak durdu, arkadaşına doğru döndü ve ona destek olmayı denedi. Fakat Sotnikov'un bacakları bükülüyordu, onu rüzgarın yığdığı karın üstüne bıraktı.

«Dur, biraz dinleneyim.»

«Nasıl, çok mu kötü?»

«Herhalde kurtulamayacağız...»

Rıbak ses çıkarmadı. Ona yanlış umutlar vermek, onu avutmak istemiyordu, kurtulup kurtulamayacaklarını, hatta hangi tarafa döneceklerini o da bilmiyordu.

Sotnikov kımıldamadan, yaralı bacağını kıvırmış, yanüstü yatıyor, Rıbak onun yanında duruyordu. Kafasında çeşit çeşit duygular birbirine karışıyordu: Hasta

olduğu yetmiyormuş gibi yarası da olup bunca acı çeken arkadaşına duyduğu acıma ve bir de bu Sotnikov'un bugün ikisinin de başına bir bela getireceği yolunda hafif, kızgınlıkla karışık bir sezi. Ve kendi hayatı için duyduğu kaygı gittikçe daha sık olarak beliriyor, zaman zaman bütün başka şeyleri köreltiyordu.

Bu duyguyu kafasından kovmaya ve sakin olmaya çalışıyordu, çünkü mahvolmanın ilk adımının ölüm korkusu olduğunu biliyordu, sinirleri bozulduğu takdirde bunu bir felaket adım adım izleyecekti. Bu da herşeyin sonu olacaktı. Gerçi durum kötüydü, ama belki de henüz herşey yitirilmemişti.

«Evet. Burada biraz bekle.»

Rıbak Sotnikov'u karların içinde bıraktı ve çevreye bir gözatmak için yukarı tırmandı. Bu tepenin arkasında ormanın başladığına sürekli olarak inanıyordu. Bu gece epeyce yol almışlardı, eğer doğru gittilerse orman uzakta olamazdı.

Fakat işin kötüsü ay kaybolmuştu. Gece soğuk bir sisin içine batmış, gün doğmadan önce basan karanlık herşeyi örtmüştü. Ama orman herşeye rağmen yakın değildi. Tepenin öte yanında yeniden engebeli bir düzlük başlıyordu. Düzlüğün üzerinde bulanık bozrenkli bir leke seçiliyordu, bunun bir orman olduğu kesindi, ama küçücük bir orman, düzlüğün ortasında bir saç demeti. Her tarafta ne olduğu belli olmayan lekeler, koyu renkli ot kümeleri, çalılıkların oluşturduğu karmakarışık çatlaklar vardı. Birden karlı yarı - karanlığın içinde kısa, çarpık bir hat belirdi. Rıbak o yana doğru koştu ve çizgi bir yola dönüştü. Üzerinde derin tekerlek ve nal izleri olan yol karanlığın içinde boydan boya uzanıyordu. Rıbak geri döndü ve çabucak aşağıya, karın içinde iki büklüm ve hareketsiz yatan Sotnikov'un yanına koştu:

«Yolu buldum! Duyuyor musun?»

Sotnikov başını güçlükle kaldırdı, kımıldadı, ayağa kalkmak istiyor gibiydi.

«Bir yerde yoldan ayrılırız, bizi bulamazlar. Önemli olan gene böyle bir şeytana çatmamak.»

Sotnikov, Rıbak'ın yardımıyla sessizce kalktı, hareketsiz parmaklarıyla tüfeğinin kundağını kavradı.

Yavaş yavaş yola doğru yürümeye başladılar. Rıbak bir yerden birilerinin çıkıp çıkmayacağını görmek için huzursuz bakışlarını karanlıktan ayırmıyordu. Gergin bakışları karanlığın izin verdiği ölçüde düzlüğü ve yolu tarıyordu. Birden düzlüğün üstünde göğün açıldığını, renginin mavileştiğini, yıldızların söndüğünü ve gökyüzünde çok az sayıda yıldız kaldığını farketti. Sabahın bu açık belirtileri onu birilerini görmekten daha çok kaygılandırdı. İçinde herşey ayaklanmıştı, bu alçakça aydınlanan çıplak düzlükten uzaklaşmaktan başka bir isteği yoktu. Ama bacakları kurşun gibi ağırdı, sonra arkadaşı da elini ayağını bağlıyordu, istese de, istemese de ansızın ortaya çıkan bu yolun üzerinde yavaş yavaş ilerliyecekti.

Bunu kavrayınca içindeki koşma isteğini gemledi ve dişlerini sıktı. Sotnikov'a hiçbir şey söylemedi, o zaten güçlükle hareket ediyor ve canını dişine taktığı belli oluyordu. Rıbak'ın içine bir sıkıntı çökmüştü, başaracaklarına artık inanmıyordu. Gece sona ermişti, onları artık koruyamayacak, saklayamayacaktı ve gündüz de iyi şeyler getireceğe benzemiyordu. Rıbak kış sabahının doğuşunu umutsuzca seyrediyordu:; gökyüzü ağarıyor, cansıkıcı, karlı, uçsuz bucaksız düzlük karanlığın içinde çıkıp gitgide daha çok seçilir hale geliyordu. İlerideki yol gittikçe uzuyordu.

Yolu orman yönünde izliyorlardı.

SEKİZ

Vaktinden önce doğan bu günün neler getirebileceğini Sotnikov da biliyordu.

Ama yürümeye devam ediyordu. Güçsüz vücudunda kalan son gücü bir araya toplamıştı. Tüfeğine dayanıyor, büyük bir çaba harcayarak bir ayağını öbürünün yanına çekiyordu. Üst baldırı fena halde sızlıyordu, ayakları hissizleşmişti, kan içindeki çizmesi donmuş, kaskatı olmuştu; ancak yarıya kadar giydiği öbür çizme koncundan bükülmüş, arkasından sürükleniyordu. Sotnikov aydınlıkta mutlaka yakayı ele vereceklerini biliyordu, ama bu artık onu tasalandırmıyordu, acıdan, şu anda duyduğu acıdan başka herşeye karşı kayıtsılaşmıştı. Rıbak yanında olmasaydı bu anlamsız işkenceye çoktan bir son verecekti. Ama arkadaşının gösterdiği çabaya karşı kendini yükümlü hissediyordu.

Önce küçük ormana doğru yürüdüler. Ortalık gittikçe aydınlanıyordu. Solda, yolun biraz uzağında fundalık, bir çukura giriyordu, belki de içinden geçtikleri

çalılıktı bu. Şu anda büyük bir gereksinme duydukları büyük orman ufukta bile görünmüyordu, bir gece içinde yerin dibine batınıştı sanki.

Rıbak her zamanki gibi önden koşturuyordu, ama iğne ucundaymışcasına yürüyorlardı: Görülmeleri, yakalanmaları bir an meselesiydi. Neyse ki yol boştu ve iğne yapraklı ağaçlardan oluşan koruya yavaş yavaş yaklaşıyorlardı. Sotnikov tüfeğin dipçiğine dayanarak, topallaya topallaya yürüyor ve sabırsız bakışlarını durmaksızın ileride dolaştırıyordu, oraya bir an önce varmak istiyordu, sadece mümkün olan en kısa sürede bu yoldan ayrılmak için değil, aynı zamanda sonunda biraz rahatlamak için de istiyordu bunu.

O sırada Rıbak bir küfür savurdu ve kök salmış gibi donakaldı:

«Vay canına! Bir mezarlıkmış!»

Sotnikov başını kaldırdı - koru sandıkları şey bir köy mezarlığıydı. İleri doğru uzanmış çam dallarının altında ağaçtan haçlar, bir çit ve daha ötede, küçük bir tümseğin üzerinde tuğladan bir anıt gördü. Ama daha da kötüsü çamların arasından köyün sazlı damları gönrünüyordu; bacaların birinden çıkan duman rüzgarla göğe yükseliyordu.

Rıbak soluğunu burnundan boşalttı ve burnunu parmaklarıyla dalgın dalgın kaşıdı:

«Ee, ne tarafa gideceğiz şimdi?»

Yolda durmaları mümkün değildi. Gittikçe cesaretlerini daha çok yitirerek, kaygılanarak köye doğru yürüdüler.

Talihleri var gibiydi: Köy yeni uyanıyora benziyordu, böylece hiç kimseyle karşılaşmadan, sağ salim mezarlığa vardılar. Yolun üstü ve yandaki düzlük ayak izleriyle doluydu. Bir patikayı izleyerek yerlere

kadar sarkan çam dallarına yürüdüler. Başka zaman olsa Sotnikov'un böylesine kederli bir mezarlık görünümü karşısında korku ve isteksizliğini yenmesi güç olurdu, ama şimdi mezarlık ona tanrı tarafından gönderilmiş bir kurtuluş gibi geliyordu. Köyün burnunun dibinde başka nereye saklanabilirlerdi.

Bir çocuk mezarının üstündeki taze toprak yığınının çevresini çabucak dolaştılar. Sarkık çam dalları ve mezar parmakları onları köyün pencerelerinden gizliyordu Burada işler kolaylaşmıştı, Sotnikov bazen bir haça, bazen bir ağaç gövdesine yada bir çit kazığına tutunabiliyordu. Sonunda mezarlığın epeyce içlerinde bir ağaç gövdesine yaslandı ve karların içine taş gibi yığıldı. Biraz dinlenebilse, bacağının sızısını biraz dindirebilse cennete gitmiş gibi olacaktı. Lanetli gece boyunca öylesine bir işkence ve dinmek bilmez bir sancı çekmişti ki, bulanık bilinci çevrede olup bitenleri ve içinde bulunduğu durdumu artık pek algılamaz olmuştu. Durum umutsuz olmasa bile özenilecek bir yanı da yoktu, bunu elbette biliyordu, zaten ona en çok acı veren şey çaresizliği, durumu iyiye dönüştürmek için hiçbir şey yapamayışıydı. Algı ve bilinç geri çekilmişti, şimdi herşeyi sadece fiziksel güç hallediyordu, o da Sotnikov'da yoktu. Sırtını pürtüklü bir çam gövdesine dayamış, Rıbak'la gözgöze gelmemek ve onunla konuşmak zorunda kalmamak için gözlerini yummuş, yatıyordu. Onun acıları arkadaşını da tehlikeye attığı için kendini suçlu gibi hissediyordu. Sotnikov olmasa Rıbak çoktan kaçar kurtulurdu. Rıbak'ın sağlığı yerindeydi, yaşama gücü de Sotnikov'dan daha fazlaydı, bu ona belirli bir sorumluluk veriyordu. Sotnikov böyle düşünüyordu, Rıbak'ın bu gece kurtarmak için yaptığı acımasız, ısrarlı girişimler onu hiç şaşırtmıyordu, onun acele davranmaları için sıkıştırışını da yerinde

görüp kabulleniyordu. Bunları askerler arasında gayet doğal bir yardımlaşma olarak kabul ediyordu ve Rıbak'ın bu yardımları başkasına yönelik olsa hiçbir itirazı olmayacaktı. Yaralı olmasına rağmen kendisinin zayıf ve yardıma muhtaç olduğunu kabullenmek istemiyordu, bu onun doğasına aykırı düşüyordu. Her zaman kendi kendine yetmeye çabalamış ve bunun mümkün olmadığı zamanlarda da birisine olan bağımlılığını sınırlı tutmaya gayret etmişti. Rıbak'a olan bağımlılığını da.

Arkadaşının içinden neler geçtiğinden pek haberi olmayan Rıbak onun için kaygılanmayı sürdürüyordu. Kısa bir süre dinlendikten sonra Sotnikov'a döndü:

«Sen burada bekle, ben bir koşu gidip geleyim. En yakındaki eve gidip gelmem fazla sürmez. Hiç olmazsa bir samanlığa gizleniriz.»

«Beklemek sorun değil, yeter ki yürümek zorunda kalmayalım» diye düşündü Sotnikov. Gerektiği kadar beklemeye hazırdı, ama bundan bir sonuç çıksın. Rıbak yorgun argın ayağa kalktı ve tüfeğini aldı. Silahın fazla göze çarpmaması için onu bir baston gibi namlusundan tuttu ve adımlarını geniş atarak mezarların üzerinden atlamaya başladı. Sotnikov gözlerini açtı, biraz yan döndü ve tüfeğini yanına çekti. Çam gövdelerinin arasından çok yakında olan köyün ilk evi görünüyordu. Evin yanında bir samanlık vardı, eskilikten yan yatmış çitin üzerinde asılı olan bir paçavra rüzgarda dalgalanıyordu. Görünürde insan yoktu.

Rıbak gözden kaybolmuştu; köyde hâlâ ses seda yoktu, ortalıkta kimsecikler görünmüyordu. Sotnikov yaralı bacağını rahatça uzatabilmek için mezar parmaklığının kaba, yosunlu kazıklarından birini kırıp yanına çekti. Mezar bakımsızdı, belki de çoktan unutu-

lup gitmişti, karın altından tek bir taş çıkmıştı, bir haç bile yoktu. Çürük mezar parmaklığı görevini yapıp bitirmişti. Demek bir insandan yeryüzünde arta kalan son şey buydu. Ve Sotnikov birden bu köy mezarlığında, mezar taşları, mezar parmaklıkları ve çürük, yamulmuş haçların arasında dayanılmaz bir melankoli duydu. Hüzünlü bir alayla «Neden?» diye düşündü. Çok eski bir geçmişi olan bu anıt dikme adeti insanın dünyadaki varlığını ölümden öteye uzatmak yolunda safça bir girişimden başka birşey değildi. Ama bu mümkün müydü? Ve ne gereği vardı?

Hayır, varolan herşey için olduğu gibi insan için de hayat biricik gerçek değerdi. Gelecekte bir gün, mükemmel bir insan toplumunda hayat mutlak bir kategoriye, herşeyin ölçüsü ve değerine dönüşecekti. Yaşayan kişi için en yüce anlam olan hayat gücü ve uyumu bütün üyelerinin mutluluğu ile belirlenen toplum için de aynı değere sahip olacaktı. Ve ölüm, evet, ölüm kaçınılmaz birşeydi. Önemli olan sadece zorla ve vaktinden önce meydana gelen ölümü ortadan kaldırmak ve insanlara bu dünyadaki zaten uzun olmayan ömürlerinden anlamlı ve sağduyulu bir biçimde yararlanma olanağı vermekti. Eninde sonunda insan, tüm akıl almaz kudretine rağmen, herhalde daha uzun bir süre zayıf kalacaktı ki, küçücük bir metal parçası onun için onca değer taşıyan yaşamını elinden almaya yetecekti.

Avuntu olsa olsa insan ruhunda gizli olan manevi olanaklardaydı. Sotnikov Almanların yazın esir kampında kır saçlı bir albayı sorguya çekişlerini hiç unutmayacaktı. Albay savaşta ağır yaralanmıştı, kolları paramparçaydı ve yaşamakla ölmek arası bir durumdaydı. Bu albay korkunun ne olduğunu bilmiyor gibiydi ve Gestapo subayının yüzüne karşı Hitler'e, faşizme

ve bütün Almanya'ya verip veriştiriyordu. Alman onu bir yumrukta öldürebilir, iki saat önce piyade birliklerine bağlı iki siyasal yardımcıya yaptığı gibi, vurabilirdi. Ama bu albayı söverek de olsa aşağılamamıştı. Herhalde böylesini ilk kez görüyordu ve şaşırıp kalmıştı. Sonra telefona sarılmış, herhalde amirine ne yapması gerektiği konusunda akıl danışmıştı. Tabii albay sonradan gene de kurşuna dizilmişti, ama kurşuna dizilmeden önceki dakikalar onun zaferi, son kahramanlığı olmuştu ve bu kahramanlık savaş alanındakinden, şüphesiz, daha kolay değildi, zira yurttaşlarının onu duyacağı umudu bile yoktu. Bir rastlantı sonucu baraka duvarının dibinde duran birkaç yurttaşı duymuştu onu.

Gitgide daha çok üşüyen Sotnikov sabırla mezarlığın ucunu gözlüyordu. Bu nedenle, geri dönen Rıbak'ı hemen gördü. Rıbak doğrudan ona doğru gelecek yerde mezarlık duvarını izleyerek düzlüğe doğru yürüyor, herhalde köyden görülmemeye çalışıyordu. Sonra yaklaştı ve soluk soluğa kendini çam ağacının dibine attı.

«Herşey yolunda galiba. Bak, şuracıkta bir ev var ya... kapıdaki halkanın içine bir çomak sokulmuş. Dinledim, galiba kimse yok...»

«Ee?»

«Bak dinle, istersen seni oraya götüreyim, biraz ısınırız, sonra da...»

Rıbak kararsızca sustu ve düzlüğü baktı, sabah aydınlığında düzlük artık uzaklara kadar seçiliyordu.

Rıbak'ın sesi kararsız ve aynı zamanda suçlu gibiydi, Sotnikov onun aklından geçenleri tahmin etti:

«Olsun! Ben kalırım!»

«Evet, biliyor musun, böylesi daha iyi olacak.»

Rıbak'ın rahatladığı belliydi. «Biliyorsun, benim gitmem zorunlu... Şu lanetli ormanın nerede olduğunu bir bilsem. Yolumuzu şaşırdık.» «Sormamız gerek.»

«Soracağız. Sen de bir süre dayanacaksın. Sonra seni daha güvenli bir yere götürürüz.»

«Olur» dedi Sotnikov. Sesinin dinç görünmesine özen gösteriyordu.

«Merak etme, ben onlara söylerim, dikkat ederler ve herşeyi...»

Sotnikov susuyordu. Herşey mantığa uygundu, galiba doğruydu da, ama gene de içinde incinme gibi birşey duymuştu. Ama bir yandan da buna zayıflığının ve geçirdiği korkunç gecenin neden olduğunu biliyordu. Neden incinecekti? Eşit haklara sahiptiler tanrıya şükür, hiçbirinin öbürüne karşı bir yükümlülüğü yoktu. Rıbak onun için bir insanın elinden gelen herşeyi yapmıştı. Onu umutsuz koşullarda kurtardığı söylenebilirdi ve şimdi ona hareket serbestliği verme zamanı gelmişti.

«Haydi, hazır ortalıkta kimseler yokken gidelim.»

Sotnikov ayağa kalkmayı denedi, ama daha yaralı bacağını kıpırdatır kıpırdatmaz öyle bir acı duydu ki, boylu boyunca karların içine uzandı. Kısa bir bekleyişten sonra kendini mümkün olduğu kadar zorladı ve dişlerini sıkarak ayakta durmayı başardı.

Bir tümseğin ucundakı iki genç çam ağacının arasından geçip mezarlıktan çıktılar. Çok kullanıldığı belli olan bir patika onları çitsiz, çıplak bir avluya götürdü. Burada oldukça büyük, ama eski, bakımsız bir ev vardı. Evin köşeleri balçıkla sıvanmıştı, kırık olan pencere camlarından birine çaput tıkanmıştı. Kapıdaki halkaya gerçekten de alelacele bir çomak parçası so-

kulmuştu, demek ki evde kimse yoktu. Sotnikov belki de böylesinin daha iyi olduğunu düşündü, böylece hiç değilse başlangıçta bu gibi durumlarda hiç de hoş olmayan açıklamalar yapmaktan kurtuluyorlardı.

Rıbak çomağı çekip çıkardı, arkadaşına yol verdi ve kapıyı yavaşça çekti. Evin girişi zifiri karanlıktı. Duvarlarda tekneler, evde kullanılan türlü türlü ıvır zıvır asılıydı, yan tarafta paslı demir süsleri olan kocaman bir sandık duruyordu, köşede de bir eldeğirmeni vardı. Sotnikov köylerde tahıl öğütmek için kullanılan bu basit aleti daha önce de görmüştü: düz bir kutunun içinde iki tane yuvarlak taş ve üstte bir çevirme kolu. Duvardaki örümcekli pencere onlara oda kapısını gösterdi. Sotnikov duvara dayanarak kapıya doğru yürüdü ve yüksek eşiği Rıbak'ın yardımıyla aştı. Yüzlerine odanın ılık havası ve küf kokuları çarptı. Sotnikov elini kocaman ocağa doğru uzattı, ocak yeni yakılmıştı. Sıcak hava Sotnikov'un vücuduna öyle bir gevşeklik vermişti ki, geçirdiği o iğrenç geceden bu yana ilk kez dudaklarına gelen iniltiyi tutamadı. Güçsüz ve kaba bir hareketle ocağın peykesine çöktü, bu arada neredeyse yerde duran tencereleri devirecekti. Sotnikov bacağını uzatıp yerleşirken Rıbak evin öbür bölümüne açılan kapının ıhlamur lifinden yapılmış perdesini araladı. Oradan birkaç kez hafif bir karyola gıcırtısı gelmişti. Sotnikov kulak kabarttı: Onlar için en önemli şey şimdi belli olacaktı.

Kapıda duran Rıbak kararlı bir sesle sordu:

«Burada yalnız mısınız?»

«Evet.»

«Babanız nerede?»

«Burada değil.»

«Ya anneniz?»

«Annem Amall'an Amca'nın harmanında çalışıyor, karşılığında tahıl veriyorlar. Biz dört boğazız, annem de tek başına.»

«Oho, demek bunu biliyorsun! Peki, ya o 'boğazlar' ne yapıyorlar? Uyuyorlar mı? Bizim yiyebileceğimiz birşey var mı?» Konuşkan çocuk sesi cevap verdi:

«Annem sabahleyin patates haşlamıştı.»

Aynı anda yerde çıplak ayakların çıkardığı şıpırtı duyuldu ve perdenin arkasından on yaşlarında darmadağınık saçlı, eski, uzun bir pamuklu entari giymiş bir kız çocuğu çıktı. Kız kara gözleriyle Sotnikov'a baktı, ama korkmadı, bir evkadınına özgü güvenli adımlarla ocağa doğru yürüdü ve parmak uçlarıyla yükselerek kendisine çok yüksek gelen fırına uzandı. Sotnikov ona engel olmamak için yaralı bacağını dikkatle kenara çekti. Pencerenin önünde örtüsüz bir masa, onun yanında üzerinde toprak bir çanak duran bir sıra vardı. Kız çanağı masanın ucuna koydu ve tenceredeki patatesleri içine boşalttı. Küçük ellerini hareketleri pek becerikli değildi, ama konuklara yaranmak için çaba harcadığı belliydi. Kapkacak dolabından bir bıçak aldı, karanlık bir köşeye gidip biraz uğraştı ve iri, buruşuk hıyarlarla dolu bir tabağı masaya koydu. Sonra yeniden ocağa doğru çekildi ve bu silahlı, sakalları uzamış, korkunç, ama kendisi için bir hayli ilginç adamları seyretmeye başladı.

Rıbak:

«Haydi başlayalım, bakalım» dedi ve masaya oturdu.

Sotnikov henüz iyice ısınamamıştı, yarıyarıya donmuş olan vücudu ürperiyordu, ama masadaki patatesin kokusu şahaneydi; oturduğu peykeden kalktı. Rıbak onun masanın başına oturmasına yardım etti

ve yaralı bacağını sıranın üstüne yerleştirdi. Sotnikov eline ılık, hafifçe yanmış bir patates aldı ve sırtını badanalı, kalas duvara yasladı. Kız saygılı bir tavırla kapıda duruyor ve fıldır fıldır dönen gözlerini konukların üzerinde dolaştırıyordu.

Rıbak sordu:

«Ekmeğiniz yok galiba?»

«Dün biz annemi beklerken L'onik hepsini yiyivermiş.»

Rıbak bir süre durakladıktan sonra muhtarın evinden aldığı ekmek parçasını çıkardı, bir ucunu koparıp kıza uzattı. Kız ekmeği aldı, ama yemedi, perdenin arkasına götürdü ve ocağın başına döndü.

Rıbak sordu:

«Annen harmanda çoktandır çalışıyor mu?»

«Evvelki günden beri. Bir hafta daha sürecek.»

«Anlıyorum. Sen kardeşlerinin en büyüğüsün galiba?»

«Evet, en büyüğüyüm. Kats'a'yla L'onik daha küçük, ama ben dokuz yaşındayım.»

«Kocaman olmuşsun. Sizin burada Almanlar var mı?»

«Vardı. Biz tam annemle Galina Teyze'ye gidecektik. Bizim benekli domuzu aldılar, arabalarına koyup götürdüler.»

Sotnikov kendini zorlayarak birkaç patates yedi ve acı veren öksürük krizleri yeniden başladı. Belki beş dakika süren öksürük onu öylesine hırpaladı ki, göğsünün içinde birşey parçalanıyor sanılabilirdi. Sonra biraz rahatladı, ama canı artık patates istemiyordu, sadece yarım bardak su içti ve gözlerini kapadı. Başının içinde birşeyler yüzüyor, dalgalanıyor gibiydi, tatlı

bir yorgunluk ona ninni söylüyordu, uyur-uyanık bir durumda kaldı. Hasta bilincinde Rıbak'la kızın birbirine karışan sesleri uzaklaşıp gidiyordu.

Rıbak:

«Annenin adı ne?» diye sordu ve ağzına bir hıyar attı.

«Dz'om'yanşa.»

«Aha. Demek babanın adı Dz'om'yan, ha?»

«Annemin bir adı da Avginn'a.»

Sotnikov, Rıbak'ın oturduğu sandalyenin gıcırdadığını işitti, herhalde yeni bir patates almak için uzanmıştı, çizmeleri masanın altında gıcırdamıştı. Konuşmalar bir süre için kesildi, sonra kızın kurnaz bir merak belirten, biraz da yaltaklanan sesi duyuldu:

«Amca, siz partizansınız, değil mi?»

«Bunu niçin bilmek istiyorsun? Henüz çok küçüksün.»

«Ama ben biliyorum, siz partizansınız.»

«Madem biliyorsun, çeneni tut.»

«Peki, ya öbür amca, yaralı mı o?»

«Yaralı olsun, olmasın, sakın kimseye birşey söyleme, anladın mı?»

Kız sesini çıkarmadı, konuşma bir süre için kesildi.

«Gidip annemi çağırayım mı?»

«Güzel güzel otur oturduğun yerde. Şimdi tutar, serserinin birini getirirsin.»

«Allah kahretsin! Biz insan mıyız, yoksa hayvan mı?»

«Türlü türlü insan vardır.»

Ama bu kez sesler şimdiki zamanın sesleri değildi, geçmişten geliyordu bu sesler. Sotnikov yumuşak

bir biçimde uykuya geçtiğini hissetti, sonra bir arkadaşının omzuna yaslanan, ama kafileye buna rağmen ayak uyduramayan teğmeni gördü. Başı sargılıydı, eski, kirli, kandan sertleşmiş sargı alnının üstünde duruyordu, çatlamış dudakları ve kızarmış gözlerindeki ateşli parlaklık zayıf yüzüne bir çılgın görünümü veriyordu. Yaralı bacağından öyle pis bir koku yükseliyordu ki, Sotnikov'un midesi bulanıyordu. Ağır bozulma kokusu beş adımlık bir çevredeki havayı bozuyordu. Kafileyi yolun yan tarafındaki bir çamlığa doğru götürüyorlardı. Ayaklarının altında çam iğneleriyle örtülmüş beyaz bir kum vardı, öğle güneşi insafsızca yakıyordu. Yaya ve atlı Almanlar kafileye muhafızlık ediyorlardı.

Kurşuna dizilmeye götürüldükleri söyleniyordu.

Bu, doğru olabilirdi, çünkü kafile dört bin kişilik esir kampından seçilen kişilerden oluşturulmuştu: Siyasal görevliler, parti üyeleri, yahudiler ve Almanları kızdıran başka kişiler. Sotnikov kaçma girişiminde bulunduğu için kafileye alınmıştı. Besbelli onları çam korusunun içindeki kum tepelerinde kurşuna dizmek istiyorlardı, zira kafile yoldan saptıktan sonra Alman muhafızlar daha uyanık bir tavır alıp kafileye yaklaşmışlar, onları bir sürü gibi birbirine yaklaştırmak için daha çok bağırıp çağırmaya başlamışlardı. Tepede başka askerler de vardı. Ama Almanlarda da aksaklıklar oluyordu anlaşılan. Daha kafile tepeye varmadan muhafızlar ormanın kenarında bulunan esirlere bağırdılar, arkasından herkesin oturması emredildi. Esirler güneşin altında yere çöktüler ve makinalı tabanca namluları altında beklemeye başladılar.

Sotnikov son günleri bir tür duygusuzluk içinde geçirmişti. Su ve besin yetersizliğinden ötürü kendini güçsüz hissediyordu, üstelik insanlara ve kendi yazgısı-

na olan inancını yitirmişti: Olup bitenlerin tümünden sonra içinde yaşamı sürdürme isteği yoktu. Susuzluktan içi kurumuş gibiydi, ama ne su, ne de en küçük bir kurtuluş umudu vardı, bu nedenle işi bir an önce bitirmelerini, onlara çok acı çektirmemelerini istiyordu. Eğer ölüm insanı acılardan kurtarıyorsa kötü birşey değildi, acıklı bir gereksinmeydi sadece Sıkışık bir insan kalabalığının içinde, dikenli, cılız otların üzerinde sessiz sedasız, yarı baygın bir durumda oturuyor ve hiçbir şey düşünmüyordu. Yanıbaşından kulağına gelen ateşli fısıltıları geç farkedişinin nedeni de herhalde buydu:

«Benimle birlikte bir tanesini öbür dünyaya götürsem yeter...»

«Bekle, bundan sonra ne olacağını görelim.»

«Bilmiyor muyuz sanki?»

Sotnikov başını ihtiyatla çevirdi - yanında bir teğmen oturuyordu. Teğmen bacağındaki kirli sargının altından farkettirmeden bir bıçak çıkardı, gözleri o kadar kararlı bakıyordu ki, Sotnikov böyle bir insana engel olunamayacağını, onun yerinden fırlayıp çılgınlıklar yapacağını düşündü, yoksa bıçağı ne yapacaktı? Öbürü apoletsiz subay ceketi giymiş, yaşlıca bir adamdı, çekine çekine biraz ileride duran muhafıza bakıyordu. Yakında duran iki muhafız birbirlerine yaklaştılar ve sigaralarını bir çakmakla yaktılar; biraz daha ötede atlı bir muhafız kafileyi kolluyordu.

Güneşin altında onbeş dakika kadar oturdular, sonra tepeden bir emir geldi ve Almanlar kafileyi ayağa kaldırdılar. Sotnikov'un komşusu derhal uç tarafa geçip muhafıza yaklaştı. Muhafız güçlü kavetli, tıknaz bir Almandı, bütün muhafızlar gibi makinalı tabancasını göğsünde taşıyordu, ceketinin koltuk altları terden

ıslanmıştı; kepinin ıslak kenarlarından hiç de ari olmayan, katran karası bir tutam saç çıkmıştı. Sakin sakin sigarasını çekiştiriyor, dişlerini arasından tükürüyordu. O sırada esirlerden birini itip kakmak için kafileye doğru iki sabırsız adım attı. Aynı anda teğmen arkadan bir atmaca gibi onun üzerine atladı ve bıçağı sapına kadar güneşten yanmış boynuna sapladı.

Alman bir inilti çıkardı ve yere çöktü, biraz ileriden birisi «Dikkat!» diye bağırdı, birkaç kişi kafileden koptu ve düzlüğe doğru koşmaya başladı. Sotnikov şaşkınlıktan taş kesilmişti, ama sonra kendini koruma içgüdüsünün sesini dinledi ve koşmaya başladı. Neredeyse teğmenle çarpışacaktı. O da önce koşmaya başlamış, ama sonra ayağı takılmış, Sotnikov'un ayaklarının dibine yıkılmış ve bıçakla kendi karnını bir hamlede deşmişti. Sotnikov teğmenin üzerinden atladı. Boyu ancak bir parmak uzunluğunda olan bıçağın kanlı ağzı bir an parlayıp teğmenin elinden düşmüştü. Sotnikov az kalsın teğmenin kasılan eline basacaktı.

Almanların şaşkınlığı en fazla beş saniye sürmüştü. Arkasından çeşitli yerlerden makinalı tabancalar takırdamış, ilk kurşunlar Sotnikov'un başının üstünden geçmişti. Ama o koşmaya devam etti. Bodur çamlarla örtülü tepeye birkaç sıçrayışta vardı. Artık kurşunlar çamların arasında vızıldıyor, çam iğneleri kopup aşağıya düşüyordu, ama o yola bakmadan koşuyor ve sevinçli bir şaşkınlıkla «Yaşıyorum! Yaşıyorum!» diye düşünüyordu.

Yazık ki çamlık sadece yüz adımlık bir şeritten oluşuyordu. Sotnikov'un önünde tahıl yığınlarının sıralandığı bir anız tarla vardı. Ama Sotnikov için bir seçenek yoktu, yeşil kızılağaç çalılığına doğru koşmaya başladı.

Burada hemen görmüşlerdi onu, arkasından bir bağırış duydu, sonra bir silah patladı, kurşun pantolonunu deldi ve cebindeki boş sigara tabakasını parçaladı. Sotnikov kalbinin çarptığını hissetti ve döndü. Almanın biri atının boynuna iyice yatmış, sağ elindeki tabancayı kaldırmış, üstüne doğru geliyordu. Bir atın önünden kaçmak olanaksızdı. Sotnikov kendi kendine «Paydos» dedi ve peşindeki Almana doğru döndü. At onu neredeyse yere devirecekti, son anda toynakların altından çekildi ve kendini en yakındaki ekin yığınının içine attı. Alman eğerin üstünde yıldırım hızıyla geri döndü ve tabancayı tutan elini ileri doğru uzattı - kurşun en üstteki ektin demetinin bağını parçaladı ve samanlar anız tarlaya saçıldı. Sotnikov'a gene birşey olmamıştı, umutsuz bir hareketle yerden yumruk büyüklüğünde bir taş aldı. Atın önünden bir kez daha kaçtıktan sonra taşı binicinin suratına fırlattı, böylece tabanca vaktinden önce ateş aldı ve kurşun ona gene isabet etmedi. Sotnikov yerden durmadan taş alıyor ve huysuz atın üzerinde isabetli bir atış yapabilmek için dönüp duran Almana fırlatıyordu. Tarlanın üstünden iki kurşun daha geçti, ama bunlar da elinde bir taşla başka bir tahıl yığınına doğru koşan ve kazandığı başarıya sevinen kaçağa rastlamadı.

Alman şahlanan atı zaptetmeye uğraşırken Sotnikov öbür tahıl sırasına kadar olan on - oniki adımlık mesafeyi geçti ve peşindekini savuşturmak için gene geriye döndü. Bu kez attığı taş kafasına rastladı ve Almanın kurşunu gene boşa gitti. Sotnikov ona üç taş daha fırlattı, atın ayağının altından bir kez daha kaçtı ve bir ekin yığınından öbürüne doğru kaçmayı sürdürdü. Ama bir anda ekin yığınları bitiverdi, sıranın en sonundaki yığına gelmişti, Sotnikov avucundaki taşı sıkarak yığının arkasına bitkince çöküverdi. Alman atını

bu kez doğrudan ekin yığına yöneltti, herhalde kaçağı ata sezdirmek istiyordu. At şahlandı, ekin yığınını devirdi ve Sotnikov'u sap demetleri içinde bıraktı. Sotnikov yere düşerken bir sevinç çığlığı attı: Almanın tabancası yanından geçmiş ve o kapak takımının yukarıda olduğunu görmüştü, demek tabanca boştu. Alman hatasını anlayınca atı geri çevirdi; o sırada Sotnikov fırladı ve olanca gücüyle yakındaki çalılığa doğru koşmaya başladı. Peşindeki Alman tabancasını doldurmak için birkaç değerli saniye yitirirken Sotnikov fundalığı vardı. Burada attan korkusu kalmamıştı. Yeni silah seslerine ve yüzünü kırbaçlayan dallara aldırış etmeden bataklığa kadar koştu. Saklanacak bir yer yoktu, toprak tümsekleri ve su birikintilerinden oluşan bataklık çamurunun içine sindi. Boğulmadığı takdirde kendisine kurtulmuş gözüyle bakabileceğini anlamıştı. Çenesine kadar suya girdi, sadece parmak kalınlığında bir söğüt dalına tutunuyor, sürekli olarak, heyecanla dalın kırılıp kırılmayacağını düşünüyordu, dal kırılırsa hapı yutmuştu, çünkü artık gücü tükenmişti. Ama dal ona başını suyun üstünde tutma olanağı veriyordu; giderek gene rahat soluk almaya başladı ve uzaktan gelen silah sesleri kesilince güç bela sert toprağa çıktı.

Gece bastırmıştı. Gökte Kutup Yıldızı'nı aradı ve kurtulduğuna tümüyle inanamadan Doğuya doğru yürümeye başladı.

DOKUZ

Sotnikov sıranın üzerinde hareketsiz yatıyordu, herhalde uyumuştu. Rıbak pencerenin önüne oturdu ve patikaya bakmaya başladı. Patatesler açlığını biraz bastırmıştı, başka yapacağı şey kalmamıştı, ama gidemiyordu, beklemek zorundaydı. Dünyada en kötü şeyin beklemek olduğu doğruydu. Ya bundan yada başka nedenlerle içinde büyüyen bir kızgınlık hatta bir öfke vardı, oysa kızacağı kimse yoktu. Olsa olsa çocuklara bırakıp gidemediği Sotnikov'a kızabilirdi. Evsahibesi gelmemişti, onu çağırtmak imkansızdı, böyle bir işte bir çocuğa güvenecek değildi ya.

Pencerenin önünde, bekleyiş içinde oturuyor ve perdenin arkasından gelen seslere kulak veriyordu. Çocuklar kalkmışlardı, yatak hışırtıları duyuluyordu, arada sırada perde aralanıyor, içeriye meraklı, kirli, küçük bir yüz uzanıyor ve hemen kayboluyordu. Küçük kız emirler veriyor ve çocukları perdenin öbür tarafına bırakmıyordu.

Rıbak pencereden patikayı, kırılmış çitin kalıntı-

larını, mezarlığın kenarıyla düzlüğün ucundaki dikenli çalıları dikkatle inceledi. Camı kırık pencereye sokuşturulan çaput onu gizliyordu. Pencerenin nemli, çürük pervazında birkaç tane kirli, boş ilaç şişesi, bunların yanında birkaç yumak keten ipliği ve gözleriyle ağzı mürekkeple, ustaca boyanmış, bezden yapılmış bir bebek duruyordu. Masanın arkasında Sotnikov yatıyor ve uykusunda düzensiz düzensiz soluyordu. Rıbak onu güvenli bir yere yerleştirmek zorundaydı, ama bunun için evsahibesine ihtiyacı vardı. Bu sonuçsuz bekleyiş onu bitkin düşürmüş, sinirlerini bozmuştu. Arkadaşının sağlıksız soluklarını neredeyse düşanca bir tavırla dinlerken başlarına gelen talihsizliğe gitgide daha çok öfkeleniyordu. Herşey Sotnikov'un yüzünden olmuştu. Rıbak kötü bir insan değildi, ama kendi sağlığı gayet yerinde olduğu için hastalara karşı biraz anlayışsızdı; bazen insanın kendini nasıl üşütebileceğini, nasıl hastalanabileceğini aklı almıyordu. Savaşta hastalanmanın akla gelen şeylerin en aptalcası olduğunu düşünüyordu.

Orduda geçen yıllar içinde zayıfları, hastaları, şu yada bu nedenle bazı şeyleri beceremeyen düztabanları küçümseme alışkanlığını edinmişti. Kendisi herşeyi başarmaya ve yapmaya gayret ediyordu. Tabii savaştan önce bazı şeyler ona da güç geliyordu, özellikle eğitim ve bilgi söz konusu olduğu zamanlar. Sabır ve azim isteyen kitap bilgilerini sevmiyordu. Bütün zahmetleri, güçlükleri ve başarısızlıklarıyla canlı, gerçek bir ödev onun zevkine daha uygun düşüyordu. Üç yıl bölük başçavuşu olarak kalışı mutlaka bundandı. Tanrı ondan irade gücünü esirgememişti, yeteri kadar enerjisi de vardı. Savaşta işler daha da kolaylaşmıştı: Muharebenin amacı ortadaydı, başka koşullar üzerinde de fazlaca kafa yormuyordu, faşistlere ne kadar

çok zarar verirse o kadar iyi olacağını biliyordu. Şimdiye kadar genellikle talihi yardım etmiş, en kötü şeyler onun yanından geçip gitmişti; partizan savaşında önemli olanın yılmamak, hiçbir şeyi atlamamak ve zamanında karar vermek olduğunu anlamıştı. Eğer insan savaşın amacının kendi hayatını korumak ve düşmana zarar vermek olduğunu kabullenmişse kendisinin mükemmel bir partizan olduğunu, hiç değilse diğerlerinden daha kötü olmadığını söylemeye hakkı vardı.

Perdenin arkasındaki çocuklar birden sevinçle bağrışmaya başladı:

«Annem, annem geliyor!»

Rıbak acele acele eve doğru gelen bir kadın gördü. Uzun, koyu renkli eteği, kirli kürk ceketi ve başına sardığı kalın başörtüsü kadının yaşlı olmasa bile pek de genç olmadığına tanıklık ediyordu. Rıbak kadını gözleriyle izledi ve pencerenin önünde ihtiyatla kıpırdadı. Sotnikov çocukların bağırışıyla uykusundan sıçradı, kızarmış gözleri odayı huzursuzca taradı, ama Rıbak'ın yerinde olduğunu görünce yeniden sıraya çöktü.

Holde kapının mandalı şıkırdayınca Rıbak önce oturduğu sıranın ucuna doğru kaydı, sakin ve terbiyeli bir tavır takındı. Kadını karşılarken mümkün olduğu kadar güleryüzlü olması ve onu incitmemesi gerekiyordu, zira onunla Sotnikov konusunda anlaşması gerekiyordu.

Daha kadın kapıyı açmadan çocuklar koşup perdeyi kaldırdılar. İki kız kapıda durdu, beş yaşlarında kadar gösteren, çıplak ayaklı, askılı, yırtık pırtık bir pantolon giymiş olan erkek çocuğu eşiğe doğru koştu:

«Anne, bizde partizanlar var!»

Kadın içeri girerken çocuğu kucaklamak için eğilmişti, ama çocukların söylediklerini duyunca tekrar doğruldu ve korkulu, şaşkın bakışlarını iki yabancıya doğru çevirdi.

Rıbak elinden gelen tüm terbiyeyi takınarak:

«İyi günler» dedi.

Ama kadının yorgun yüzündeki şaşkınlık geçmişti bile, üzerinde boş bir sahan duran masaya kaçamak bir bakış fırlattı, ağzı kasıldı. Soğuk bir tavırla:

«İyi günler» diye cevap verdi ve çocuğu iterek uzaklaştırdı. «Demek buraya yerleştiniz?»

«Gördüğünüz gibi. Sizi bekliyoruz.»

«Benden ne istiyorsunuz?.»

Hayır, olmamıştı. Kadın, Rıbak'ın kullandığı dille konuşmaya yanaşmamıştı. Sesi kaba ve dargındı.

Rıbak bir süre sustu. Kadın eski püskü, lekeli kürkünün düğmelerini açtı ve başındaki eşarbı çıkardı. Rıbak kadını dikkatle süzdü: Keçeleşmiş, taranmamış saçları, tozlu kulak memeleri, nedense boz gibi görünen, yorgun, henüz çok yaşlı olmayan yüzü, ağzının kenarındaki vaktinden önce oluşmuş kırışık ağı kadının iş dolu yaşamındaki bitmez tükenmez acılara çok iyi tanıklık ediyordu.

Kadın başörtüsünü ocağın yanındaki askıya fırlattı, gözleri tekrar masaya ilişti:

«Ne istiyorsunuz? Ekmek mi? Domuz yağı mı? Yoksa sahanda yumurta mı?»

Rıbak çekingence:

«Biz Alman değiliz» dedi.

«Nesiniz peki? Asker mi yoksa? Askerler cephede savaşıyor, sizse kuytu köşelerde dolaşıyor, üstelik bir de patatesle hıyar istiyorsunuz. Gel'ka, L'onik'i al.»

Kadın bunları söyledikten sonra üstündekiler çıkarmadan ocağın başını toplamaya girişti: Tencereleri fırına attı, kovayı kapının yanına, süpürgeyi de köşeye koydu.

Masanın arkasından Sotnikov öksürmeye başladı. Kadın ona bir gözattı, alnı buruştu, fakat birşey söylemedi, ortalığı topladı ve ocağın altındaki dolabın kirli perdesini çekti. Rıbak kalktı, bir hata yaptığını anlamıştı. Anlaşılan bu hiddetli, kavgacı kadınla daha sert bir dil kullanarak konuşması gerekiyordu.

«Bu da ne demek oluyor, teyze? Biz güzellikle size geliyoruz, sizse bağırıp çağırıyorsunuz.»

«Ya, demek bağırıp çağırıyorum? Eğer bağırsaydım çoktan gitmiş olurdunuz. Defolun, gidin, baş belaları, bir siz eksiktiniz başımda!» Kadın son sözleri çocuklara söylemişti. «Gel'ka, sana L'onik'i almanı söyledim! L'onik, şimdi kulağının üstüne bir tane yiyeceksin ha!»

«Anneciğim, ama ben partizanları görmek istiyorum.»

Kadın tehdit edici bir tavırla perdeye doğru yürüdü:

«Şimdi gösteririm sana partizanları! Partizanlarmış!»

Rıbak kadına dikkatle bakıyor ve onun neden bu kadar öfkeli olabileceğini düşünüyordu. Kafasından çeşitli tahminler geçiyordu: Belki kadının kocası polisti yada Sovyet yönetimine başka bir düşmanlığı vardı. Ama biraz düşündükten sonra kadının yoksul görünüşüne uymayan bu düşünceleri kafasından attı. Birden sordu:

«Senin Dz'om'yan nerede?»

Kadın doğruldu, ona kuşkuyla, neredeyse korkarak baktı:

«Dz'om'yan'ı nereden tanıyorsunuz?»

«Tanıyorum.»

«O zaman neden soruyorsunuz? Sanki şimdi kadınlar erkeklerinin nerede olduğunu biliyorlar mı? Erkekler bizi ortada bırakıverdiler, "Başınızın çaresine bakın" der gibi.»

Kadın süpürgeyi köşeden aldı ve ocağın önünü süpürmeye başladı. Kadının canlı hareketleri davetsiz konuklardan hiç hoşnut olmadığını belirtiyordu. Rıbak sürekli olarak düşünüyor, kadını beklemesine neden olan dileği nasıl açacağını bilmiyordu. «Arkadaşım şey de, teyzeciğim...»

Kadın doğruldu ve Sotnikov'a kuşkulu bir bakış fırlattı. Sotnikov kıpırdıyor, ayağa kalkmaya çalışıyordu, iniltilerini tutmaya çabaladığı belliydi, Dz'om'yanşa elinde süpürgeyle bir an için hareketsiz kaldı. Rıbak oturduğu yerden kalktı:

«Baksana, durumu ne kadar kötü.»

Sotnikov acıdan iki büklüm olmuştu, dizini iki eliyle kavramış ve inlememek için dişlerini sıkmıştı.

«Lanet olsun, herhalde kuruyup yapıştı.»

«Öyleyse yat, seni kovan yok ya.»

Rıbak, Sotnikov'un bacağını sıranın üstüne uzatırken Dz'om'yanşa kaşlarını çatmış, duruyordu. Ama yüzündeki ifade yavaş yavaş yumuşadı:

«Başının altına birşey koymak gerek» dedi, perdenin arkasına gitti ve eski, içinden boz renkli pamuklar görünen, buruşuk bir kapitone ceket getirdi. «Evet, şimdi biraz daha rahat eder.»

Rıbak durumun biraz değiştiğini düşündü. Belki de öfkeli kadın yumuşayacaktı. Sotnikov biraz doğruldu, kadın ceketi onun başının altına koydu ve Sotni-

kov öksürerek yeniden uzandı. Hâlâ hızlı hızlı ve güçlükle soluyordu.

Rıbak ses tonunu değiştirerek Dz'om'yanşa'ya döndü:

«Arkadaşım hasta. Ateşi var. Yanıyor!» Eliyle bir işaret yaptı. «Geçecek! Zararı yok!»

Dz'om'yanşa kızgın kızgın:

«Sizin için hiçbir şeyin zararı yoktur» dedi. «Kurşuna dizilmenin bile. Annenizin üzülüp üzülmemesinin sizce hiç önemi yoktur. Ama biz... Çay içip terlemesi gerek. Yoksa... Mezarlık şuracıkta.»

Sotnikov öksürerek:

«Mezarlıktan kötüsü de var» dedi.

Kısa bir süre yarı uyur, yarı uyanık yattıktan sonra şimdi, aksi gibi, canlanmıştı. Yanakları kızarmış, hareketlerine doğal olmayan bir canlılık gelmişti.

Dz'om'yanşa kapları masadan kaldırırken sordu:

«Bundan daha kötü ne olabilir? Herhalde cehenneme inanmıyorsunuz?»

Rıbak şaka yollu:

«Biz cennete inanırız» dedi.

«O halde mutlaka oraya gidersiniz.»

Kadın fırının kapağını zangırdatarak açtı ve demir tencereleri iterek düzeltti. Ama görünüşe göre sakinleşmiş, yüzü gülmüştü. Rıbak bunu hissetti ve belki de onunla anlaşabileceklerini düşündü:

«Yarayı yıkamak için biraz sıcak su gerek bize. Arkadaşım yaralı, teyze.»

Kadın fırın çatalına dayandı, laf arasında anlatır gibi:

«Onu köpek ısırmadığını görüyorum. Staro-

sel'ye'den bütün gece silah sesleri geldi. Polisin birini vurmuşlar» dedi.

«Polis mi?»

«Evet.» «Kim söylüyor bunu?» «Kadınlar anlattılar.»

Sıranın ucunda oturan Rıbak gülümsedi:

«Kadınlar anlattıysa doğrudur. Onların herşeyden haberi vardır.»

«Yalan mı? Kadınlar biliyor. Ama siz bilmiyordunuz bunu. Bilseniz sormazdınız.»

Kadın, Rıbak'a bir tencere su verdi ve perdenin arkasına, çocukların yanına geçti:

«Bu işi kendiniz yapın. Bir sizin ayak dolaklarınızı çözmem eksikti.»

Rıbak Sotnikov'un yanına giderken:

«Olur, olur» dedi «Gel, çizmeni çıkarayım.»

Sotnikov dişlerini sıktı ve ellerini oturduğu sıraya kenetledi, Rıbak onun ıslak, kanlı çizmesini güçlükle çıkardı, Pantolonunu da çıkarması gerekiyordu, ama Sotnikov yüzünü buruşturdu:

«Ben kendim yaparım.»

Canının çok acıdığı yüzünden belli oluyordu. Buna rağmen düğmelerini açtı ve kan içindeki pantolonunu dizine kadar indirdi. Rıbak kurumuş kan lekelerinin içindeki küçük yarayı nihayet buldu. Tipik bir kurşun yarasıydı bu: Küçük, hafifçe şişmiş, çevresi morarmış. Kesinlikle tehlikeli değildi; henüz hafif hafif kanıyordu. Bacakta kurşunun çıktığını gösteren bir delik yoktu. Bu kötü birşeydi işte.

Rıbak kaygıyla:

«Evet, içinde kalmış» dedi. «Çıkarmak gerek.»

Sotnikov biraz kızgınca;

«Peki, ama bunu yapabileceğini hiç sanmıyorum. Sen sar, yeter» dedi.

Rıbak sızan kanları ıslak bezle silerken sesini yükseltti:

«Bir çaresini buluruz. Sayın evsahibesi, acaba sargı yapacak birşey bulunur mu sizde?»

Bacağı kasılan Sotnikov acıdan kıvranıyordu. Rıbak eğer kurşun kemiğe rastlamadıysa yaranın hiç de tehlikeli olmadığını düşünüyordu. Kurşun çıkarılsa yara bir ay içinde iyileşebilirdi. Bir ay sığınacak bir yer bulmak çok daha önemliydi.

Dz'om'yanşa elinde temiz bir keten parçasıyla yeniden kapıda göründü. Sotnikov utanarak büzüldü.

«Korkmayın! Alın size sargı yapacak birşey.»

Rıbak üst baldırı sararken Sotnikov acıdan dişlerini sıktı ve inlememeye çalıştı. Bu iş biter bitmez gene sıranın üstüne uzandı. Rıbak su kabında ellerini yıkadı.

«Evet, ameliyat bitti!»

Kapıda duran Dz'om'yanşa:

«Kör değilim, görüyorum» dedi.

«Bundan sonra ne yapacağız? Mesele bunda.»

Rıbak görünen bir kaygıyla kalpağını ensesine doğru itti ve soran gözlerle kadına baktı.

«Sizin bundan sonra ne yapacağınızı ben nereden bileyim?»

«Arkadaşım yürüyemez, bu kesin.»

«Buraya yürüyerek gelmedi mi?»

Dz'om'yanşa, Rıbak'ın ondan ne beklediğini herhalde anlamıştı. Birbirlerine dikkat ve kuşkuyla baktı-

lar, bakışları kelimelerden daha çok şey söylüyordu. Rıbak kendini gene güvensiz hissetmeye başlamıştı, bu kadına yüklemek istediği şey de kolay değildi hani. Ama Dz'om'yanşa razı olmakla nasıl bir rizikoya gireceğini hemen hemen anlamıştı ve kendi görüşünü savunmaya kararlıydı.

Yüzeyde kalan, şimdilik hiçbir sonuç getirmeyen konuşma bir süre için kesildi. Sotnikov sıranın üstünde bekler gibi yatıyordu. Rıbak pencereden dışarı bir gözattı. «Almanlar!»

Mezarlığın içinde birkaç silahlı adamın durduğunu görünce etine iğne batırılmış gibi gerisin geriye kapıya doğru atıldı. Evet, adamlar orada duruyorlardı. Rıbak onların nereye baktıklarını bile görmemiş, sadece tüfekli karaltılar farketmişti.

Sotnikov yattığı köşede doğruldu ve eliyle tüfeğini aradı. Evsahibesi put gibi duruyordu, yüzü kül gibi olmuştu. Rıbak bir kez daha bakmak için pencereye yaklaştı.

«Geliyorlar! Üç kişi!»

Gerçekten de üç kişi onların geçtiği patikayı izleyerek mezarlıktan aşağı doğru geliyordu. Bunu görünce bir felaketin yaklaştığını haber veren bir sezgi Rıbak'ın vücudunu gerdi. Hayatında hiçbir zaman, bir gece önce düzlükte bile böyle korkmamıştı. Yapılacak en sağduyulu iş kaçmaktı, ama gözü tüfeğini elinde tutan, iki büklüm olmuş Sotnikov'a ilişti ve durdu. Kaçamazdı. Dz'om'yanşa da bunu anlamışa benziyordu, panik içinde fısıldadı:

«Tavan arasına! Tavan arasına! Tavan arasına saklanın!»

Elbette, bir köy evinde tavan arasından başka nereye saklanılabilirdi ki? Karanlık hole koştular. Holün

köşesinde tavan arasına açılan dörtköşe bir delik vardı. Ama merdiven yoktu. Rıbak tahıl değirmeninin üstüne sıçradı, tüfeğini yukarıya attı ve geriye baktı:

«Seninkini de ver buraya!»

Sotnikov Dz'om'yanşa'ya dayanarak, kapı çerçevesine tutunarak odadan çıktı. Tüfeğini Rıbak'a verdi. Rıbak tüfeği tavan arasının karanlık deliğinden içeri attı, sonra Sotnikov'u değirmen taşının üstüne çekti. Taş neredeyse devriliyordu. En üstteki kiriş biraz yukarıda kalıyordu, ama Rıbak kirişe yetişti ve çizmelerini duvara dayayarak kendini onun üstüne çekti. Sonra Sotnikov'u ellerinden yakaladı. Dz'om'yanşa aşağıdan hararetle, ama beceriksizce yardım ediyordu; güçsüz düşmüş olan Sotnikov duvarın son kirişine varıncaya kadar canını dişine taktı.

Kadın aşağıdan bağırdı:

«Orada kıtıklar var. Arkasına saklanın!»

Rıbak tavan arasının yumuşak yaygısının üstünde koştu. Burası da hol gibi karanlıktı, fakat çatının tepesindeki ufak pencereden sızan ışıkta tuğla baca, eski elbiseler asılı bir askı ve kırık bir iplik çıkrığı seçiliyordu. Rıbak çatı direklerinin altında kocaman bir kıtık yığını gördü.

«Haydi, gir içine!»

Sotnikov tüfeğiyle birlikte Rıbak'ın gösterdiği köşeye doğru emekledi, Rıbak onun üstüne kıtık attı. Sonra kendisi de arkadaşının yanına girdi.

Bir süre kıpırdamadan yattılar ve soluklarının tekrar normale dönmesine çalıştılar. Keskin kenevir kokusu burunlarını gıcıklıyor, kıtık dökünüleri yüzlerini ve enselerini kaşındırıyordu. Rıbak büyük bir dikkatle çevreyi dinliyor ve Almanların onların izini mi sürdükleri, yoksa köye öylesine mi uğradıklarını anla-

maya çalışıyordu. Eğer iz sürdülerse onları arayacakları kesindi, o zaman burada fazla kalmayacaklar demekti. Sotnikov'un göğsü fena halde hırıldıyor, Rıbak'ın duymasını engelliyordu. Sesler o kadar yakından gelmeye başlamıştı ki, Rıbak telaşlandı: Adamlar Dz'om'yanşa'yla konuşuyorlardı:

«İyi günler! Nasılsın?»

Demek bunlar Rus polisleriydi. Nereye gittiklerini bilerek avluyu geçmiş, eve gelmişlerdi. Dz'om'yanşa cevap vermedi. Rıbak adamların geçip gideceğini umarak sabırsızlıkla bekliyordu.

Aşağıdan boğuk bir ses duyuldu:

«Neden hiçbir şey söylemiyorsun? Bizi içeri davet etsene.»

«Ben sizin gibileri mezarlığa davet ederim.»

Rıbak:

«Ah, işte bunu söylemeyecekti!» diye düşündü. Niçin böyle kaba konuşuyordu sanki? Gergin bir dikkatle dinliyordu. Kadının patavatsız konuşmalarından sonra onun ağzından kaçacak dikkatsiz bir sözün felakete neden olmasından korkuyordu.

«Oho! Anlaşılan bizi pek beğenmedin?»

«Yoo, seviniyorum, hem de nasıl!»

«Ya! Votkan var mı?»

«O da nereden çıktı? Burayı ne sanıyorsunuz? Dükkan mı?»

«Öyleyse bize birkaç tane sosis ver!»

«Başka? Sosisi kedi etinden mi yapacağım? Domuzu alıp götürdünüz, şimdi de benden sosis istiyorsunuz!»

Başka bir ses öfkeyle konuşmaya karıştı:

«Demek bizi böyle ağırlıyorsun! Partizanlar gelse mutlaka kaymak yedirirdin onlara.»

«Benim çocuklarım altı aydan beri kaymak yüzü görmediler.»

«Şimdi görürüz bakalım!»

Hayır, onlara böyle çıkışmayacaktı, o zaman çekip giderlerdi. Şimdi adamların ayak sesleri holden geliyordu. Herhalde oda kapısını henüz açmamışlardı. Tavan arasında sosis arayabilecekleri korkusu Rıbak'ın kanını dondurmuştu. Ama şimdilik ayak patırtıları holden geliyordu. Yere paldır küldür birşey düştüğüne bakılırsa sandığı açmışlardı. Rıbak kılını kıpırdatmaya cesaret edemiyor, çıt çıkarmadan yatıyordu. Gözlerini çatı direklerinden birine dikmiş, düşünüyordu. Hayır, onları aramaya gelmemişlerdi. Erzak arıyorlardı, köylerde polislerin işi genellikle buydu; herhalde mezarlığın içinde biri nöbetçi kalmış, yolu gözlüyordu.

Daha polisler holde aramayı sürdürürken Sotnikov olağanüstü bir biçimde kasıldı ve göğsünden müthiş bir hırıltı çıktı. Rıbak korkudan kaskatı kesildi - Sotnikov şimdi öksürecekti. Ama o öksürmedi, kendini tuttu. Aşağıdaki kapı kapandı ve sesler bu kez odadan, boğuk boğuk gelmeye başladı.

«Evsahibi nerede? Moskova civarında mı?»

«Ben nereden bileyim?»

«Bilmiyor musun? Ama biz biliyoruz. Stas, nerede o herif?»

«Mutlaka Moskova'ya tüymüştür.»

«Pis karı, söylemek istemiyor! Patlat şuna bir tane.»

Dz'om'yanşa vahşi bir çığlık attı:

«Ah! Pis herifler! İnşallah akşama varmaz geberirsiniz! Gözlerinizi kargalar oysun! Çocuklarınıza kavuşmayın inşallah!»

«Ya, demek öyle? Stas.»

Odadaki çocuklar hep bir ağızdan bağırıyorlardı. Kız bir çığlık attı ve sesi kesildi. Ve aniden Sotnikov'un göğsünden kopan bir öksürük top gibi patladı. Rıbak'ın içinde herşey paramparça olmuştu sanki, elleri kıtıkların içinden kendi kendine Sotnikov'a doğru uzandı, ama o bir kez daha öksürdü. Odadaki sesler darhal kesildi. Rıbak Sotnikov'un ağzını sımsıkı tıkadı, Sotnikov öksürük kasınçlarından boğuluyor gibiydi. Ama artık çok geçti.

«Kim var orada?»

«Hiç kimse. Bizim kedi üşütmüş de öksürüyor» dedi Dz'om'yanşa korkuyla. Artık ağlamıyordu. Ama kadının güvensiz sesi polisleri inandıramamış gibiydi.

Acımasız bir ses bağırdı:

«Stas!»

Rıbak soluğunu tuttu. Herşeyin bittiğini apaçık anlamıştı. Kendilerini savunmaları, silah kullanmaları gerekliydi. Ama Rıbak'ın içinde son bir mucize umudu belirmişti:

«Belki tehlikeyi savuştururuz» diye düşündü.

Duvara şiddetle çarpan kapı eve yerinden sarstı. Polisler ürkmüş bir sürü gibi hole çıktılar, dış kapı açıldı, tavan arası aydınlandı. Rıbak gözlerini tavandaki kara direğe dikmişti. Direğin arkasında, samanların içinde bir orak vardı. Sazlı damın iç tarafında birkaç gölge dansediyordu.

Aşağıda komut vermeye alışmış, acımasız, kalın bir ses emretti:

«Bir merdiven! Bir merdiven getirin buraya!»

Dz'om'yanşa:

«Bende merdiven yok, ne istiyorsunuz?» dedi ve yeniden ağlamaya başladı.

Bir itiş, birşeyin duvara çarpması, ardından kirişin üzerinde çıkardığı gürültüler ve sonra çok yakından gelen, soluyan bir ses duyuldu:

«Burası zifiri karanlık. Hiçbir şey görülmüyor.»

«O da ne demek? Çık yukarı, diyorum sana, lanet olsun!»

«Hey, kim var orada? Dışarı çık, yoksa elbombası atacağım!»

Ayak sesi duyulmuyordu, herhalde polis tamamen yukarı çıkmaya cesaret edemiyordu.

Aşağıdan komut veren bas ses duyuldu:

«Öyle dersen hemen çıkar! Orada saklanabilecekleri birşey var mı?»

«Evet. Samana benziyor.»

«Tüfeği dürt içine.»

«Yetişemiyorum.»

«Hay allah seni kahretsin! Bir de asker geçiniyorsun! Al şu makinalı tabancayı! O tarafa doğru tutuver!»

«Tamam, bitti» diye düşündü Rıbak, Makinalı tabancanın sıcak kurşunlarını vücudunda hissediyor gibiydi. Düşünceleri son dakikaları kullanıp bir çıkar yol bulmaya çalışıyor, ama bulamıyordu: Kapana kısılmışlardı. Artık herşey bitmişti, ayağa kalkmaları gerekiyordu. Birden bu işi önce Sotnikov'un yapmasını istedi. O nasıl olsa hasta ve yaralıydı, üstelik onları ele veren de onun öksürüğü olmuştu. Esir düşmek için ye-

terli bir nedendi bu. Fakat Sotnikov iki büklüm olmuş, gerilmiş, cansızca kımıldamadan yatıyordu, soluk bile almıyor gibiydi.

«Demek istemiyorsun!»

Çatının altında mekanik bir tıkırtı oldu, bu Rıbak'ın çok iyi tanıdığı, kurulan makinalı tabanca yayının sesiydi. Şimdi artık herşeye son verecek olan en kötü şey gelecekti. Yaşamakla ölmek arasındaki bu son sınıra bir anlık zaman kalmıştı, ama Sotnikov'da hâlâ bir kıpırdama yoktu, hatta öksürmüyordu bile. Rıbak dehşetin son anında kıtıkları bir tekmeyle açtı.

Polis gürledi:

«Eller yukarı!»

Rıbak kalktı. Polisin dikkatsizlikle onu vuracağından korkuyordu. Çatı direklerinin altından emekleyerek geçti ve ayağa kalktı. Kuzu kürkü kalpak giymiş bir baş delikten yukarı uzanmıştı. Makinalı tabancanın namlusu Rıbak'a doğrulmuştu, şimdi onun için en kötü şey bu namluydu, herşeye o karar verecekti. Rıbak yan gözle, ama büyük bir dikkatle namluya bakarak ellerini kaldırdı. Makinalı tabanca takırdamamış, ölüm ertelenmişti, en önemli olan buydu, geri kalanların önemi yoktu.

«Oho, demek geldiniz, aslanlar! Allah kahretsin!»

Polis onları yürekten bir sövgüyle karşıladı ve yukarı tırmandı.

ON

Bir merdiven getirildi. Üç polis tavan arasına çıktılar, köşeleri aradılar, kıtıkları altüst ettiler, tüfekleri aldılar. Polisler ikisi aramayı sürdürürken esirler bacanın yanında, üçüncü makinalı tabancanın önünde duruyorlardı.

Sotnikov çıplak ayağını yukarı kaldırdı, bacaya yaslandı ve öksürdü. Artık kendini tutmaya çalışmasına gerek kalmamıştı. Tuhaf şey, polislerden korkmuyor, kendisini kurşuna dizmelerinden çekinmiyordu. Elinde olmadan işlediği bir kabahat yüzünden Rıbak'la Dz'om'yanşa'yı da bu duruma düşürdüğü için acı duyuyor ve henüz silahlıyken kendi işini bitirmediği için üzülüyordu. Keşke geceki çarpışmada ölmüş olsaydı! Niçin buraya kadar sürüklenmişti sanki? Adamların eline böyle aptalcasına düşmek için mi? Dz'om'yanşa'yla karşılaşmamak için yerin dibine girmeye razıydı. Kadın onun gözlerini çıkarsa yeriydi. Ortaya çıkmakla aptallık ettiklerini düşkırıklığı içinde düşünüyordu, keşke polis ateş etseydi, o zaman sadece ikisi ölürdü hiç olmazsa.

Onları kaba saba bağırışlarla merdivenden hole indirdiler. Odanın açık kapısının yanında Dz'om'yanşa hıçkırıyor, perdenin arkasında çocuklardan biri korkuyla ağlıyordu. Rıbak aşağı çabucak indi, ama Sotnikov sadece ellerini kullanabildiği için daha yavaş davrandı. Polislerin başı olan, geniş omuzlu, siyah demiryolcu kaputu giymiş, haydut kılıklı adam onu omzundan çekti, Sotnikov merdivenle birlikte değirmenin üstüne yuvarlandı. Yere çok hızlı çarpmamıştı, sadece bacağını yalayıp geçen bir sızı duymuş, gözleri kararmıştı, ağır ağır ve güçlükle yerden kalktı.

Dz'om'yanşa bağırdı:

«Ne yapıyorsunuz, haydutlar! Onun yaralı olduğunu görmüyor musunuz, yamyam herifler?»

Polislerin başı ciddi bir tavırla kuzu kalpaklı adama döndü:

«Stas!»

Stas' kendisinden ne istendiğini biliyora benziyordu, tüfeğinin harbisini çekti ve kadına yapıştırdı.

«Ay!»

Sotnikov kendini tutamadı, kısık sesiyle bağırdı:

«Pis herif! Niçin? Niçin vuruyorsun kadına?»

Hiddet patlaması gücünün bir bölümünü geri getirmişti, titreye titreye Stas'a doğru döndü. O anda bunun hayatının son bağırışı olabileceğini, polisin onu hemen vurabileceğini biliyordu. Ama bu onu kendisini sonsuz derecede suçlu hissettiği zavallı Dz'om'yanşa'ya arka çıkmaktan alıkoymadı. Ama Stas'herhalde bunun sırasının gelmediğini düşünmüştü, harbiyi sırıtarak, alışkın bir el hareketiyle tekrar içine soktu.

«O nedenini bilir!»

Sotnikov yavaş yavaş kendine tekrar hakim oldu,

soluğu düzeldi ve biraz sakinleşti. Herşey basit ve neredeyse gereğinden de fazla normaldi. Hemen kurşuna dizilmediği takdirde sorguya çekilip işkence görecekti ve ondan sonra herşey gene ölümle bitecekti. Artık kurtulmayı ummuyordu, tüm umutları kesin bir biçimde boşa çıkmıştı.

Holde üstlerini aradılar, ceplerindeki iki-üç parça şeyi ve fişekleri aldılar, ellerini kemerle bağladılar. Rıbak'ın elini arkadan, Sotnikov'unkini önden bağlamışlardı. Sonra onları kaba, çamurlu yere oturttular. Polislerin başı odaya, Dz'om'yanşa'nın yanına gitti, öbürü, adı Stas' olan onları kollamak için kapıda kaldı. Holdeki buz gibi hava Sotnikov'un hasta göğsünü yakıyordu, rengi atmıştı, midesi bulanıyor, soğuk donmuş dudaklarını çimdikliyordu. Başlığını bir yerde bırakmış, herhalde tavan arasında düşürmüştü, başı açık oturuyordu, saçları tiftik gibi olmuştu. Yaralı bacağı da eskisinden daha çok üşüyor ve acıyordu. Dizi şişmişti, güçlükle bükülüyordu, çıplak ayağı kütük gibi olmuş ve morarmıştı. Acaba çizmesini almak için izin istese miydi? Ama çizmeyi giymenin nasıl bir işkence olacağını düşününce vazgeçti. Artık ayağı donsa da umurunda değildi, çok yakında ona ihtiyacı kalmayacaktı. Yerde öksürerek oturuyor ve ikidebir nöbetçiye bakıyordu. Başında züppe işi, kuzu kürkü bir kalpak olan delikanlının düzgün burunlu, yakışıklı yüzünde arasıra canlı, beklenmedik ölçüde sempatik bir gülümseme beliriyordu. İnsan bu gülüşün altında gençlere özgü, doğruluk türünde birşey arıyordu, askerce birşey var gibiydi bu gülüşün altında. Belki de delikanlının giyinişi buna neden oluyordu: Bir asker ceketi, kusursuz krom deriden çizmeler giymiş, sivil pantolonunun paçalarını çizmesine sokmuştu. Bir omzuna tüfeğini asmış, öbürünü kapıya dayamıştı. Yediği kabak

çekirdeği kabuklarını tükürerek arabanın gelip gelmediğine bakmak için arasıra sokağı gözlüyordu. Ama görünürde araba yoktu. Ağırlığını bir süre bir bacağından öbürüne aktardıktan sonra eşiğe oturdu, tüfeğini dizlerini arasına sıkıştırdı ve gözlerini iki tutsağa dikti, bakışlarında kötülükten çok alay seziliyordu.

«Kıtıkların arkasına saklandınız ha! Hamamböcekleri gibi!»

Ses çıkarmadılar, sadece Rıbak ona bir bakış fırlattı ve başını yeniden yere eğdi.

«Şimdi sizi hamama sokup yıkayacaklar, sonra da usulcacık asacaklar, kurumanız için, haha!»

Polisin gülüşü öylesine iyi ve doğaldı ki, Sotnikov elinde olmadan onun neşeli bir çocuk olduğunu düşündü. Ama tam o sırada delikanlının gülüşü kesildi ve ağzından tümüyle başka bir tonda, insanın kanını donduran bir küfür döküldü:

«Domuz herifler! Hodoronok'u siz vurdunuz! Bunun için sizin barsaklarınızı deşeceğiz.»

Rıbak çekinerek:

«Biz Hodoronok adında birisini tanımıyoruz» dedi.

«Ya, demek tanımıyorsunuz? Öyleyse geceleyin ateş eden de siz değildiniz?»

«Biz ateş filan etmedik.»

«İster siz olun, ister olmayın, biz sizin kaburgalarınızı kıracağız. Anlaşıldı mı?»

Stas' ciddileşmişti, gözlerinde soğuk bir tehdit okunuyordu. Yüzündeki insancıllık, gençelere özgü iyi ifade bir anda kaybolmuş, yerini kötü, ruhsuz bir sertliğe bırakmıştı.

Bir süre sustular. Rıbak konuyu değiştirmek için alçak sesle sordu:

«Sen orduda bulundun mu?»

«Hangi orduda?»

«Mesela Kızılordu'da.»

«Sizin ordunuza... Anlaşıldı mı?»

Polis hayvansı bir öfkeye kapılmış ve anlamlı gözleri insana korku verecek biçimde büyümüştü. Sonra yüzü yavaş yavaş yumuşadı ve alımlı gülümseyişi yeniden belirdi. Bacağını bir yana açtı, çizmesinin tabanıyla balçık tabanda tempo tutmaya başladı.

«Peki, ya ceket?»

Polis:

«Ha, ceket!» dedi. «Onu bir yahudi komiserin sırtından aldım. Onun artık cekete ihtiyacı yoktu.» Sonra sakin sakin ekledi:

«Senin kürk ceketini de alacağız. Onu Budzila alacak, sıra onun. İşte böyle. Anlaşıldı mı?»

Sotnikov kendini tutamadı:

«Bunların altında kalıp boğulmuyor musunuz?»

Stas' başını kaldırdı:

«Ne?»

«Bunların altında boğulmuyor musunuz, diyorum. Kürklerin filan?»

«Neden boğulacakmışız?» Bizim arkamızda Almanya var, anlıyor musun, budala? Sizin işiniz bitti. Bundan emin olabilirsiniz, allah sizi kahretsin!»

Evet, bu basit ve açıktı, başka birşey umamazlardı. Rıbak başını umutsuzca eğmişti; Sotnikov yanüstü uzun oturmuş, kütük gibi şişen bacağını ihtiyatla kımıldatmaya çalışıyordu, ince ham deriden yapılmış kayış bileklerini kesmişti.

Sonunda polisin biri iki kızakla geldi. Kızaklar-

dan biri sokakta kaldı, öbürü gıcırdayarak dış merdivenlere kadar yanaştı. Stas' eşikten kalktı. Önce Rıbak'ı kızağa itti, sonra Sotnikov'u yakasından tutup kaldırdı. Sotnikov güçlükle kızağa kadar sürüklendi ve samanların üzerine, arkadaşının yanına düştü; polisin biri arkadan kızağa bindi. Lime lime bir koyun postu giymiş, korkmuş, yaşlı bir adam olan kızak sürücüsü öndeki arabacı yerine geçti. Sotnikov donup kazık kesilmiş olan çıplak ayağını acıdan dişlerini sıkarak kaputunun altına çekti. Kendini berbat hissediyordu, bayılmak üzereydi, ama büyük bir çaba harcayarak karşı koyuyordu, zira sadece bir tek şey yapması - dayanması gerektiğini anlamıştı. Ve dayanıyor, elde kalan son gücünü büyük bir tutumlulukla kullanıyordu, elinden gelen başka şey yoktu.

Artık kızağın hareket edeceğini düşünüyordu, ama polislerin başı hâlâ odadaydı, kızağı getirmiş olan polis de odaya girmişti. Çok geçmeden sesler ve Dz'om'yanşa'nın ağlayışı duyuldu. Sotnikov kaygıyla dinledi: Acaba onu burada mı bırakacak, yoksa götürecekler miydi? Gelen seslerden orada birşeyler arandığı anlaşılıyordu, merdivenin üst kirişe çarparken çıkardığı ses duyulmuştu, çocuklar ağlıyordu. Sonra Dz'om'yanşa'nın sızlandığı duyuldu:

«Bunu da nereden çıkardınız, adi herifler? İnşallah pazar gününe çıkmazsınız! İnşallah analarınız sizi bir daha göremez!»

«Haydi, haydi! Çabuk ol, diyorum sana!»

«Ya çocuklara kim bakacak, insafsız haydutlar?»

«Çabuk ol!»

Hayır, umduğu olmamıştı, Dz'om'yanşa'yı da götürüyorlar, bu da işi daha güçleştiriyordu. Sotnikov yanında oturan ve sert sakallı yüzüne acılı bir ifade gel-

miş olan Rıbak'a baktı. Haklıydı Rıbak suratını asmakta.

Aynı patikayı izleyerek sokağa çıktılar ve mezarlığı geçince saptılar. Sotnikov başını kaputunun yakasına çekti, sırtını Rıbak'ın koyun postlu sırtına yasladı, gözlerini umutsuzca kapattı. Altlarındaki kızak sallanıyor, taban ağaçları ikidebir yana doğru açılıyordu. Stas' kabak çekirdeği yiyordu. Onları herhalde polise yada SD'ye (*) götürüyorlardı, yani rahatları uzun sürmeyecekti, güçlerini toparlamaları ve kendilerini en kötü şeye hazırlamaları gerekiyordu. Elbette gerçeği söylemeyeceklerdi, gerçi ormandan geldikleri pek gizlenebilecek gibi değildi, ama herşeyden önce Dz'om'-yanşa'yı korumaları gerekiyordu. Zavallı kadın! Koşa koşa evine gelirken orada kendisini neyin beklediğinden haberi bile yoktu. Şimdi arkada bağırıyor, sövüyor ve ağlıyordu. Hayvanlaşmış olan polis onu ağza alınmaz sözlerle tersliyordu. Ama Dz'om'yanşa'nın da ondan aşağı kaldığı yoktu:

«Canavarlar! Alman piçleri! Beni nereye götürüyorsunuz? Çocuklar orada kaldı! Canım çocuklarım benim! Gel'kacığım, ne yapacaksın şimdi sen?»

«Bunları daha önce düşünseydin.»

«Ah, pis herif! Bir de beni suçluyorsun ha, Alman serserisi! Ne yaptım ben size?»

Haydutlara yataklık ettin.»

«Haydut sizsiniz, o ikisi insan gibi davrandılar: Geldiler ve tekrar gittiler. Tavan arasına tırmandıklarını nereden bileyim ben? Sanki ben çocuklarıma zarar vermek ister miyim? Alçaklar! Faşistler!»

«Kapa çeneni! Yoksa ağzına tıkaç koyarım!»

(*) SD (Almanca "Sicherheitsdienst" sözünden yapılmış kısaltma): Güvenlik Servisi (ç.n.).

«İnşallah seni bir kazığa geçirip kızartırlar, alçak herif!»

Arkadaki kızaktan bir ses duyuldu:

«Hey, Stas', biraz dur bakalım!»

Bir söğütlüğün arkasındaki hendekten çıkan iki ince kayınağacının yakınında durdular. Rıbak'la kızak sürücüsü başlarını çevirip baktılar, Sotnikov iğrenç, hayvanca birşey bekleyerek büzüldü. Gerçekten de Dz'om'yanşa bir çığlık attı, kızağın içinde tepindi, kızak gıcırdadı, at huzursuzlanıp karları eşeledi, Sonra ses seda kesildi. Stas' kızaktan atlamak istedi, ama sonra memnun bir tavırla yerine oturdu.

«Hah işte, ağzına tıkaç takıldı mı artık bağıramazsın, şeytan karı!»

Sotnikov güçlükle başını çevirdi ve polisi burnunun dibinde gördü:

«Cellatlar!»

«Şuna da bak, onu savunmaya kalkıyor! Çevir şu suratını, yoksa bir tane patlatırım, içtiğin kızıl çorbalar dışarı çıkar!»

Ama Sotnikov karşısındakileri artık tanıyordu, tehdide aldırış etmedi:

«Hele bir dene bakalım, pis herif!»

«Hah, deneyecekmişim! Seni bir kurşunda temizlerim de arkandan soranın olmaz be! Biz Sovyetlere benzemeyiz!»

«Haydi, temizlesene!»

Polis yapmacık bir kararlılıkla tüfeğin mekanizmasına sarıldı:

«Yapamaz mıyım, yani?»

Fakat namluyu söverek Sotnikov'un göğsüne da-

yamakla yetindi. Sotnikov'un kılı kıpırdamadı, bu soysuzlaşmış heriften korkmuyordu. Onun küstahlığına aynı tonla karşılık vermesi gerektiğini biliyordu, çünkü bu insanlar başka dilden anlamıyorlardı.

Rıbak'ın sorgusu sırasında nasıl cevap vereceğini bilmesi için:

«Kadının bizimle ilgisi yok, bunu böylece bil» dedi. «O bizim tavan arasına çıktığımızı bilmiyordu.»

Stas' tüfeğini indirdi:

«Böyle masalları sen ninene anlat. Budzila sana bu saçmalıkları unutturacak. Bekle hele!»

«Senin Budzila'na tükürürüz biz!»

«Evet, çok yakında, ama kan tüküreceksiniz!»

Rıbak kızarak:

«Allah kahretsin, neden kışkırtıp duruyor?» diye düşündü.

Sabahleyin köye gelirken geçtikleri yolda ilerliyorlardı, ama şimdi düzlük öyle uçsuz bucaksız ve sıkıcı görünmüyordu. At canlı bir yürüyüşle ilerliyordu, inatçı kuyruğu kızağı dövüyordu. Rıbak çok hızlı gittiklerini düşünüyordu, yolculuğun uzamasını istiyordu o. Son özgür dakikalarını yaşadıklarını, bu dakikalarla birlikte kurtulma olanağının da uzaklaştığını hissediyordu. Tavan arasına çıktığı için, bu evin kilometrelerce uzağından geçip gitmediği için kendine lanetler yağdırıyordu. Almanların her zaman köyün en ucundaki evde bulunduklarını bilmiyordu sanki! Keşke günü çalılığın içinde bir yerde geçirselerdi! Kendilerine verilen günü çalılığın içinde bir yerde geçirselerdi! Kendilerine verilen görev daha baştan başarısızlığa uğramıştı, fakat böyle bir talihsizliğe uğramaları olacak şey değildi.

Ve hepsi de Sotnikov'un yüzünden gelmişti başlarına! Arkadaşına karşı içinde uyanan ve o ana kadar bastırmaya çalıştığı öfke artık tutulacak gibi değildi. Sotnikov üşütmemiş ve yaralanmamış olsa ormana hiç şüphesiz varacaklar ve yakalanmayacaklardı. Kendilerini savunmak için tüfekleri vardı. Ama tavan arasına çıktıktan sonra, hele aşağıda çocuklarla dolu bir oda varken, tüfekle yapılacak fazla birşey kalmamıştı.

Ceplerindeki son kırıntıları da yemiş, sabırsızlıkla onları bekleyen arkadaşları aklına gelince Rıbak kısa bir küfür salladı. Belki de onların bir inek getirdiklerini ve bu nedenle geciktiklerini düşünüyorlardı. Rıbak hiçbir zaman arkadaşlarını böyle zor durumda bırakmamış, hiçbir zaman böyle berbat bir duruma düşmemişti, çünkü kafası çalışıyordu ve savaşta şans ona genellikle gülüyordu.

Sotnikov'la karşılaşıncaya kadar.

On gün kadar önce olmuştu bu. Müfrezeleri Barkovskiy ormanından çıkmış, şoseyi geçmek istiyordu. Gene gecikmiş, yola ancak gün ağardıktan sonra varabilmiş ve bir Alman ulaştırma konvoyuna çatmışlardı. Almanlar ateş açmış ve onları izlemeye başlamışlardı. Komutan faşistlerin takibinden kurtulmak için onu, Sotnikov'u ve Gastsinoviç adlı bir partizanı artçı bırakmıştı. Ama üç kişi makinalı tabancalarla silahlanmış düzinelerce Almanı nasıl durduracaktı? Çok geçmeden geri çekilmeye başladılar, cephanelerini idareli kullanıyorlar, Almanların ateşi ise gitgide güçleniyordu. Rıbak işlerin sarpa sardığını düşünüyordu. Yazık ki yolun yanındaki orman çok geçmeden bitmiş ve ormanın arkasında uçsuz bucaksız, karlı bir düzlük görünmüştü. Yıpranan müfrezeden geri kalanlar düzlüğün uzaklarında görünen çam korusuna doğru çekiliyordu. Bu düzlükte birkaç düzine Almanın ateşi altın-

da yara almamak başlı başına bir sanattı. Bir ara Sotnikov bağırdı:

«Koşun, ben burada kalıyorum!»

Rıbak onun bu sözünü tekrarlamasına gerek bırakmadı, aslında bu bölgeden, ağırkanlı, yaşlıca bir partizan olan Gastsinoviç'le birlikte ayağa fırladılar ve kısa sıçramalarla tarlanın üzerinde koşmaya başladılar. Arkada kalan Sotnikov öylesine şiddetli ve isabetli ve biçimde ateş ediyordu ki, Almanlar karların içine siperlenmek zorunda kalmışlardı. Herhalde birkaç Fritz'i vurmuştu. Rıbak'la Gastsinoviç tarla taşlarından oluşan bir tümseğe vardılar, tümseğin arkasına sindiler ve çalılığı ateş altına aldılar.

Almanları böyle beş dakika kadar ateşe tuttular ve Sotnikov'a geri çekilme fırsatı verdiler. Sotnikov makinalı tabanca ateşine rağmen yolun en tehlikeli kısmını koşarak geçti ve tümseğe vardı. Kendini yere atar atmaz da öbürlerine geri çekilmeye devam etmelerini söyledi. İyi ki o zaman yeterince cephaneleri vardı. Sotnikov diğerlerinden öne çıkan ve darbe atışlarıyla düzlüğe tarayan meraklı bir Almanı daha hakladı; öbürleri geride kalmışlardı. Buna rağmen kurşunlardan biri Gastsinoviç'e rastladı. Gastsinoviç karların içine taş gibi çöktü ve bir yana doğru eğildi. Sotnikov ona doğru koştu, ama artık yapabilecek birşey kalmamıştı, ölünün tüfeğini aldı ve Rıbak'ın arkasından koşmaya başladı.

Yassı bir tümseğin arkasına sindiler. Burada biraz olsun güvenlik içindeydiler ve bir süre soluk alabilirlerdi. Ama o sırada Rıbak'ın aklına Gastsinoviç'in cebinde bir parça ekmek olduğu geldi, bir süre önce bir çiftlikten almıştı. Bir haftadır aç bilaç dolaşmışlardı, ekmek düşüncesi Rıbak'ı o kadar etkilemişti ki, kı-

sa bir duraklamadan sonra ölüye doğru sürünmeye başladı. Sotnikov biraz doğruldu ve Rıbak Gastsinoviç'in yanına kadar olan yüz metrelik mesafeyi geçerken Almanları oyaladı. Ekmeği hemen bölüştüler ve arkadaşlarına yetişinceye kadar hemen hemen silip süpürdüler.

O seferinde herşey yolunda gitmiş, müfreze Gniloye bataklığına yetişmişti. Rıbak'la Sotnikov birbirlerini pek tanımamakla birlikte o günden beri birbirlerinden ayrılmamışlardı. Yanyana uyuyor, aynı tencereden yemek yiyorlardı, bu göreve de galiba aynı nedenle birlikte çıkmışlardı.

Ama şimdi işin sonuna gelmişlerdi; bu kesindi. Gerçi karşı koymamışlardı, ama silahlıydılar ve kurşuna dizilmek için bu yeterli bir nedendi. Tabii Rıbak kıtıkların içinden kalkarken de başka birşey beklemiyordu, ama herşeye rağmen...

Yaşamak istiyordu! Şimdi bile umudunu yitirmemişti ve yazgısından kaçmak için fırsat kolluyordu. Artık Sotnikov'un önemi kalmamıştı. Esir düştükten sonra eski batarya komutanını hesaba katması gerekmiyordu artık. Biraz şansa ihtiyacı vardı, arkadaşına karşı vicdanı temizdi, bu koşullar altında bir de yaralı birini kurtaramazdı ya. Ellerini havaya kaldırdığı andan beri gözleri önce tavan arasında, sonra holde dolaşmış, sürekli olarak kaçma fırsatı kollamıştı. Ama orada kaçmak imkansızdı, şimdiyse elleri bağlıydı; hissettirmeden kayışı çekiştirip duruyordu, ama ellerini kurtaramıyordu. Bu lanetli kayış yüzünden ölecek miydi yani?

Yoksa şansını elleri bağlı olarak mı deneseydi acaba? Ama bu işin için uygun bir yer, bir viraj, bir yamaç yada bir orman gerekiyordu. Oysa burada sadece

dümdüz bir tarla, küçük bir yükselti vardı, sonra yol bir çukurluktan geçiyordu. Bir ara bir köprüden geçtiler, ama köprünün altındaki hendek düzdü ve içinde bitki yok gibiydi, saklanmak imkansızdı. Rıbak başını mümkün olduğu kadar az çevirmeye gayret ederek sürekli olarak gözetliyordu, ama boşuna. Ve vakit geçip kızak kasabaya yaklaştıkça Rıbak yılgınlaşıyordu. Kuşku yoktu: Hapı yutmuştu.

ONBİR

Sotnikov hapı yuttuklarından bir an bile kuşku duymamıştı. Ne kaçmayı düşünüyor, ne bağışlanmayı umuyordu. Bir suçluluk duygusu, Rıbak'la Dz'om'yanşa'nın çifte yükü onu eziyordu. Ancak polislerin kadının ağzından ne almış oldukları ve onun partizanlarla ilişkisi konusundaki şüphelerin ne kadar ciddi olduğunu da henüz bilinemezdi. Sotnikov, Hodoronok adlı serserinin başını yiyen akşamki çarpışmayı düşündü. Onu Sotnikov vurmuştu. Rıbak'ın, hele Dz'om'yanşa'nın bununla hiçbir ilgisi yoktu.

Kasabaya giriyorlardı. Yolun sağında ve solunda eğri söğütler vardı, sonra kasabanın caddesi başlıyordu. Vakit pek erken değildi, ama hâlâ orada burada bacalardan dumanlar yükseliyor ve soğuk kış güneşi soğuk bir pusun içinde, kırağılı damların hemen üzerinde sanki yüzüyordu. Önlerinde hamal sırığı taşıyan bir kadın caddeyi hızlı hızlı geçti. Evine doğru giderken başını çevirdi ve içinde polisler olan kızaklara ürkek ürkek baktı. Karşı avluda çıplak ayaklarına keçe

çizme giymiş, başı açık bir genç kız karların üstüne bulaşık suyu döktü ve kapıda kaybolmadan önce o da geriye meraklı bir bakış fırlattı. Bir köpek havladı. Kabarık tüylü serçeler söğütlerin kuru dallarında uçuşuyorlardı. Burada hayat her zamanki gidişini izliyordu: Huzursuz, güç, ama gündelik bir hayat, uzun zamandır tatmadıkları ve herhalde bir daha hiç tanımayacakları bir hayat.

Kızaklar küçük bir köprüyü geçtiler ve ahşap bir evin önünde bir ara sokağa saptılar. Galiba hedeflerine varmışlardı. Garip şey, ama Sotnikov bir an önce buraya varmak istiyordu, zira düzlükte fena halde üşümüştü ve bir yapı neşesiz de olsa bir barınak demekti. Buna rağmen hiç olmazsa biraz ısınabilmek için bir oda bulmayı umuyordu ve sonra... Sonra ne geleceğinin önemi yoktu.

Sotnikov daha uzaktan geniş bir bahçe kapısı ve önünde uzun bir nöbet kürkü giymiş, tüfeğini kolunun altına kıstırmış bir polis gördü. Kapının arkasında eskiden herhalde bir mağaza yada resmi bir daire olan, cephesinde dört tane demirli penceresiyle taştan, sağlam bir yapı yükseliyordu. Kızaklar yaklaşınca asık suratlı, polis tüfeğini kayışından tuttu ve bahçe kapısını açtı. Kızaklar karı kürenmiş, geniş avluya girdiler. Avluda at bağlamak için eski, kenarları yapranmış bir sırık, alçak bir sundurma ve köşede padavradan yapılmış bir helâ vardı. Ön merdivende ufak tefek, sıkı görümümlü, Alman kaputu giymiş, koluna özenle ütülenmiş beyaz bir pazubent takmış başka bir polis bekliyordu.

«Yakaladınız mı onları?»

Stas' övünür gibi cevap verdi:

«Hem de nasıl! Neden yakalamayacakmışız? Al bakalım bu tavşanları!»

Kızaktan uyuşukça aşağı atladı ve tüfeğini omuzuna attı. Çevrede parmaklık vardı, buradan kaçış yoktu. Arabacıyla Rıbak kızaktan inerken Sotnikov dalgın dalgın yapıya baktı. Onları en kötü şey burada bekliyordu herhalde. Sağlam duvarlar, yüksek, teneke sundurmalı bir merdiven, bodruma inen basamaklar. Parmaklıklı pencerelerden birinde kırılan camın yerine Gotik harflerle birşey yazılmış bir kontrplak takılmıştı. Burada herşey temiz ve derlitopluydu, Alman egemenliğinin bir kalesi olan bu polis yuvasının düzenine ve güvenirliğine tanıklık ediyordu. Üniformalı polis cebinden bir anahtar çıkardı ve üstünde kocaman bir asma kilit olan bodrum kapısına doğru indi.

«Haydi, hepiniz buraya!»

Stas', Rıbak, arabacı hepsi inmişlerdi, biraz ileride polislerin üstlerini silkeliyorlardı, Dz'om'yanşa da yanlarındaydı. Onu görünce Sotnikov'un yüreği sıkıştı. Dz'om'yanşa elleri bağlı, iki büklüm duruyordu, kayıp ensessine düşen başörtüsü buruşmuştu, ağzındaki tıkaç hâlâ duruyordu.

Sotnikov acıdan kıvranarak kızaktan indi ve kızağın yanında birkaç küçük sıçrayış yaptı. Dz'om'yanşa'nın yaklaşmasını bekledi ve kadın onun bakışlarını yabancılayıp kaçınarak yanına gelince bağlı ellerini kaldırıp Dz'om'yanşa'nın ağzındaki tıkacı çekti.

Arkasından bir bağırış işitti:

«Ne yapıyorsun? Şaşkın mısın sen?»

Bir an sonra Sotnikov bir polis çizmesinin beline indirdiği tekmeyle boylu boyunca karların üstüne uzandı.

Acı bacağından tüm vücuduna yayıldı, gözleri kararadı, ses çıkarmadan dişlerini sıktı ve tekmeyi kabullendi. Öksürükten neredeyse boğularak bir dizinin üs-

tünde doğruldu. Polislerin başı yanında sövüp sayıyordu.

«Lanetli komiser piçi! Burada yardımsever rolü mü oynamak istiyorsun? Stas'! Onu içeri al! Budzila'ya götür!»

Arkada Dz'om'yanşa sızlanıyor, Hitler'e beddualar yağdırıyordu; hepsi birden büyük bir öfkeyle kadının üstüne saldırdılar. Saldırışlarında ve böğürüşlerinde tutsaklara duydukları aşırı hiddet dile geliyordu.

Hep birlikke Dz'om'yanşa'yı susturduktan sonra yetenekli, güvenilir Stas', Sotnikov'un yanına koştu ve kolundan çekti. Sotnikov yeniden karın içine düştü, ama polis onu ruhsuz, taşkın bir güçle kavradı ve merdivenleri sürüyerek çıkardı, eşiği aşıp kapıdan içeri soktu. Sotnikov yaralı bacağını korumak için kapıya omzuyla çarptı. Stas' onu koridordan sürükleyerek geçirdi, kapının birini tekmeyle açtı ve onu ıslak ayak izleriyle örtülü bir döşemenin üstüne fırlattı. Ayrılırken ana avrat, galiz bir küfür savurdu ve kapıyı çarptı.

Ortalık birden sessizleşmişti. Sotnikov sadece ayak sesleri ve duvarın öte yanından gelen boğuk, monoton bir konuşma duyuyordu. Galiba birisini benzetiyorlardı. Sotnikov başını yavaş yavaş yerden kaldırırken bacağındaki korkunç acıdan dişlerini sıktı. Odada başka kimse yoktu, bu onu biraz şaşırttı. Ani bir umutla pencereye baktı, ama pencere demirliydi. Hayır, buradan çıkamayacaktı! Bunu anlayınca oturdu ve kayıtsızca çevresine bakındı. Odanın resmi dairelere özgü bir görünüşü vardı, insanın üzerinde rahatsız ve boş etkisi uyandırıyordu, oysa içeride üstü gri pamuklu bir kumaşla örtülü bir masa, eski, çökük bir koltuk ve çini sobanın yanında duran, kemerli siyah yanları hoş, ılık havaya uygun düşmeyen küçük bir iskemle vardı. Ama kapıdan içeri soğuk hava giriyordu. Sotnikov ürperdi ve dişlerini gıcırdatarak bacağını yana çekti.

«İşte herşey bitti!» diye düşündü. «Tanrım, bir dayanabilsem!» Savaşta sık sık yaklaştığı sınıra varmıştı. Sadece fiziksel olarak dayanamamaktan, zayıf davranmaktan, istemeden kırılıp parçalanmaktan korkuyordu. Ilık hava her zaman olduğu gibi göğsünü sıkıştırıyor, beynini yakıyor, onu öksürtüyordu. Herhalde çocukluğundan bu yana böyle berbat öksürmemişti; o zamanlar annesi oğlunun zayıf ciğerleri için kaygıdan ne yapacağını bilemezdi. Ama o zaman hastalığı yenmiş ve yirmialtı yaşına gelinceye kadar şöyle böyle sağlıklı kalmıştı. Şimdi bu söz konusu değildi, artık sağlığı hemen hemen hiçbir önem taşımıyordu.

Öksürürken odaya birisinin girdiğini duymamıştı. Birden önünde pek yeni denilemeyecek, ama bakımlı, burunlarına özenle demir çakılmış bir çift çizme gördü, başını kaldırdı.

Önünde artık genç denilemeyecek yaşta, koyu renk sivil ceket, kirli bir gömlek, askeri biçimde binici pantolonu giymiş, boynuna kravat yerine rengi atmış bir şerit bağlamış bir adam duruyordu. Dikkatli, küçük gözleri sakin ve bir ölçüde sağduyulu bakışlıydı; burnunun altında Hitler'inki gibi, kısa kırkılmış, dik bıyıkları vardı. «Acaba Budzila bu mu?» diye düşündü Sotnikov umutsuzca, zira adamda polislerin Budzila'ya yordukları hayvansı, korku verici şeylerden eser yoktu. Bununla birlikte karşısındakinin bir amir olduğunu anladı ve acıdan bacağının elverdiği ölçüde doğruldu.

Adam bir evsahibinin ölçülü ses tonuyla sordu:

«Sizi bu hale kim soktu? Gaman'uk mu?»

Sotnikov istemeden, yakınır gibi:

«Sizin Stas'» diye karşılık verdi ve aynı anda rastgele bir cevap vermediğine pişman oldu. Adam kapıyı hızla açtı ve koridora doğru bağırdı:

«Gaman'uk, buraya gel!»

Öksürük hafiflemişti, ama güçsüzlük ve acı sürüyordu, bağlı ellerle yere dayanmak Sotnikov'a işkence gibi geliyordu. Acıya rağmen ses çıkarmıyor, bu adamın onu neden korumak istediğini anlamaya çalışıyordu. Tam o sırada Stas' aceleyle odaya girdi ve topuklarını gayretkeşçe birbirine vurdu:

«Buyurun!»

Adam küçük yüzüne göre biraz büyükçe olan, köşeleri dazlak, kavisli alnını kırıştırdı:

«Bu ne demek oluyor? Bu kabalık niye? Niçin yere attınız onu? Niçin benim yokluğumda?»

Stas' dirseklerini kıpırdattı ve sağrı kemiğini daha da gerginleştirdi:

«Afedersiniz!»

Bu abartılmış kulluk ve amirin zayıf sertliği Sotnikov'a burada bayağı, budalalar için hazırlanmış bir oyun oynandığını anlatmıştı.

Adam cevap beklemeden soru sormayı sürdürüyordu:

«Size böyle mi talimat verildi? Alman yönetimi böyle mi istiyor?»

Stas'a ise uydurma bir korkuyla göğsünü gitgide daha da kavislendiriyordu:

«Afedersiniz! Bir daha olmayacak! Afedersiniz!»

Alman makamları esirlere uygun bir biçimde davranılmasını güvence altına alırlar. Diyebilirim ki, insancıl davranılmasını...»

Hayır, bu yalanın kuyruklusuydu! Sotnikov Almanların esirlere nasıl davrandıklarını biliyordu ve bu aptalca ve acemice oyuna bir son vermekten kendini alamadı:

«Zahmet etmeyin!»

Polis gözlerini çevrede gezdirdi, herhalde kulaklarına inanamıyordu, alnı şaşkınlıkla buruştu:

«Ne dediniz?»

«Doğru işittiniz. Ellerimi çözün. Bu durumda oturamıyorum.»

Polis ağırdan aldı ve somurtkan bakışlarıyla Sotnikov'u deler gibi süzdü, ama sonra galiba ortada korkulacak birşey olmadığına karar verdi. Cebinden bir bıçak çıkardı, kayışı kesti ve bıçağı tekrar cebine attı. Sotnikov'un bileklerine kan oturmuştu, ellerini birbirinden ayırdı.

«Başka birşey?»

«Su» dedi Sotnikov. Henüz mümkünken hiç değilse susuzluğunu gidermek, sonra daha iyi dayanmak istiyordu.

Polis başıyla Stas', Gaman'uk'a bir işaret yaptı:

«Su getir!»

Stas' koridora çıktı, polis masanın çevresini dolaştı ve koltuğa rahatça yerleşti. Davranışları çok önemli ve çok şey vadeden bir amaç güder gibi, özellikle sakıngan ve dikkatliydi. Keskin ve biraz da kaygılı olan gözleri Sotnikov'un üstünden bir an bile ayrılmıyordu.

«Oradaki iskemleye oturabilirsiniz.»

Sotnikov güçlükle ayağa kalktı ve bacağını ileri atarak iskemleye yan olarak oturdu. Derin derin soluyarak duvarlara, sobaya ve pencerenin bulunduğu köşeye baktı. İşkence aletlerini seyrettiğini anlamamıştı. Bu tür birşey görememek onu şaşırtmıştı. Aynı zamanda bu polisle olan ilişkilerinin resmiyet sınırlarını aştığını hissediyordu. Oyun başarısız kaldığına göre şimdi iş sorunun özüne gelecekti, bu da, doğal olarak, pek iyi şeyler vadetmiyordu.

Stas' dolu emaye bir bardakla geri geldi. Sotnikov bardağı hemen dikledi. Masada oturan polis sabırla bekliyor ve onun bütün hareketlerini temkinli bir tavırla izliyordu.

Stas' odadan çıktıktan sonra uysal bir tavırla:

«Tanışalım» dedi. «Adım Portno, polis örgütünde soruşturma görevlisiyim.»

«Benim adım size birşey söylemez.»

«Siz gene de söyleyin.»

Sotnikov'un bacağı ağrıyordu, dişlerini sıkarak:

«Diyelim ki İvanov» dedi.

«Varsın İvanov olsun. Öyle yazayım» dedi soruşturma görevlisi, ama yazmadı. «Hangi birliktensiniz?»

Oho, amma da hızlı gidiyordu ha! Sotnikov bu nahoş soruyu cevaplamadan önce bir süre sustu. Soruşturma görevlisinin bakışları onu deliyordu. Adam mürekkep lekeleri içindeki kurutma kağıdını masadan aldı ve elinde büktü. Sotnikov gözlerini onun parmaklarına dikmişti. Acaba saklambaç oynamak mı, yoksa, adam nasıl olsa yalanlara inanmayacağından, ifade vermeyi hemen reddedip böylece yalanlara dolaşmamak mı daha iyi olacaktı? Bunu kestiremiyordu.

«Size doğruyu söyleyeceğimi mi sanıyorsunuz?»

Soruşturma görevlisi bağırdı:

«Söyleyeceksin!»

Sesi öylesine kararlıydı ki, Sotnikov bir an için kendine olan güvenini yitirdi ve kaşlarının altından sorar gibi baktı. Bu başlangıç hiç de iyi şeyler vadetmiyordu. Tabii bu soruyu karşılıksız bıraktı, fakat gelecek çıkışlar daha kolay olmayabilirdi. Soruşturma görevlisi bekleyen bir tavırla, dalgın dalgın kurutma kağı-

dıyla oynuyordu. İnce parmaklarının hareketleri sakin ve güvenliydi, işte bu sakinlik onun gizli bir gerginlik içinde olduğunu ortaya koyuyordu. Şaşılacak şey, dış görünüş bakımından hiç de bazı insanların canına kıydığı şüphe götürmeyen bir cellada benzemiyordu, daha fazla sıradan bir taşra memurunu hatırlatıyordu insana. Ama aynı zamanda adamın üzerinden insana ürküntü veren bir sinsilik akıyordu. Sotnikov adamın sinirlerinin sağlamlık derecesini ve hangi sorunun patlamayı getireceğini bilmediği halde onun patlamasını bekliyordu.

«Nasıl bir görev almıştınız? Hedefiniz neydi? Bu kadın ne zamandan beri size ajanlık yapıyor?»

Sotnikov sakince açıkladı:

«O ajan falan değil. Biz bir rastlantıyla onun evine girdik ve tavan arasına saklandık. Kadın evde değildi.»

«Şüphesiz, tümüyle bir rastlantı. Herkes bunu söyler. Peki ya L'asini muhtarı? Ona da mı tesadüfen gittiniz?»

Aha! Demek muhtara yaptıkları ziyaretten haberleri vardı. Herhalde muhtar haber vermişti. Bir de tutup bağışlamışlardı onu! Sotnikov başını şaşkınca eğdi. Bunun sorguda iyice hesaplanmış bir satranç hamlesi olduğuna hiç şüphe yoktu. Soruşturma görevlisi sorduğu sorunun yaptığı etkiyi farketmişti, kurutma kağıdını elinden attı ve bir sigara yaktı. Sonra tabakayla çakmağı dikkatle masadan aldı, birkaç tütün kırıntısını yere üfledi ve dumanlara bakarak Sotnikov'un cevabını beklemeye başladı.

Sotnikov biraz durduktan sonra:

«Evet, tesadüfen» dedi.

«Pek orijinal bir buluş değil. Siz zeki insansınız.

Ama bana ilkel bir yalanı yutturmaya kalkıyorsunuz! Daha akıllıca birşey uydursaydınız bari. Bunu bize yutturamazsınız.»

Evet, bu doğruydu galiba. Allah kahretsin bu herifi! Sanki bunu ummuştu Sotnikov! O sadece zavallı Dz'om'yanşa'ya acıyordu. Onu kurtarmak istiyordu, ama nasıl?

Mümkün olduğu kadar sakin bir tavırla:

«Bize istediğinizi yapabilirsiniz» dedi. «Ama size rica ediyorum, kadına dokunmayın. Onun evi köyde karşımıza çıkan ilk evdi ve ben artık yürüyemeyecek durumdaydım.»

«Nerede yaralandınız?»

«Bacağımdan.»

«Hayır, ne-re-de diyorum.»

«Ormanda. Evvelki gün.»

Soruşturma görevlisi gözlerini Sotnikov'a dikti:

«Yutturamazsınız. Yalan. Ormanda değil, dün gece, şose yakınlarında.»

Lanet olsun, acaba biliyor muydu, yoksa boş atıp dolu tutmak mı istiyordu? Sotnikov nasıl davranacağını düşündü. Ufak tefek şeyler için yalan söylemeyi sürdürürse gerçeği söyleyince de inanmayacaktı adam. Ve Dz'om'yanşa konusunda gerçeği bu satılmış herifin kafasına mutlaka sokmak istiyor, ama ona gerçeği anlatmanın adamı bir yalana inandırmaktan daha zor olduğunu hissediyordu. Durum son derece güçtü.

«Size herşeyi itiraf edersem kadını serbest bırakacak mısınız? Bana bu konuda söz verebilir misiniz?»

Soruşturma görevlisinin gözleri öfkeyle parladı;

«Size hiçbir konuda söz vermek zorunda değilim! Ben soruyorum, siz de cevap vereceksiniz!»

Sotnikov bunu tutturamadığını yılgınlıkla düşündü. Ele geçirdikleri birini kaçırmak istemeyecekleri doğaldı. Bilinen bir yöntemdi bu! Olan Dz'om'yanşa'ya olmuştu.

«Onu mahvedeceksiniz, kadın bunu hak etmedi. Üç çocuğu var onun.»

«Onu mahveden biz değiliz. Bunu siz yapıyorsunuz! Onu çeteye siz soktunuz! Bunu yaparken neden düşünmediniz çocukları? Şimdi artık çok geç. Büyük Almanya'nın yasalarını biliyor musunuz?»

«Yasalar ha! Sen ne zamandan beri biliyorsun onları, lanetli serseri?» diye düşündü Sotnikov. «Hiç şüphe yok ki, daha düne kadar başka yasaları inekliyordun!» Ama adamın son sorusu iki anlama çekilebilecek gibiydi. Sanki polis birşeyi kendi üstünden büyük Almanya'nın sırtına yıkmak eğilimindeydi.

Sotnikov susuyordu. Ama soruşturma görevlisi koltuğu geriye itip kalkmış ve pencereye doğru yürümüştü. Parmaklıkların arasından polislerin seslerinin duyulduğu avluyu dalgın dalgın seyrediyordu. Havada gene söylenmemiş birşey asılı duruyordu. Adam sorguyu fazla zorlamadan sürdürüyordu. Ya etkili bir oyun kuruyordu yada aklı başka, ilgisiz bir yerdeydi.

Koridordan ayak patırtıları geldi, konuşmalar ve sövgüler duyuldu. Herhalde kapının önünden birisini geçiriyorlardı, belki de taşıyarak götürüyorlardı adamı. Patırtılar dış merdivenlere yaklaşınca soruşturma görevlisi Sotnikov'a döndü:

«Evet, yeterince saklambaç oynadık. Birliğinizin, komutanınızın, size aracılık yapanları adlarını açıklayın. Bize kaç kişi olduğunuzu, üssünüzün nerede olduğunu söyleyin. Fakat yalan söylemeye kalkmayın. Bunun hiçbir yararı yok.»

«Benden istedikleriniz biraz fazla değil mi?»

Sotnikov aşağılık ve yontulmamış heriflerle konuştuğu zaman kullandığı alaycı tavrı takınmıştı. Konuştuğu kişi Stas'yada başka bir hain olsa bu tavır fos çıkardı, ama bu amir üzerinde etkili olmuşa benziyordu. Bununla birlikte adam henüz kendini tutuyor, sadece dudakları titriyordu.

«Nereye gitmek istiyordunuz?»

«Yolumuzu kaybetmiştik.»

«Yutturamazsınız. Yalan! Size düşünmeniz için iki dakika veriyorum.»

«Zahmet etmeyin. Herhalde işiniz çoktur.»

Doğru tahmin etmişti. Soruşturma görevlisinin kırışık yüzü yeniden gerildi, ama ipi elden kaçırmamışa benziyordu. Sesini bile yükseltmedi:

«Yaşamak istiyor musun?»

«Neden? Yoksa beni bağışlamak mı istiyorsunuz?»

Soruşturma görevlisi ufacık gözleriyle dışarıyı seyrediyordu.

«Hayır, seni bağışlamayacağız. Haydutlara merhamet yok.» Adam ani bir hareketle döndü, sigarasının külü çizmesinin burnuna düşüp dağıldı, sabrının taştığı belliydi.

«Seni kurşuna dizeceğiz, bu kesin. Ama önce kıyma yapacağız seni. Bütün sinirlerini çekip koparacağız. Ve senin arkadaşlarını ele verdiğini açıklayacağız. O zaman ormandakiler senin için fazla üzülmezler.»

«Bunu göremeyeceksiniz, hiçbir şey söylemeyeceğim.»

«Sen söylemezsen bir başkası söyleyecek. Ama biz bunu senin üstüne atacağız. Anladın mı? Ha?»

Sotnikov sustu, kendini kötü hissediyordu. Yüzünü ter basmış, alaycı tavrından eser kalmamıştı. Bunun boş bir tehdit, bir şantaj olmadığını anlamıştı, bu adamlardan herşey beklenebilirdi. Hitler onlardan vicdanı, insanlığı, en basit hayat ahlakını almış, onlara canavarca bir güç vermişti. O, bu adamların karşısında sadece bir insandı. Başka insanlara ve ülkesine karşı yükümlülükleri vardı, birşey gizlemek ve kendini haklı çıkarmak olanağı zayıftı. Bu savaş eşitlikten uzak, düşman üstündü. Sotnikov'un getirdiği herşeyi soruşturma görevlisi kolayca bir kenara atıvermişti.

Portnov dizleri torbalanmış binici pantolonunun içindeki bacaklarını ayırmış, keskin, düşmanca bakışlarını Sotnikov'a dikmişti; bekliyordu.

Sotnikov tekrar bayılacak gibiydi, ter içinde söyleyecek söz arıyordu. Bunların son sözleri olacağını hissediyordu. Soruşturma görevlisi sağ eliyle yoklaya yoklaya kurutma kağıdını arıyordu.

«Ee?

Sotnikov:

«Alçak!» dedi, aklına başka şey gelmemişti.

Soruşturma görevlisi kurutma kağıdını gerektiğinden daha büyük bir hızla yakaladı ve bu kansız, fakat tüyler ürpertici sorguyu noktalar gibi masanın üstüne çarptı.

«Budzila buraya gelsin!»

Koridordan yankılı bir ses duyuldu:

«Budzila, soruşturma görevlisi seni çağırıyor!»

Portnov masanın arasına geçti ve koltuğa kuruldu. Sotnikov ona bakmaya tenezzül etmedi. Portnov ağzına bir sigara koydu. Onun görevi bitmişti, şimdi sorgunun ikinci bölümü başlıyordu.

Kapı açılıp da Budzila eşikte görününce Sotnikov sakin görünmeye çaba harcamakla birlikte gerildi.

Demek buranın polis celladı bu iriyarı, öküz gibi, at suratlı herifti. Adamın vahşi görünüşü insanda nefret uyandırıyordu fakat elbisesinin kollarından fırlayan ve herhalde bir at nalını bükebilecek güce sahip olan pençeleri daha da iğrençti. Budzila içeri girerken biraz şaşı olan gözleriyle kurbanına homurdanarak, küçümseyen bir bakış fırlattı. «Haydi bakalım!»

Sotnikov güçsüz düşmüştü, tüyler ürpertici şeyi geciktirmek için oturmaya devam etti. Bunun üzerine Budzila yavaş yavaş iskemleye yaklaştı, Pençesi Sotnikov'un göğsündeki kumaş uçlarını toparladı, gerildi ve onu uiskemleden kaldırdı.

«Haydi bakalım, bolşevik biti!»

ONİKİ

Stas, Sotnikov'u yakalayıp evin içine doğru sürüklerken Rıbak neredeyse kayıtsız bir tavırla:

«Herşey bitti!» diye düşündü.

Arkadan onu ve Dz'om'yanşa'yı da götüreceklerini sanıyordu, ama polisler bunu yapacak yerde bodrum kapısını açtılar. Onları bodruma atmadan önce Rıbak'ın ellerini çözdüler ve belinden kemerini aldılar. Dz'om'yanşa'nın ellerini çözmediler ağzındaki tıkacı da çıkarmadılar.

«Haydi yürüyün! Çabuk!»

Bodrumda göz gözü görmüyordu yada günışığından sonra Rıbak'a öyle geldi. Rutubetli, dar bir koridora girdiler, sonra önde yürüyen polis gıcırdayan bir sürgüyü çekti, Rıbak, Dz'om'yanşa'nın sırtına tosladı, durdu ve ellerini kaşıdı.

Arkadaki polis onu itti:

«Marş, marş! Neden duruyorsun?»

Önlerinde bir kapı daha açılmıştı. Rıbak'ın yapa-

cağı birşey yoktu, polisle Dz'om'yanşa'nın arasından süzüldü, başını ürkerek omuzlarına çekti ve kendini küf kokulu, rutubetli bir hücrede buldu. Bir süre hiçbir şeyi seçemedi. Yukarıdaki ufacık pencereden tavana bulanık bir ışık vuruyordu, ama aşağısı karanlıktı. Burnuna kekre bir koku çarptı ve nereye basacağını bilemeden durdu.

Arkadan sürgünün gıcırtılı sesi duyuldu, polisler Dz'om'yanşa'yı götürdüler. Rıbak polislerin konuştuklarını duydu:

«Karıyı nereye götüreceğiz? Köşedeki hücreye mi?»

«Evet, haydi.»

«Bugün burası amma da boş ha!»

«Almanlar dün boşaltılar. Sadece yahudi kızı kaldı.»

Gözleri karanlığa biraz alıştıktan sonra köşede bir adam gördü. Adam hararetli bir uğraşı içindeydi, ya soyunuyor yada elbiselerini altına yayıyordu, herhalde yatmak istiyordu. Duvarın dibi çok karanlık olduğundan adamın bulunduğu yer seçilmiyor, sadece pencereden vuran ışıkta arasına beyaz saçlı başı ve omuzları seçiliyordu.

«Otur. Neden ayakta duruyorsun? Faydası yok bunun.»

Rıbak şaşırmış, hatta sevinmişti, çünkü sesi tanımıştı. Ve hatırladı: Muhtardı bu! Gerçekten de, köşedeki adam L'asini köyünün muhtarı P'otra'ydı.

Rıbak:

«Sen de mi buradasın?» dedi.

«Gördüğün gibi. Koyunu bulmuşlar, bunun üzerine...»

«Demek böyle» diye düşündü Rıbak. «Açık birşey bu.» Tuhaf şey, uğursuz koyunu ancak şimdi hatırlamış, bunun sahibi için getirdiği sonuçları bağışlanmaz bir gecikmeyle ancak şimdi düşünmüştü.

Rıbak biraz yapmacık bir şaşkınlıkla:

«Bunun seninle ne ilgisi var?» dedi. «Biz onu senden zorla almıştık.»

Muhtar altına birşey yaymıştı, ama yatmadı, sırtını duvara verip oturdu. Karanlıkta sadece dizleri seçiliyordu.

«Ne diyeyim? Sizin koyunu aldığınızı haber vermem gerekirdi. Bunu yapacak yerde... Ama şimdi bunun faydası yok... Artık hepsi aynı kapıya çıkar.»

«Artık bahane bulmak için vakit çok geç» diye düşündü Rıbak. «Polis çoktan biliyor.»

Rıbak kürk ceketinin önünü açmadan yere serili samanların üstüne oturdu ve duvara yaslandı. Burada beklemekten başka hiçbir şey yapamazdı. Önceki gecenin onu nasıl bitkin düşürdüğünü ancak şimdi farkediyordu, yorulmuştu, fakat kafasının içinde düşünceler birbirlerini kovalıyordu. En iyisi muhtarla anlaşıp L'asini'ya gittiklerini inkar etmekti. P'otra gelenlerin başka kişiler olduğunu söylemeliydi. Kimin adını söyleyeceği onun için farketmezdi, ama bunun onlara yararı olabilirdi. Rıbak, P'otra'ya karşı hiçbir suçluluk duymuyordu, hatta mahçup bile değildi, bu yolla ilk kez mi erzak alıyordu yani? Topu topu bir tek koyun almışlardı, hem de bir asker ailesinden değil, muhtardan. Bunu düşünmek gereksizdi. Bu yönden gayet huzurluydu. Sadece muhtarım neden bütün suçu onların üzerine atmadığını, kendini bu pis bodruma attırdığını anlayamıyordu.

Bir saat, belki de daha fazla zaman geçmiş, Sotni-

kov geri gelmemişti. Rıbak biraz üzülerek düşünüyordu. Yoksa onu öldürmüşler miydi? Canı konuşmak istemiyordu. Çok geçmeden gelip onu götüreceklerini ve en kötü şeyin başlayacağını hissediyordu. Kafasını zorluyor, polisleri aldatmak, bir yalan uydurup yakayı sıyırmak yada hiç değilse verilecek kararı geciktirmek için bir yol arıyordu. Bir tek yolu vardı bunun: Soruşturmayı uzatmak. Bir soruşturma yapılacaktı herhalde. Fakat bunun için polisi ilgilendirecek önemli gerçekler gerekliydi. Polis herşeyi öğrendiği kanısına varırsa artık onu durdurmak mümkün olmayacaktı. İşte o zaman sonu gelecekti.

Bodrumun sessizliği insana uyku veriyordu. Yukarıdan ayak sesleri ve konuşmalar, ardından patırtılar ve itişip kakışmalar, en sonunda da çığlıklar duyuldu. Bu karmakarışık gürültüler Rıbak'ın aklına ister istemez Sotnikov'u getirdi, yüreği acıyla sıkıştı - ah bu zavallı düztaban! Ama aynı yazgı herhalde onu da bekliyordu. Rıbak bunu düşünmek istemiyor, hesaplaşmadan nasıl kaçabileceğini ve Sotnikov'a nasıl yardım edebileceğini düşünüyordu, ama boşuna. Önü dışarıdan tıkanmış olan küçük pencereden hücreye bulanık bir ışık giriyor ve muhtarın önüne eğdiği başı bu ışıkta parlıyordu. Muhtar duvarın kıpırdamadan oturmuş, kendi alemine dalmıştı. Herkesin derdi başkaydı.

İhtiyar uzun bir sessizlikten sonra:

«Geceleyin bir polis vurulmuş, yaşayıp yaşamayacağı belli değilmiş» dedi.

Rıbak bunu unutmuştu, şimdi huzuru daha da kaçmıştı. Ama konuyu değiştirdi ve sorgu sırasının belki de kendisine gelmediğini çekine çekine umarak sordu:

«Seni yukarı çıkardılar mı?»

Ama muhtar Rıbak'ın bu umudunu yıktı:

«Sorguya mı? Çıkarmaz olurlar mı? Beni Portnov sorguya çekti.»

«Hangi Portnov?»

«Buranın soruşturma görevlisi.»

«Nasıldı sorgu? Dövdüler mi seni?»

«Beni mi? Hayır. Neden dövsünler? Birşeyler gizleyeni döverler. Benim gizlenecek neyim var?»

Rıbak heyecanla dinliyor, kendisini bekleyen şeyler konusunda mümkün olduğu kadar fazla şey öğrenmeye çalışıyordu.

«Sana söyleyeyim, bu Portnov zeki şeytanın biri. Herşeyden haberi var.»

«Ama sen bir bahane buldun tabii.»

«Ne bahanesi bulacakmışım? Benim suçum yok ki. Ne tanrıya, ne de insanlara karşı.»

«Hiç mi yok?»

«Ne suçum olacak? Koyun işini haber vermeye gitmeyişim mi? Gece vakti yollara düşmek için yaşım çok geçkin. Altmışyedi yaşındayım ben.»

Rıbak içini çekti.

«Evet, demek sıra sana geldi. Onlara göre bu çok kolay: Partizanlara yardım etmek.»

P'otra sakinliğini hâlâ koruyan sesiyle:

«Eh, o zaman da alınyazısı böyleymiş, elden ne gelir?..» dedi.

«Alçakgönüllülüğün böylesi!» diye düşündü Rıbak. Ama altmışyedi yaşında olduğuna göre yaşayacağı kadar yaşamıştı. «Ama ben daha yirmialtı yaşındayım, biraz daha yaşamak istiyorum. Kış günü donmuş bir çukura yatmak iğrenç bir düşünce.»

Hayır, yaşaması gerekliydi!

Peki, ya muhtarı da işin içine katarsa? Evet, muhtarı partizanların ajanı, hiç olmazsa yardımcısı olarak tanıtır, onun müfrezede ilk kez yardım etmediğini söyleyip soruşturmayı yanlış yöne saptırırsa başka soruşturmalar başlayacak, yeni tanıklar dinlenecek ve böylece vakit geçecekti. Bunu yaparsa P'otra'nın Almanlara karşı suçu büyümeyecekti, ama belki onlara yararı olacaktı bunun.

Düşüncelere dalmışken birden kasıldı: Yanındaki samanlar hışırdamış, yumuşak canlı birşey çizmesinin üstünden atlamıştı. Muhtar köşeden bacağını tiksintiyle oynattı:

«Defol, lanetli hayvan!»

Rıbak bir fare gördü, uzun kuyruklu fare çevik bir hareketle duvar boyunca koştu ve karanlık bir köşede kayboldu.

P'otra:

«Burada sıçanlar kum gibi kaynıyor» dedi. «İnsanlara aldırış bile etmiyor, çılgın gibi dolaşıyorlar. Herhalde Itska'nın zamanından kalma bu sıçanlar. Eskiden Itska'nın burada bir mağazası vardı, şeker falan satardı. Sonradan burayı köy tüketim mağazası aldı. Düzenler değişti, ama sıçanlar hâlâ fink atıyorlar.»

«Ee, şimdi gün onların günü.»

«Öyle. Kim kazıyacak onların kökünü? İnsanlar insanları avlıyor. Sıçanlarla uğraşan yok. Of, tanrım...»

Dışarıdan gelen ayak sesleri P'otra'nın sözlerini yarıda kesti, sürgü gıcırdadı, sonra gözlere iğne gibi batan kış ışığı içeri girdi. Işığın içinde Stas'ın güçlü karaltısı eşikte göründü. Beline bir palaska takmış, tüfeğini omuzuna asmıştı.

«Evet, ikinci haydut nerede? Soruşturma görevlisinin yanına!»

Polis kısa ve çirkin bir kahkaha attı. Rıbak'ın bütün vücudu kasıldı. Alelacele ayağa fırladı. Onu delice kaygılandıran bir soru vardı: Sotnikov neredeydi? Onu sorguya götürmeden önce Sotnikov'u geri getirmeleri gerekiyordu! Yoksa ölmüş müydü?

Uysal uysal bodrum kapısına doğru yürüdü, Stas'ın kapıyı kapatmasını bekledi, sonra onun önünde merdivenleri acele acele çıkmaya başladı. Neredeyse bir makina gibi, bilincinin katkısı olmadan hareket ediyor ve hiçbir şey algılamıyordu. Kendini berbat hissediyordu. Korku değildi bu, ona acı veren şey çaresiz oluşu, denenmiş bir araç olan kuvvete başvurup bir asker gibi kendisini savunma olanağından yoksun kalışıydı. Muhtara ilişkin düşüncesi bir niyet olmaktan ileri gitmedi, çünkü bu konuyu enine boyuna düşünememiş, somut bir karara varamamıştı ve şimdi şaşkın bir durumda sorguya gidiyordu.

Stas':

«Artık bu kürkü sırtından çıkaracaksın» dedi ve onu sırtından itti. «Hiç de fena bir kürk değil. Gerçekten de. Çizmeler de! Onları ben alacağım. Benim çizmelere yazık oluyor, eskiyorlar, öyle değil mi?»

Stas' bunları teklifsizce söylemiş, bu arada ayağındaki iyi cins bir deriden yapılmış çizmeyi sallamıştı. Sonra ekledi:

«Sen kaç numara giyiyorsun?»

Rıbak:

«Otuzdokuz» diye bir yalan attı ve pis kokulu bodrumdan sonra biraz temiz hava alabilmek için adımlarını yavaşlattı.

«Lanet olsun, küçük gelir! Yürü, yürü, ağzına bir tane yapıştırırım şimdi» diye bağırdı polis hiddetle. «Çabuk!»

Yumruk yemekten korkan Rıbak ses çıkarmaya cesaret edemedi. Ön merdivenleri koşa koşa çıktı, yanında şişko suratlı bir nöbetçi duran kapıyı ve yarı karanlık koridoru geçti. Stas'parmağını büktü, kapılardan birini kibarca tıklattı:

«İzin verir misiniz?»

Rıbak rüyada gibi, pek başarılı olmayan yaşamının şimdi kesin olarak çöküp dağılacağı sezisi içinde eşiği aştı ve gözleri kendisine birşeyin belirtisi gibi gelen, matem rengine benzeyen rengiyle kaba bir mezar dikitini hatırlatan çini sobaya takıldı. Masanın arkasında sivil ceketli, çelimsiz bir adam pencereye dayanmış duruyordu. Rıbak eşikte durdu ve muhtarın sözünü ettiği soruşturma görevlisinin bu adam olup olmadığını düşündü. Adam havlar gibi:

«İsim?»

Kızgın olduğu belliydi, artık genç denemeyecek yüzü öfkeliydi, gözleri çatık kaşlarının altından esiri süzüyordu.

«Rıbak» dedi esir biraz düşündükten sonra.

«Doğum yılı?»

«916.»

«Doğum yeri?»

«Gomel' yakınları.»

Soruşturma görevlisi pencereden çekildi ve koltuğa oturdu. Davranışları enerjik ve kuşkulu olmakla birlikte Rıbak'ın baştan sandığı kadar da korkutucu değildi.

«Otur.»

Rıbak üç adım ilerledi ve masanın karşısında gıcırtılı Viyana iskemlesine dikkatle çöktü.

«Yaşamak istiyor musun?»

Bu soru öylesine beklenmedik bir zamanda gelmişti ki havadaki gerginlik biraz azalmıştı. Hatta Rıbak bu soruda biraz da şaka kokusu alır gibi olmuştu, iskemlenin üstünde beceriksizce kıpırdadı:

«Bunu kim istemez? Tabii...»

Fakat soruşturma görevlisinin şakayla falan uğraşacak hali yok gibiydi, aynı tempoyla sorduğu sorularla Rıbak'ı sarsmayı sürdürdü:

«Evet. Nereye gitmek istiyordunuz?.»

Soruları hızlı bir biçimde sormakla aynı hızda cevap alma amacını güdüyor gibiydi, ama Rıbak bir tuzağa düşmekten çekindi, biraz durakladı:

«Erzak almak istiyorduk. Erzaka ihtiyacımız vardı.»

Bir yandan da;

«Şeytan alsın! Partizanların da yemek yemeleri gerektiğini kim bilmez? Bunu gizlemenin gereği ne?» diye düşündü.

«Pekala. Bunun doğruluğunu araştıracağız. Nereye gitmek istiyordunuz?»

Soruşturma görevlisi dikkat kesilmişti. Rıbak'ın en küçük hareketlerini bile gözden kaçırmıyordu. Rıbak kürk ceketinin eteğini dizinin üzerinde sıvazlayarak düzeltti ve düşünerek cevap verebilmek için bir lekeyi tırnağıyla kazıdı.

«Evet, bir çiftliğe gitmek istiyorduk, ama çiftlik yanmıştı. Bunun üzerine işi talihe bırakıp yola devam ettik.»

«Hangi çiftlik yanmıştı?»

«Adının Kulgayov olduğunu sanıyorum. Ormanın tam yanında.»

«Doğru. Kulgayov yandı. Almanlar yaktı bunu. Sahibi de bütün sülalesiye birlikte kurşuna dizildi.»

«Tanrıya şükür, günaha girmedim» diye düşündü Rıbak rahat bir soluk alarak.

«L'asını'ya nasıl geldiniz?

«Basbayağı. Köyü gece vakti gördük ve muhtarın evine uğradık.»

«Evet, anlıyorum» dedi. «Yani muhtara gitmek istiyordunuz?»

«Hayır, neden ona gitmek isteyelim? Söyledim ya, biz çiftliğe gitmek istiyorduk...»

«Çiftliğe. Açık» dedi soruşturma görevlisi. Sonra sert, hiçbir şey kaçırmayan bakışlarını Rıbak'a dikerek damdan düşer gibi sordu:

«Çetenin komutanı kim?»

Rıbak burada bir yalan atabileceğini düşündü. Canları isterse kontrol edebilirlerdi. Ama eğer Sotnikov...

«Müfreze komutanı mı? Adı Dubavıy.»

Soruşturma görevlisi şaşırarak:

«Dubavıy mı?» diye sordu.

Rıbak gözlerini soruşturma görevlisinin gözlerinden uzun süre ayırmadı. Amacı adamı attığı yalana inandırmak değil, adamın ona inanıp inanmadığını anlamaktı.

«Vay serseri vay! Dubavıy'la birlik olmuş! Biliyordum zaten! Sonbaharda onu elimizden kaçırdık, ama şimdi...»

Rıbak kimin kastedildiğini anlamamıştı. Muhtar

mıydı söz konusu olan? Peki, o zaman? Anlaşılan bir yanlışlığa sebep olmuştu. Fakat düşünecek zamanı yoktu, zira Portnov sorguyu sürdürüyordu:

«Müfreze nerede?»

«Ormanda.»

Rıbak bu cevabı hiç beklemeden vermiş ve bu arada açık ve masum bir tavırla soruşturma görevlisinin gözlerine bakmıştı. Adam onun doğru söylediğine inanmalıydı.

«Barkovskiy ormanında mı?»

«Evet.»

(Barkovskiy ormanında durmak için aptal olmaları gerekirdi. Gerçi orman büyüktü, ama Izlanka köprüsünün havaya uçurulmasından sonra dört taraftan sarılmıştı. Dubavıy'ın komuta ettiği grubun orada kalması yeterliydi, müfrezenin geri kalan bölümü onaltı kilometre uzaktaki Gniloye bataklığına çekilmişti.)

«Müfrezenin gücü ne kadar?»

«Otuz kişi.»

«Yalan! Daha fazla olduğuna dair bilgi var elimizde!»

Rıbak bıyık altında gülümsedi. Soruşturma görevlisinin bilgisizliğini hafife almak hoşuna gidiyordu.

«Daha fazlaydı. Otuz kişi kaldı. Çarpışmalarda kayıp verildi.»

Soruşturma görevlisi koltuğunda hoşnut bir tavırla kaydı:

«Aha, bizim çocuklar sizi hırpaladı, desene? Bak işte! Yakında son tüyleriniz de havada uçacak.»

Rıbak ses çıkarmadı. Neşesi yerine geliyordu, anlaşılan Sotnikov'dan fazla birşey öğrenememişlerdi.

Demek ki onlara masal anlatabilirdi, canları isterse doğru olup olmadığını araştırmak onların bileceği işti. Soruşturma görevlisinin ona karşı olan tutumu da yumuşamış gibiydi. Rıbak bu durumu sağlamlaştırmak için bundan yararlanmak gerektiğini düşünüyordu.

Soruşturma görevlisi arkasına yaslandı:

«Evet! Şimdi geceleyin ateş edenin hanginiz olduğunu söyleyeceksin. Bizim çocuklar birinizin kaçtığını, öbürünün de ateş ettiğini görmüşler. Ateş eden sen miydin?»

Rıbak biraz durakladıktan sonra:

«Hayır, ben değildim» dedi. Kendini temize çıkarmak ve bu davranışıyla Sotnikov'u şüphe altında bırakmak ona işkence gibi geliyordu. Ama suçu kendisi mi üstlenmeliydi?

«Öyleyse öbürüydü. Doğru mu?»

Rıbak bu soruya cevap vermedi. Sadece:

«Geber, leş herif!» diye düşündü. «Şu tuzaklı sorulara bak!»

Ne karşılık verebilirdi bu soruya? Ama Portnov sorunun üzerinde fazla dayatmadı:

«Evet, anlıyorum. Adı ne onun?»

«Kimin?»

«Arkadaşının.»

Bunun gereği neydi? Eğer Sotnikov adını söylemediyse onun söylemesi de gereksizdi. Belki de bir yalan atması gerekirdi, ama aklına birşey gelmiyordu. Sonunda:

«Bilmiyorum» dedi. «Ben müfrezeye kısa bir süre önce geldim.»

Portnov hafif ber serzenişle:

«Bilmiyor musun?» dedi. «Peki, bu muhtarın adının Sıç olduğunu mu söylüyorsun? Öyle mi çağrılıyor sizin aranızda?» «Bilmiyorum. Köyde ona P'otra dendiğini duydum.»

«Evet. P'otra.»

Bu Portnov zihni karmakarışık bir adama benziyordu, ama belki de adam onun kafasını karıştırmaya çalışıyordu.

«Evet, sen nereliydin? Mogil'ovlu mu?»

«Gomel' taraflarından» diye düzeltti Rıbak sabırla. «Reçik nahiyesindenim.»

«İsim?»

«Kimin?»

«Senin.»

«Rıbak.»

«Çetenin geri kalan kısmı nerede?»

«Şey... Barkovskiy ormanında.»

«Buraya kaç kilometre?

«Buraya mı?»

«Ya nereye olacak?»

«Kesin bilmiyorum. Onsekiz kilometre kadar olabilir.»

«Doğru. Olabilir. Yakında hangi köyler var?»

«Köyler mi? Dz'agz'arn'a, Ükleina. Bir de, neydi adı, Dragunı.»

Pordtnov önündeki kağıda bir gözattı.

«Peki, bu Avginn'a Vokun'la ne gibi bağlantılarınız var?»

«Dz'om'yanşa'yla mı? Hiçbir bağlantımız yok, gerçekten yok. Biz onun evine sadece saklanmak, bir de yemek yemek için girdik. O sırada adamlarınız...»

«Sizi orada yakaladılar! Aslan çocuklar! Demek hiçbir bağlantınız olmadığını söylüyorsun?»

«Evet, hiç. Avginn'a'nın bizimle hiçbir ilgisi yok.»

Soruşturma görevlisi masanın arkasında sıçrayıp ayağa kalktı, binici pantolonunu dirsekleriyle yukarı çekti.

«Yani hiç suçu yok, öyle mi? Ama o sizi evine almadı mı? Tavan arasına saklamadı mı? Sakladığı kişilerin kim olduğunu bilmediğini mi sanıyorsun? Çok iyi biliyordu! Yani yataklık etti. Peki, savaş yasaları buna ne der?»

Rıbak bunu biliyordu, artık Dz'om'yanşa'yı korumanın gücünü aştığını düşündü. Soruşturma görevlisi bu tür girişimlere boğanın kırmızı beze gösterdiği türden bir tepki gösteriyora benziyordu. Rıbak da onu kışkırtmak istemiyordu. Zaten kendisi işin içinden nasıl çıkacağını bilmiyordu, Dz'om'yanşa'dan ona neydi?

Soruşturma görevlisi pencereye doğru yürüdü ve topuklarının üzerinde döndü, ellerini pantolon ceplerine sokmuştu, ceketinin önü açıktı:

«Pekala! Bu konuyu daha konuşacağız. Genel olarak şunu söyleyeyim: Senin kafan çalışıyor. Belki de yaşama fırsatı veririz sana. Ne o, bana inanmıyor musun?»

Soruşturma görevlisi alaylı alaylı gülümsedi:

«Biz bunu yapabiliriz. Sovyetler yapamazlardı. Biz idam da edebiliriz, bağışlayabiliriz de. Bu tamamen adamına bağlı. Anlaşıldı mı?»

Rıbak'ın yanına kadar sokuldu. Rıbak sorgunun bittiğini görünce saygıyla ayağa kalktı. Soruşturma görevlisinin boyu onun ancak omuzlarına kadar geliyor-

du. Rıbak bu cüceyi kolayca boğabileceğini düşündü. Ama bu aptalca düşünceden hemen korkuya kapıldı ve polisin uyanık, soğuk, amirce gözlerine yapmacık bir uysallıkla baktı.

«Evet, bildiklerini söyleyeceksin. Ama unutma ki biz hepsinin doğru olup olmadığını araştıracağız. Eğer gerçeği söylersen sana yaşama fırsatı tanırız, polis örgütüne girip Büyük Almanya'ya hizmet edebilirsin.»

Rıbak inanmamış bir tavırla sordu:

«Ben mi?»

Ayağının altındaki yerin kaydığını ve bu tükürük içindeki odanın duvarlarının uçup gittiğini sandı. Şaşkınlık içinde birden özgürlüğü, enginliği, düzlükte esen meltemin kokusunu apaçık duydu.

«Evet, sen. Ne o, istemiyor musun? Hemen cevap vermek zorunda değilsin. Git, düşün bunu. Ama şunu aklından çıkarma: Ya bizimle birlik olursun yada ölürsün. Gaman'uk!»

Daha Rıbak şaşkınlığı yenemeden kapı açıldı ve Stas'göründü.

«Bodruma götür!»

Stas' soruşturma görevlisine şaşkın şaşkın baktı:

«Evet, ama... Budzila bekliyor.»

Soruşturma görevlisi gürledi:

«Bodruma! Kulakların iyi duymuyor mu?»

Stas' toparlandı;

«Başüstüne, bodruma! Haydi, yürü!»

Rıbak içeri girdiği gibi şaşkın şaşkın çıktı. Ama bu kez şaşkınlığının nedeni başkaydı. Gerçi şimdiye kadar gördüklerinin, hele bundan sonra göreceklerinin ne kadar karmakarışık olduğunu henüz tümüyle

kavrayamamıştı, ama şimdiden sevincini hissediyordu: Yaşayacaktı! Bir fırsat çıkmıştı, önemli olan buydu. Geri kalan herşey ikinci dereceydi.

Avluya çıktıklarında Stas', Rıbak'ı kürk ceketinin kolundan çekti:

«Hehe, henüz zamanı gelmedi anlaşılan?»

Rıbak sertçe:

«Hayır, henüz değil» dedi ve polisin alaylı alaylı gülümseyen yakışıklı yüzüne ilk kez olarak meydan okur gibi baktı. Polis kısık kısık güldü, gülüşü keçi melemesine benziyordu.

«Elime düşeceksin! Kürkü vereceksin bana! Kendi elinle vereceksin, ama mutlaka vereceksin. Barsaklarını deşeceğim senin!»

Rıbak:

«Acaba aptal mı, yoksa aptal rolü mü yapıyor?» diye düşündü. Ama Stas'a aldırış ettiği yoktu, kendisine bir koruyucu bulmuştu.

ONÜÇ

Güçsüzlük Sotnikov'u kurtardı: Budzila işkenceye başlar başlamaz bayıldı. Üstüne su boca ettiler, ama bunun sadece birkaç saniyelik bir yararı oldu, ardından kendini tekrar kaybetti ve vücudu ne eyer kayışıyla dövülmeye, ne de Budzila'nın çelik bir kerpetenle tırnaklarını sökmesine tepki gösterdi. Yarım saat boşu boşuna çabaladıktan sonra iki polis onu sürükleyerek odadan çıkardılar ve muhtarın bulunduğu hücreye attılar.

Bir süre ıslak elbiseleriyle, kanayan elleriyle samanların üzerinde yattı ve hafif hafif inledi. İkidebir kendini kaybediyordu. Kapının önündeki polislerin ayak sesleri uzaklaşınca muhtar emekleyerek ona yaklaştı.

«Vah vah! Neredeyse seni tanımayacaktım. Amma benzetmişler seni ha!»

Sotnikov sesi duyuyordu, bu ses ona yabancı da gelmiyordu, ama darmadağın olan kafası bu adamın kim olduğunu hatırlayacak durumda değildi. Fakat

adam ona yakınlık gösteriyor gibiydi; Sotnikov bunu hissetti ve:

«Su!» dedi.

Adamın ayağa kalktığını ve kapıyı yavaşça, ama ısrarlı bir biçimde taklattığını duydu.

«Lanet olsun! Kimse duymuyor!»

Sotnikov düşünme yeteğini hemen hemen yitirmişti, ama buradan yardım umamayacağını gene de anladı. Başka hiçbir şey istemedi. Kendini kaybeder gibi oldu, ızdırabıyla başbaşa kaldı. Ama çok susamıştı. Çevresindeki herşey kalın, nemli bir sis perdesinin arkasında kalmıştı. Sotnikov pamuk gibi yumuşak bacaklarıyla bir çitin dibindeki kuyuyu ve zincire bağlı kovayı görünceye kadar yürüyordu. Gene pamuk gibi yumuşacık olan elleriyle kovayı kuyuya salarken karanlık derinliğin içinden kedi yavruları fırlıyor ve ürküp tıslayarak her tarafa dağılıyorlardı. Sotnikov kedi görmeye dayanamıyor ve tiksintiyle kuyudan geriye doğru atıyordu kendini... Sonra doğduğu kasabanın bir caddesinde duruyordu, henüz savaş patlamamıştı ve birden uzun süre emir erliğini yapan Redskin'in su dolu bir tomar ıslak matara taşıdığını görüyordu. Sotnikov mataralardan birini onun elinden kapıyordu, ama matara birden bir gazmaskesi kılıfına dönüşüyordu, su filan olamazdı içinde...

Bir süre sonra bir tencere dolusu su buluyor ve kana kana, acı çekerek içiyordu. Fakat su ılıktı, berbat bir tadı vardı, susuzluğunu gidermiyor, midesini iğrenç bir biçimde şişiriyor ve sadece acılarını arttırıyordu... Öğle güneşi insanı yakıp kavuruyordu, siperin onun bulunduğu kesiminde her taraftan kuru, dikenli ot parçalarıyla karışık, kızgın kumlar akıyordu. Daha susuzluğunu gideremeden atışı idare eden Albay Logi-

nov ona «Çabuk! Çabuk"» diye bağırıyor, Sotnikov hem şaşırıyor, hem de ürküyordu: Nasıl olmuş da atış sırasında suya dalmıştı? Şimdi yetişemiyecek ve verilen 6-10 saniye yerine bir dakikadan fazla zamana ihtiyacı olacaktı... Sonra yüzler bulanıklaştı, kafasındaki saçma sapan şeyler birbirine karıştı ve sadece birkaç tane garip görüntü seçilmeye başadı. Izdırabı hiç değişmemişti...

Rıbak'ı hücreye geri getirdiklerinde Sotnikov samanların üzerinde ölü gibi yatıyordu, üstü, başından ayağına kadar kaputla örtülmüştü. Rıbak onun yanına çöktü, kaputu açtı ve Sotnikov'un elini daha rahat bir duruma getirdi. Sotnikov'un kırılmış olan parmakları kandan kabuk bağlamış ve birbirine yapışmıştı. Rıbak aynı şeylerin kendi başına da gelebileceğini düşününce tiksinti duydu. İlk seferinde işi ucuz atlatmıştı, ama yarın ne olacaktı?

Stas' kapıyı kapatırken P'otra oturduğu köşeden:

«Baksana, delikanlı, bize su gerek» dedi.

Stas' tısladı:

«Ben senin için 'delikanlı' değil, 'bay polis'im!»

«Her neyse, polis olsun. Özür dilerim. Bu adam can çekişiyor.»

«Bir hayduta yaraşan da budur. Sıra sana da gelecek.»

Kapıyı çarptı, hücrenin içi karardı; P'otra içini çekti:

«Canavarlar!»

«Sus!» dedi Rıbak. «Bizi duyabilirler.»

«Duyarlarsa duysunlar. Korkacağımız ne kaldı ki?..»

Dış kapı da kapandı, polisin ayak sesleri bodrum

merdivenlerinde uzaklaştı. Ortalıkta ses soluk kesildi ve bodrumda, yakın bir yerde bir çocuğun yada bir kadının hüngür hüngür ağladığı duyuldu. Sotnikov hâlâ samanların üstünde baygın yatıyor ve anlamsız sesler çıkarıyordu.

«Evet, onu sakat etmişler. Acaba kurtulur mu?» dedi P'otra.

«Pek sanmıyorum» diye düşündü Rıbak. Ve birden kafasında mutluluk veren bir düşünce tüm aydınlığıyla parladı: Eğer Sotnikov ölürse onun şansı büyük ölçüde artacaktı. Burada başka tanık yoktu.

Elbette bu buluşun tüm canavarlığını hissediyordu, ama ne kadar düşünse böylesinin daha iyi olacağı aklına saplanıyordu. Hem onun için, hem de zaten fazla yaşamayacak olan Sotnikov için daha iyi olacaktı bu. Ama o belki yakayı sıyırabilir ve bu pis heriflerden hem Sotnikov'un, hem de kendi çektiği korkuların öcünü alabilirdi. O ne partizan sırlarını açıklamak, ne de polis örgütüne girmek istiyordu, ama bundan kaçmak elbette pek kolay olmayacaktı. Sadece vakit kazanması gerekirdi, geri kalan herşey kaç gün dayanacağına bağlıydı.

Sotnikov hırlıyor ve Rıbak onun fazla dayanamayacağını düşünüyordu. Burada sağlığı yerinde bir insan bile uzun süre sağlam kalamazdı.

İhtiyar ihtiyatlı bir tavırla:

«Bakıyorum, senin talihin varmış» dedi. Sesinde hafif bir serzeniş vardı. Adamın bu sözleri Rıbak'a batmıştı, ihtiyara neydi bundan?

Sakince:

«Henüz herşey beni bekliyor» dedi.

«Elbette seni bekliyor. Onlar hiç kimseyi kırkmadan bırakmazlar.»

Rıbak düşmanca bakışlarını köşeye çevirdi, adamın gereksiz kehanetleri tüylerini ürpertiyordu: Onu kırkmadan bırakıp bırakmayacaklarını nereden biliyordu o? Onun hesabı öbürlerine benzemiyordu, o bu hesabın uğurlu gücüne neredeyse inanmıştı, şimdi herşeyi enine boyuna düşünmek istiyordu.

Ama hücre uzun boylu düşüncelere pek uygun değildi. Tam kendini kaygılarına verdiği sırada bodrum merdivenlerinden yeniden ayak sesleri duyuldu. Ayak sesleri onların hücresinin önünde durdu, sürgü gıcırdadı ve eşikte Stas' göründü.

«İşte size su! Bu haydut yarına kadar ayağa kalkmış olacak! Haydi, İhtiyar, Budzila'nın yanına, marş!»

Rıbak kendisini ateş gibi yakan korkuyu bastırdı ve soğuk su dolu yuvarlak tencereyi aldı. P'otra anlamamış gözlerle Stas'a bakıyordu.

«Orada ne yapacağımı biliyor musun?»

Polis neşeyle kişnedi:

«Bilmez olur muyum? İskambil oynayacaksın! Haydi, çabuk!»

İhtiyar güçlükle kalktı, kürk ceketini yerden aldı ve başı önünde hücreden çıktı. Ağır kapı gürültüyle kilide oturdu.

Rıbak Sotnikov'un yanına diz çöktü ve onu soru yağmuruna tuttu. Fakat Sotnikov sadece inliyordu. Rıbak tencereyi eline aldı ve Sotnikov'un ağzına biraz su akıttı. Sotnikov irkildi, sonra dudaklarını kabın pütürlü kenarına açlıkla dayadı ve güçlükle birkaç yudum içti.

«Sen kimsin?»

«Benim. Kendini nasıl hissediyorsun? Daha iyi misin?»

«Rıbak, sen misin? Bana biraz daha su ver.»

Rıbak Sotnikov'un başını yeniden kaldırdı. Sotnikov dişleri tencereye çarparak su içti ve yeniden samanların üstüne yattı.

Rıbak sordu:

«Çok mu işkence yaptılar sana?»

«Evet, kardeş, bir hayli.»

Rıbak Sotnikov'un üstündeki kaputu özenle düzeltti ve duvara yaslandı. Arkadaşının gitgide sakinleşen soluklarına kulak verdi.

«Ee, şimdi nasıl hissediyordsun kendini?»

«Şimdi iyi. Daha iyi. Ya sen?»

«Ne?»

«Seni dövmediler mi?»

Bu soru Rıbak'ı hazırsız yakalamıştı. Kendisine niçin işkence yapılmadığını arkadaşına kısaca nasıl anlatacağını bilmiyordu.

«Hayır, pek değil.»

Sotnikov gözlerini kapadı. Güçsüz düşmüş, rengi kül gibi olmuştu, sakalları uzamış yüzü karanlıkta samanlardan pek ayırt edilmiyordu. Göğsü hırlıyordu. O sırada Rıbak bundan sonraki sorgular için anlaşmaları gerektiğini düşündü. Sotnikov'a fısıldadı:

«Dinle, ben onları aldatmaya çalışacağım.»

Sotnikov gözlerini şaşkınlıkla açtı, iri göz yuvarlakları donuk donuk parlıyordu. Rıbak devam etti:

«Ama ikimiz de aynı şeyleri söylemeliyiz. En önemlisi şu: Biz erzak bulmaya gidiyorduk. Çiftlik yanmıştı, bunun üzerine L'asini'ya gittik ve...»

Sotnikov Rıbak'ın sözünü kesti:

«Ben onlara hiçbir şey söylemem.»

Rıbak yakınlarda kimsenin olup olmadığına kulak kabarttı, ama ortalıkta ses seda yoktu galiba. Sadece yukarıdan, onların hücresinin üzerinden konuşmalar ve ayak sesleri duyuluyordu.

«Aptallık etmesene. Birşeyler söylememiz gerek. Dinle, biz Dubavıy grubundanız, o şimdi Berkovskiy ormanında. İsterlerse kontrol etsinler.»

Sotnikov'un soluğu tutulmuştu;

«Ama Dubavıy gerçekten de orada.»

«Ee?»

Rıbak öfkelenmişti: Amma da dikkafalı herifti ha, sorun bu muydu sanki! Dubavıy grubu elbette Barkovskiy ormanındaydı, ama onların bulunduğu yeri burada söylemekten ne zarar gelebilirdi ki? Polisler buradan oraya gidecek değillerdi ya! Müfrezenin kalan bölümünün bulunduğu yer çok daha tehlikeliydi.

«Dinle. Beni dinlesene! Eğer onları oyalamaz ve aldatmazsak bir-iki gün sonra bizi öldürürler. Anladın mı? Onlarla saklambaç oynamak zorundayız. Yoksa işimiz bitiktir.»

Sotnikov heyecanla düşünüyor gibiydi. Sonunda:

«Bundan hiçbir sonuç çıkmaz» dedi.

«Neden çıkmasın? Başka ne yapacağız? Ölümü çağırmak çok kolay.»

«Budala!» diye düşündü Rıbak. Bu kadar dikkafalı olduğunu bilmiyordu. Neyse, Sotnikov'un bir ayağı çukurdaydı, ona göre hava hoştu.

Arkadaşına yardım etmek için kafasını çalıştırmak bile istemiyordu.

Rıbak biraz sustuktan sonra hararetle fısıldadı:

«Dinlesene. Onlara biraz hareket serbestliği vermek zorundayız. Oltaya takılmış bir turnabalığı gibi ol-

tayı çok sert çekersek kopar, o zaman herşey biter. Uysal görünmemiz gerek. Biliyor musun, bana polis örgütüne girmemi önerdiler.»

Aslında son söyledikleri ağzından kaçmıştı sadece.

Sotnikov'un göz kapakları titredi, gözlerinde gizli kaygılı bir dikkat kıvılcımlandı:

«Yaa! Girecek misin?»

«Hayır, korkma. Onlarla pazarlık ediyorum.»

Sotnikov dişlerinin arasından:

«Öyleyse dikkat et de seni kazıklamasınlar» dedi.

Rıbak hiddetle:

«Ne yapayım, gebereyim mi?» diye bağırdı ve içinden söverek sustu.

«Şeytan alsın bu adamı!» diye düşündü. «O istemiyorsa kendi bileceği iş, ben sonuna kadar savaşacağım.»

Sotnikov'un soluk alışları heyecandan yada acıdan güçlenmişti, öksürmek istiyor, göğsü ocak gibi hırlıyordu, Rıbak korktu: ölüyor muydu yoksa? Ama Sotnikov ölmedi, biraz sonra soluğu düzeldi ve:

«Pisliğe bulaşmanın yararı yok!» dedi. «Sadece ordunun onurunu kirletirsin. Bizi sağ çıkarmazlar buradan!»

«Bu senin düşüncen. Gayret edersek...»

Sotnikov hiddetle:

«Kimin için gayret edeceğiz?» dedi. Boğazına tükürük kaçmıştı, uzun uzun öksürdü, sonra derin bir soluk aldı ve yorgun bir sesle:

«Onlar seni kendileriyle iskambil oynaman için polis örgütüne almıyorlar ya» dedi.

Hayır, kesinlikle böyle değildi, Rıbak içinden onu onaylıyordu. Ama o bu kumara hayatını kazanmak için girmişti, böylesine umutsuz bir oyunda az şey miydi bu? Daha sonra bir yolunu bulacaktı, en önemli şey onu öldürmemeleri ve sorgularda ona işkence yapmamalarıydı. Bu kafesten bir çıksa kötü hiçbir şey yapmayacaktı. Kendi arkadaşlarının düşmanı mıydı o?

«Korkma» dedi. «Ben çocuk değilim.»

Sotnikov kısa, doğal olmayan bir kahkaha attı:

«Çılgınsın sen! Kime yanaşacaksın?»

«Göreceksin.»

Sotnikov soluk soluğa konuştu:

«Bu bir makina, ya ona hizmet edersin, yada seni ezip toz eder!»

«Ben ve onlara hizmet etmek ha!»

«Bir kez başlamaya bakar bu.»

Hayır, bu komik herifle anlaşamayacaklardı. Hayatta olduğu gibi ölmeden önce de dikkafalı bir ilke meraklısıydı o, eh, karakter meselesiydi bu. Hayat denen kumarda en çok kazanan kişinin en kurnaz kişi olduğunu bilmeyen var mıydı? Evet faşizm dünyanın yarısını çarklarında öğüten bir makinaydı. Onun karşısına çıkıp çıplak elle onu durdurmaya mı çalışmalıydı yani? Yandan onun tekerleğine bir çomak sokmak çok daha sağduyulu birşeydi! O zaman belki saplanıp kalır ve ona arkadaşlarının yanına sıvışma fırsatı verirdi.

Sotnikov susuyordu, belki de bayılmıştı. Rıbak artık onu konuşmaya zorlamadı. O istediğini yapabilirdi, Rıbak kendi bildiği gibi davracaktı.

Rıbak yanüstü yattı, dizlerini yukarı çekti ve

kürk ceketinin yakasını kaldırdı. Kafasını toparlamak için bir saatçik uyumayı nasıl da istiyordu! Çok geçmeden sınavlar başlayacaktı. Bununla birlikte Rıbak talihine inanıyor ve polislere karşı takındığı tavrın doğru olduğu kanısı içinde gitgide güçleniyordu. Böyle devam etmeliydi! En önemli şey Sotnikov'un aptallığının oyunu bozmamasıydı. Ama Sotnikov bunu pek uzun süre yapabileceğe benzemiyordu. Arkadaşının bir an önce ölmesini dilemek garip ve bayağı birşeydi, ama başka türlüsü mümkün değildi. Kapandan çıkmanın yolunu Sotnikov'un ölmesinde görüyordu.

Rıbak düşüncelere daldığından çizmesinin üstünde canlı birşeyin yürüdüğünü hemen farkedemedi, ama kıpırtı tekrarlandı. Bacağını oynattı ve birden fareyi gördü. Boz renkli hayvan hızla duvara doğru geçti ve orada durdu. Ürperen Rıbak tabanıyla bastı, fare tiz bir ses çıkararak köşede kayboldu. Ama saman çıtırtıları farenin orada yalnız olmadığını gösteriyordu. Ona birşey atmak gerekirdi, fakat elinin altında hiçbir şey yoktu. Başından kalpağını çıkardı ve köşeye fırlattı.

Orada ses seda kesilince emekleyerek kalpağını almaya gitti ve yeniden duvara yaslandı. Ama uyuyamıyordu. Sotnikov'un çıplak ayağını kaputla örttü ve yeni bir fare hücumu bekleyerek gözlerini korku ve tiksintiyle köşeye dikti.

ONDÖRT

P'otra geri getirilinceye kadar epey zaman geçti, güneş batmış olmalıydı, çünkü hücrenin içi zifiri karanlık olmuştu, kapının açılması da içeriyi hiç aydınlatmadı. Muhtar eşiği sessizce, ak saçlı başı önünde aştı ve karanlık, fareli köşedeki yerine geçti.

Rıbak duvarın dibinde put kesilmiş, oturuyordu, bu pis kokulu hücrenin karanlığında görünmez olmak istiyordu o anda. Bu kez onu götürmelerinden korkuyordu. Ama polis hiç kimseyi dışarı çağırmadı, sürgüyü gıcırdatarak itti. Bu sefer gelen Stas'değil, bir başkasıydı. Polis koridor boyunca yürüdü, sonra başka bir sürgü gıcırdadı, soğuk bir bağırış ve bir kadının hıçkırıkları duyuldu. Demek bu kez kadınları götürüyorlardı.

Ortalık yeniden sessizleşince Rıbak kendine yavaş yavaş hakim oldu. Piyango onun yanından geçip bir başkasına gitmişti, savaşta böyle şeyler her zaman bir avuntu oluyordu, sanki insanın yaşama şansı böylece iyileşmiş gibi. Ama buna rağmen şans şüpheli olmaktan da öteydi.

Rıbak'ın canı muhtarla konuşmayı hiç çekmiyordu. Zaten muhtara fazla işkence edilmemişti, hiç değilse Sotnikov kadar işkence görmemişti. Ama adamın sessiz sedasız köşede oturması Rıbak'a garip geliyor ve onu kaygılandırıyordu.

Dinç olmasına çaba harcadığı bir sesle sordu:

«Ee, nasıl? İşler iyi gitti mi?»

P'otra biraz sustuktan sonra bezgince:

«Hayır, iyi değil» dedi. «İşimiz kötü.»

Rıbak onayladı:

«Bundan daha kötü olamaz.»

Muhtar iç geçirdi, bıyıklarını sıvazladı ve başkası konuşuyormuş gibi:

«Bana sizin sözlerinize kulak vermemi söylediler. Müfreze hakkında filan» dedi.

Rıbak'ın alnı şaşkınlıkla buruştu:

«Şuna bak sen!»

Aklına Sotnikov'la konuştukları gelmişti:

«Yani casusluk yapacaksın, ha?»

«Onun gibi birşey. Altmışyedi yaşıma geldim, şu ihtiyar halimde bu da geldi başıma. Hayır, benim yapacağım iş değil bu.»

Sotnikov doğrulup dirseklerine dayandı:

«Kim var orada?»

Rıbak yavaşça:

«L'asını muhtarı» dedi.

Sotnikov ses çıkarmadı ve gördüklerinden hangisinin gerçek, hangisinin hayal olduğunu ayırdetmeye çalışarak yeniden samanların üzerine uzandı. Kendini berbat hissediyordu, bacağı ayağından baldırına kadar

sızlıyor, parmakları yanıyordu, göğsünün içi ateş gibiydi. Bilinci ikidebir karanlık bir çukura düşüyor ve kısa süreler için ayılınca çevresini hemen algılamakta güçlük çekiyordu. Ama bu kez geceleyin L'asini'da muhtar P'otra'ya yaptıkları ziyareti hatırladı ve herşeyi kavradı. Gerçi muhtara pek acıdığı yoktu, zira onun durumu Dz'om'yanşa kadar kötü değildi. Ama bu ihtiyar adamı da çıkışı olmayan bir duruma sokmuş olduklarını görmek acıydı.

Konuşmalar kesilmişti. Rıbak'la P'otra sessiz sedasız köşelerinde oturuyorlardı. Tavanın altındaki pencere demirlerin dört tane kareye böldüğü gri bir dörtgen haline gelmişti. Hücrenin içinde göz gözü görmüyordu. Kimsenin canı konuşmak istemiyordu, herkes karanlık düşüncelere dalmıştı.

Yeniden bodrum merdivenlerini inen ayak sesleri duyuldu, sürgü büyük bir gıcırtıyla açıldı. Kaygıyla kulak kabarttılar. Acaba kim götürülecekti? Fakat götürülen kimse yoktu aksine birisini getiriyorlardı.

«Haydi, içeri!»

Karanlığın içinde görünmeyen birisi kapıdan süzüldü ve eşiğin yanında, Rıbak'ın bacaklarının dibinde durdu. Kapı kapanıp da polis sürgüyü ıslık çalarak iterken Rıbak karanlığın içine doğru sordu:

«Kim var orada?»

«Ben.»

Bu bir çocuk sesiydi. Yeni tutuklunun küçücük karaltısı kapının yanına büzülmüştü.

«Ne demek ben? Adın ne senin?»

«Bas'a.»

Bas'a mı? Yahudi adına benziyordu, ama bu kız da nereden çıkmıştı şimdi? Kasabanın yahudileri da-

ha sonbaharda yok edilmişlerdi, hiç kimsenin sağ kalmadığı söyleniyordu. Bu nereden çıkmıştı şimdi; sonra onu neden Dz'om'yanşa'nın değil, onların yanına getirmişlerdi?

Rıbak sordu:

«Nereden geliyorsun?»

Kız cevap vermedi. Rıbak başka bir soru sordu:

«Kaç yaşındasın?»

P'otra köşesinde kımıldadı:

«Yoksa sen kunduracı Meyer'in kızı mısın?»

Kız alçak sesle onayladı:

«Evet.»

«Vay! Meğer o zaman diğerleriyle birlikte öldürülmüştü. Sen nasıl kurtuldun? Saklandın mı?»

Kız gene cevap vermedi. Zaten Rıbak da cevap beklemiyordu, kıza karşı duyduğu ilgi bir anda kaybolmuştu, onu kaygılandıran başka birşey vardı: Kızı neden buraya getirmişlerdi? Bodrumda mutlaka başka hücreler vardı, yakında kadınlar vardı, kız neden erkeklerin yanına atılmıştı? Hangi amaçla?

P'otra kıza sordu:

«Senden ne istiyorlarmış?»

«Kimin yanında saklandığımı söylememi.»

«Ah, demek mesele bu! Evet, öyle. Peki, söyledin mi onlara bunu?»

Kız kıpırdamadan ve anlaşılan soluk bile almadan dikiliyordu.

Muhtar onun davranışını onayladı:

«Söyleme. Bunu söylemek zorunda değilsin. Onlar sana iyilik etmişler, sen de sus. Seni dövseler bile. Yoksa dövdüler mi seni?»

Cevap yerine bir iç çekme ve boğuk hıçkırıklar duyuldu. Bunlar kısa sürmüştü, ama bu hıçkırıklarda çocuğun içten umutsuzluğu öyle iyi dile geliyordu ki, hücredeki herkes şaşırmıştı. Rıbak iç geçirdi.

«Rıbak!»

«Evet.»

«Suyumuz olacaktı.»

«Su içmek mi istiyorsun?»

«Ona su ver! Ne duruyorsun?»

Rıbak duvarın dibindeki tencereyi el yordamıyla buldu ve kıza doğru uzandı:

«Ağlama! Al iç!»

Bas'a bir yudum su aldı ve biraz sakinleşerek sustu.

P'otra seslendi:

«Buraya gel. Burada yer var. Birlikte otururuz. Duvarı izle.»

Bas'a karanlığın içinde çıplak ayaklarıyla uysal uysal yürüdü. İhtiyar biraz öteye kayıp ona yer açtı.

«Evet, kapana kısıldık. Daha neler yapacaklar bize?»

Rıbak cevap vermedi, canı konuşmaya katılmak istemiyordu. Yanında Sotnikov arasıra hafif hafif inliyordu. Bekliyorlardı. Tüm dikkatleri bodrum merdivenlerindeydi, felaket, hep oradan geliyordu.

Fazla beklemelerine gerek kalmadı.

Onbeş dakika kadar sonra avludan kızgın bir bağırış duyuldu:

«Çekil git, leş karı!»

Bunu daha az hiddetle olmayan bir ses izledi:

«Cehennemin dibine git, namussuz!»

«Haydi, kımılda, yoksa yersin tekmeyi!»

Ayak sesleri merdivenleri indi, ardından sunturlu bir sövgü işitildi. Şüphe yoktu: Dz'om'yanşa'yı getiriyorlardı.

Onu da eski hücresine kapatmadılar. Polisler kapının önünde durdular, sürgüyü gıcırdatarak açtılar ve çok iyi tanıdıkları Stas' Dz'om'yanşa'yı kaba bir hareketle eşikten içeri itti. Kadının ayağı takıldı, Rıbak'ın bacaklarının üstüne yığıldı ve sızlandı:

«Nereye getiriyorsunuz beni, pis herifler? Tanrım, burada erkekler var!»

Stas' tersledi.

«Haydi, haydi! Şimdilik şeytan almıyor seni daha? Sabaha kadar dayanırsın!»

Polisin sözlerinde bir ima sezinleyen Rıbak sordu:

«Sabah ne var?»

Stas' kapıyı kapatmak üzereydi, ama vazgeçti ve hücrenin içine doğru havladı:

«Sabahleyin işiniz bitik! Anlaşıldı mı?»

«Bitik mi? Nasıl bitik?» diye sordu Rıbak kendi kendine. Ama bu küçük sözün anlamı hiçbir kuşkuya olanak vermeyecek kadar açıktı. Kendini kafasına bir darbe yemiş gibi hissediyordu. Demek sabah herşey bitecekti!

Organlarının duyma yeteneği kaybolan Rıbak mekanik bir hareketle bacaklarını çekti ve eşiğin dibinde kadına yer açtı. Dz'om'yanşa biraz hıçkırdı, sonra iç geçirdi ve biraz sakinleşti. Bir süre herkes sustu, sonra P'otra ağırbaşlı bir tavırla:

«Ellerine düştük bir kez, ne yapabiliriz ki?» dedi. «Dayanmamız gerek. Nerelisin sen, kadınım?»

«Ben mi? Poddub'eliyim, bilmem bilir misiniz?»

«Bilirim tabii. Kimlerdensin?»

«Dz'om'yan Vokun'un karısıyım.»

Rıbak kendini kötü sezilere kaptırmamak için Dz'om'yanşa'yı dinliyordu. Ses çıkarmak istemiyordu, kadın da karanlıkta onu tanıyamamıştı mutlaka. Dz'om'yanşa kavgacı bir kadındı, Rıbak kadının onu acı acı suçlamasından korkuyordu; bunun için yeterince neden vardı ortada. Ama kadın yavaş yavaş kendini toparladı, bir kez daha iç geçirdi.

P'otra kaygıyla:

«Ya» dedi. «Dz'om'yan da askerde.»

«Evet. Durumu kötüdür herhalde. Beni de burada alaya alıyorlar. Beni buraya getirdiler! Şimdi çocuklara kim bakacak? Ah, benim canım çocuklarım...»

Dz'om'yanşa yeniden ağlamaya başladı, bu kez onu avutmak isteyen çıkmadı, herkes başka şey düşünüyordu. Stas'ın öfkeli sözleri herkesin kulağında çınlıyor, canlarını sıkıyor, onlara acı veriyordu. Sadece muhtar sakin ve dikkatliydi. Dz'om'yanşa bütün sıkıntılarını ağlayarak boşaltmış gibi iç çekti ve ciddi bir tavırla:

«Bunlar da insan, ha!» dedi. «Hayvandan farkları yok! Şu Pron'ka nasıl bir iblis olmuş!»

P'otra sordu:

«Pron'ka dediğin Portnov mu?»

«Evet. Ben onu daha bir delikanlıyken tanırdım, o zaman Pron'ka derlerdi ona. Sonra öğretmen oldu. Annesi köyde otururdu, Pron'ka her yaz gelir, doya doya süt içer, elma yerdi. Sık sık görürdüm onu o zamanlar. Güler yüzlüydü, herkese iyi günler der, erkeklerin elini sıkardı.»

P'otra:

«Portnov'u tanırım, hem de çok iyi» dedi. «Bir süre köylerde tanrıya karşı ajitasyonlar yapmıştı. Hem de canla başla...»

«Ahlaksızın biriydi. Ve bir ahlaksız olarak kaldı. Yalnız bunu herkes bilmiyor. Öylesine ustalıkla yapar işini.»

«Ya bu genç polis? O da sizin taraflı mıdır?»

«Stas' mı? Olmaz olur mu? Plip'onok Gaman'uk'un en küçük oğlu. Bıçakla kavga etmek suçundan hapiste yatıyordu. İşgalden hemen sonra buraya geldi. Burada neler yapmadı ki iğrenç şey! Kasabada işi güçü yahudilerleydi. Birkaç tanesini öldürdüğü söyleniyor. Yağmadan da bir sürü şey topladı, ah tanrım! Koca bir evi tıkabasa doldurdu. Şimdi de biz hıristiyanların yakasına yapışmak istiyor.»

P'otra onayladı:

«Doğru. Yahudilerle başladı, bizimle bitiriyor.»

«İnşallah bir söğüt ağacına salıp da can verirler, pis herifler!»

Muhtar kaygıyla:

«Sürekli olarak düşünüyorum» dedi. «Haydi Almanlar faşist yabancı kişiler, ne beklersin onlardan? Ama ya bizimkiler? Nasıl akıl erdirmeli buna? Bakıyorsun, burada yaşamış, burada ekmek yemiş birisi tutmuş bir tüfek almış, kullanmaya da teşne üstelik. Kullanıyor da! Ne kadar adam öldü...»

Rıbak lafa karıştı:

«İşte şu, adı neydi, Budzila!»

«Yeterince adam var. Budzila da var, türlü türlü başka adamlar da. Buralı olanlar da var, başka yerli olan da. Seve seve haydutluk eden kişiler. Eh, gün onların günü!» dedi muhtar boğuk ve kalın sesiyle.

Dz'om'yanşa'nın aklına birşey gelmişti, muhtarın sözünü sabırsızca kesti:

«Dün gece yaralanan Hodoronok gebermiş. İnşallah tümü geberir. Bütün bu güruh!»

P'otra içini çekti:

«Hepsi gebermez. Olsa olsa bizimkilerin vurdukları geberir.»

Sotnikov samanları hışırdatarak, soluk soluğa kalkmaya çabalıyordu. Dişlerinin arasından:

«Ne zamandan beri böyle düşünüyorsun?» diye sordu.

«Ne düşünmesi, evlat? Herkesin bildiği şey bu.»

«Herkesin bildiği şey mi? Öyleyse neden muhtar oldunuz?»

Ortalık sessizleşti, herkes bu üstü kapalı sorunun etkisinde susuyordu. P'otra irkildi ve titreyen bir sesle:

«Oldum işte!» dedi. «Keşke bilseydiniz... Ama burası bunu anlatmanın yeri değil. Fakat artık susmanın da faydası yok. Elimden geldiğince savsakladım. Nahiye merkezinde hiç görünmedim. Budalanın biriymişim anlamıyormuşum gibi filan davrandım. Fakat bir gece pencere vuruldu. Açtım, baktım partinin eski bölge sekreteri, milis şefi, iki kişi daha, hepsi de silahlıydı. Sekreter beni tanırdı, kollektifleştirme sırasında onu bir kere toplantıya götürmüştüm. Laf lafı açtı, sekreter:

'Seni muhtar yapmak istiyorlarmış' dedi. 'Kabul et. Yoksa Budzila'yı muhtar yaparlar, herkes hapı yutar!' Bunun üzerine razı oldum. Kelleyi koltuğa alarak.»

«Yaa» dedi Rıbak yavaşça.

«Altı ay iki ateş arasında yaşadım. Sonunda bıktım, usandım. Ya şimdi? Şimdi işin ucunda ölüm var.»

Rıbak hiç hoşuna gitmeyen konuşmayı bitirmek için:

«Ölmek kolay» dedi homurdandı. Muhtarın kendi üstüne anlattıkları onu şaşırtmamıştı, Portnov'un yaptığı sorgulanmadan sonra aklına birşeyler gelmişti. Ama şimdi iyice kaygılanmıştı. En çok korktuğu şey de burada belirtilen görüşlerin polisin kulağına gitmesi ve son umut ipliklerini koparmasıydı.

Bu arada Sotnikov, gözleri açık, samanların üstünde yatıyordu. Muhtar gerçeği söylemişe benziyordu. Ama ne sonuç çıkıyordu bundan? P'otra'ya karşı da aptalca bir hata yaptığını fısıldayan bir duygu içine çökmüştü. Ama bunun suçlusu kimdi? İşin böyle olacağını kimse tahmin edemezdi, aptalca rastlantılardan oluşan bir zincirdi bu. Bunun üzerinde daha enine boyuna düşünmesi gerekiyordu. Oysa Dz'om'yanşa'nın durumunu açıkça görebiliyordu. Rıbak'la Sotnikov'un bağışlanmaz gamsızlığının canlı bir sonucuydu Dz'om'yanşa. Sotnikov kadının en berbat sövgülerle ona saldıracağından korkuyordu. Ne cevap verecekti ona? Oysa kadın hiddetini sadece polise ve Almanlara karşı boşaltmış, onunla Rıbak'tan hiç sözetmemişti. Sanki onların kadının başına gelen felaketle hiçbir ilgileri yoktu. Stas'ın verdiği kötü habere de hiçbir tepki göstermemişti.

Bu haber kendisini herşeye hazırlamış olan Sotnikov için bile müthişti. Düşündü: acaba polis onları sadece korkutmak mı istemişti, yoksa gerçekten sabah hepsini öldürecekler miydi'O ve Rıbak - iki ölü yeterliydi, zavallı Dz'om'yanşa'yı, biçare muhtarı ve kızı öldürmekle ne geçecekti ellerine? Aslında bu düşünülebilecek birşey değildi, ama galiba böyle olacaktı. Akrep denen şeyin sokması gerekiyordu, yoksa gerçek bir akrep sayılmazdı o. Herhalde bunun için, hepsi aynı hücredeydi. Ölüm hücresinde.

ONBEŞ

Rıbak gene de oturduğu yerde, duvara yaslanarak uyuya kaldı. Uykudan fazla, yorgun bir kendinden geçmeydi bu. Ama bir saat kadar sonra kaygıları onu yeniden uyandırdı. Gözlerini açtı, nerede olduğunu hemen anlayamadı. Yanından, karanlığın içinden hafif konuşmalar geliyordu, çocuk sesi ona hemen Bas'a'yı hatırlattı. Arasıra ihtiyar bir sesin kısık fısıltıları konuşmaya karışıyordu: P'otra önemli laflar katıyordu araya. Rıbak gecenin içinden gelen bu sakin konuşmaya kulak kabarttı, sanki sazlı bir dam rüzgarda hışırdıyordu.

«Onlar götürülürken önce arkalarından koşmak istedim. Ön bahçeden koşarak çıktım, ama Praskav'ya Teyze bana el salladı, 'Burada kal, saklan' dedi. Neyse, geri dönüp bahçelerin arkasına gittim, sürünerek söğüt çalılığının içine girip saklandım. Bahçelerin arkasında, derenin kıyısındaki büyük söğütlüğü biliyor musunuz? Çok sıktır orası. Ağaç kaldırımlı yoldan iki adım ayrılıp söğütlüğe girer de kıpırdamadan

durursanız hiç görünmezsiniz. Neyse, sünürerek oraya girdim, kendime kuru yapraklardan bir yer yaptım ve beklemeye başladım. Annemin gelip beni çağıracağını, onu duyup koşacağımı düşünüyordum. Bekledim, bekledim, seslenen falan yoktu. Hava kararınca korktum. Hep orada birşeyin kıpırdadığını, saklanıp ortalığı dinlediğini sanıyordum. Bunun bir kurt olduğunu düşündüm. Kurtlardan ödüm kopar. Uyumama imkan yoktu. Hava ağarınca biraz kestirdim. Sonra uyandım, karnım çok acıkmıştı. Fakat çalılıktan çıkmaya cesaret edemiyordum. Yoldan gürültüler geliyordu, motor sesleri duyuluyor, evlerde ne var ne yoksa çıkarıp götürüyorlardı. Uzun süre öylece oturdum. Bir gün daha, bir gece daha geçti. Artık ne kadar olduğunu unuttum bile. Kadınlar patikadan dereye çamaşır yıkamaya giderken yaprakların arasından bacaklarını görüyordum. Sürekli olarak birileri gelip geçiyordu. O kadar acıkmıştım ki, artık sürünüp çıkacak gücüm kalmamıştı. Oturduğum yerde sessiz sessiz ağlamaya başladım. Bir ara birisi geldi ve çalılığın dibinde durdu. Çıt çıkarmıyor, soluk bile almıyordum. Birisinin alçak sesle: «Bas'a! Bas'a! diye seslendiğini duydum. Praskov'ya Teyze üzerime doğru eğilmişti...»

P'otra onun sözünü sakince kesti:

«Kim olduğumu hiç kimseye söyleme. Bunu bizim de bilmemize gerek yok.»

«Neyse. Teyze bana bir paket verdi. İçinde ekmekle domuz yağı vardı. Hepsini bir oturuşta yedim, sadece ekmeğin kenarından biraz kaldı. Sonra karnım öyle ağrımaya başladı ki... Çok fenaydım, ölmek istiyordum. Ölmek için anneme ve tanrıya yalvardım.»

Rıbak ürpererek büzüldü. Bütün bunlar gayet alışılmış şeylerdi, bunları onüç yaşında bir kız değil de

bir kocakarı anlatıyordu. Aklına demiryolunun öte yanında bulunan orman köyündeki doksanlık nine geldi. Almanlar hakkında bilgi almak, sıcak bir yerde biraz ısınmak ve tabii, yemek yemek için ormandan gelmişlerdi. Yeri biraz sapa olan evde sadece tanrının bile unuttuğu, sağır bir nine vardı. Nine ocağın üzerine oturmuş ve çıplak ayaklarını aşağıya sarkıtmıştı. Onlar sigara içerken nine sefil ihtiyarlık günlerini gereksiz yere uzatan ve canını almayan tanrıdan yakınmıştı. Yapayalnız, kimsesiz kalan kadın Birinci Dünya Savaşa'ndan hemen sonra kendisine çocuk baktırmak ve ev işleri gördürmek için ihtiyacı olan yabancı insanların yanına göçmüştü. Onu yanlarına alanlar herhalde ihtiyar kadının beş yıl kadar daha yaşayacağını, bu arada çocukların büyüyeceğini, onun da mezara gideceğini hesaplamışlardı. Ama beş yıl sonra da, onbeş yıl sonra da ihtiyar kadın hâlâ hayatta ve el kapısındaydı. Çocuklar büyümüş, adam Fin savaşında ölmüştü, karısı zaten kıt kanaat geçiniyordu, güçsüz, ihtiyar kadına ne yapacaktı? Ama beklenen son gelmek bilmiyordu. Partizanlar kadına veda ederken ona yakında ölmesini dilemişler, o da yürekten teşekkür etmişti, en içten arzusuydu bu.

Kızın öyküsü de buna benziyordu. Oysa bir çocuktu o! Neler oluyordu şu dünyada!

«Sonra durum biraz düzeldi. Bir sabah büyük bir korku geçirdim. Ben uyurken derenin kıyısından bir hayvan yanıma sokulmuştu. Erkek bir kediydi bu. Kentten gelmiş, kocaman, gri bir kedi. Sahiplerini kaybetmiş olmalıydı, yiyecek birşey arıyordu. Balık avlıyordu. Kıyıda duruyor, gözlerini suya dikiyor, sonra birden atlıyordu. Sonra ağzında bir balıkla, sucuk gibi ıslanmış durumda sudan çıkıyordu. 'Ah, bunu ben de yapabilsem!' diye düşündüm. Balığı kedinin ağzından

almak istedim, ama elimden kaçtı, bir çalının dibine oturdu ve hepsini yiyip bitirdi, kuyruğu bile kalmadı. Daha sonra kediyle dost olduk. Bazen gündüz çalılığa geliyor, yanıma yatıp gurultular çıkarıyordu. Ben onu okşayarak biraz kestiriyorduml Kedinin kulakları çok iyi duyuyordu. Yakından birisi geçince tüyleri dikleşiyordu, ben de tetikte durmam gerektiğini anlıyordum. Açlığım dayanılmaz bir durum alınca geceleri usulcacık bahçelere sokuluyordum. Ginke-Aron'un bahçesinde tohumluğa bırakılan salatalıklarla havuçlar henüz yerli yerinde duruyordu. Ama kedi havuç yemiyordu, ona acıyordum.

Dz'om'yanşa karanlıktan karşılık verdi:

«Fare tutsaydı. Bizim Poddub'ye'de birisin kedisi vardı, eve tavşan yavrusu bile getirirdi. İnanın, yalan değil. Bir keresinde kocaman bir tavşan getirmiş, ama tavşan çok ağır gelmiş, tavan arasına çıkaramamış. Sabahleyin adam dışarı çıkmış, tavşanı köşede görmüş.»

«Herhalde orada yavruları vardı» dedi P'otra.

«Evet, vardı.»

«Eh, tabii. Yavruları için katlanmış buna. Ne de olsa ana. Ee, sonra ne oldu?»

«Çalıların arasında oturup duruyordum. Şey... o teyze bana birkaç kere ekmek getirdi. Sonra havalar soğudu, yağmur yağıyor, yapraklar dökülüyordu. Bir sabah birisi, bir adam beni gördü. Hiçbirşey söylemedi, yoluna devam etti. Öyle korkmuştum ki, gece oluncaya kadar tiril tiril titredim. Akşam çalılıktan çıktım ve aklıma gelen her yere sokuldum. Sabahleyin bir tahıl ambarına saklandım. Üç gün orada kaldım. Ne güzel, kupkuruydu orası, ama sonra bir arama oldu. Çavdar arıyorlardı, beni bulmalarına ramak kaldı. Sürüne sürüne bir ahıra girdim, domuzlar vardı orada. onla-

rın yanında kaldım. Gece dişi bir domuzla bir domuz yavrusunun arasına yatıp uyudum. Dişi domuz sakindi, ama erkeği beni ısırıyordu...»

Dz'om'yanşa içini çekti:

«Ah, tanrım! Vah zavallı, neler çekmiş!»

«Hayır, orası sıcacıktı.»

«Peki, ama ne yedin? Sonra birşeyler getiren oldu mu?»

«Hiç kimseye görünmüyordum ki. Yemek için de yemlikten birşeyler buluyordum...»

«Tanrım, insanlar neler yapmışlar ona! Peki, kim buldu seni?

«Polisler. Bir keresinde dikkatsiz davrandım. Artık kar yağmıştı. Sokağı geçmek için dışarı çıktım. Orada boş bir ev vardı, orda saklanmak istiyordum. Sokağı geçerken baktım, oradaydılar. Bana bağırdılar, ben de bir akçaağacın arkasına saklandım. Orada kalın gövdeli bir akçağaç vardı...»

Dz'om'yanşa:

«Ah, herhalde eczanenin karşısındaki, değil mi?» dedi. «Supron İgnal'ya otururdu orada...»

P'otra sertçe söze karıştı:

«Bu da ne demek? Kim otururşa otursun! Ne diye sorup duruyorsun?»

Dz'om'yanşa alınmışa benziyordu:

«Laf olsun diye sordum, ne çıkar bundan?»

«Hiçbir şey! Eh, sonra ne oldu? Anlatsana, gece daha çabuk geçiyor böylece.»

Rıbak düşmanca duygularla:

«Bak sen! Vay kart hindi vay!» diye düşündü. «Sabahı iple çekiyor. Yoksa kendisini bırakacaklarını mı umuyor?»

Bas'a'nın sözünü kesmek istiyordu: Bunları uzun uzadıya anlatmanın yararı neydi? Bazen yerin kulağı olduğu bilinen bir şeydi. Ama sonra:

«Anlatırsa anlatsın, bana ne?» diye düşündü.

Zaten birşey gizlemenin vakti çoktan geçmişti. Eğer Stas' doğru söylediyse onu ölüm bekliyordu nasıl olsa.

«Neyse, bağırdılar, ben de kaçtım. Karların içinde koştum, koştum, sonunda bahçelerin arkasına geldim. Ormana kadar daha bir hayli yol vardı. Sonunda bana yetiştiler, yakalayıp buraya getirdiler. Sonra çok fena dövdüler. Sonra... Ah!»

Bas'a'nın korkuyla attığı çığlık P'otra'yı yerinden sıçrattı. Rıbak anladı: Fareler. Fareler korku nedir bilmiyorlardı yada o kadar açtılar ki, insanlardan çekinmez olmuşlardı. İhtiyar çizmesiyle köşeye birkaç defa vurdu. Sıçrayıp kalkmış olan Bas'a hücrenin ortasında duruyor ve korkudan tiril tiril titriyordu.

«Isırıyorlar. Bacaklarıma tırmandılar. Ben farelerden çok korkarım, amcacığım!»

«Korkmamalısın! Fare dediğin nedir ki? Zararı yoktur onların. Isırırlarsa ısırsınlar, ne çıkar? Dert mi yani. Gel, bura otur. Ben burada kalayım, gösteririm, onlara!»

Yere birkaç kere daha vurdu, samanları karıştırdı ve köşeye oturdu. Bas'a da oturdu. Sotnikov uyuyora benziyordu. Dz'om'yanşa arasıra iç çekiyor ve mendiline sümkürüyordu.

P'otra sordu:

«Eee... Peki, şimdi ne yapacaksın?»

Sonra soruyu gene kendisi cevapladı:

«Hiçbir şey yapamazsın. Dayanmaya çalış. Artık çok kalmadı.»

Ortalık sesizleşti. Rıbak bacaklarını uzattı, uyumak istiyor, ama uyuyamıyordu.

Önünde bir uçurum vardı.

P'otra sertçe söze karıştı:

«Bu da ne demek? Kim otururşa otursun! Ne diye sorup duruyorsun?»

Dz'om'yanşa alınmışa benziyordu:

«Laf olsun diye sordum, ne çıkar bundan?»

«Hiçbir şey! Eh, sonra ne oldu? Anlatsana gece daha çabuk geçer böylece.»

Rıbak düşmanca duygularla:

«Bak sen! Vay kart hindi vay!» diye düşündü. «Sabahı iple çekiyor. Yoksa kendisini bırakacaklarını mı umuyor?»

Bas'a'nın sözünü kesmek istiyordu: bunları uzun uzadıya anlatmanın yararı neydi? Bazen yerin kulağı olduğu bilinen birşeydi. Ama sonra:

«Anlatırsa anlatsın, bana ne?» diye düşündü.

Zaten birşey gizlemenin vakti çoktan geçmişti. Eğer Stas' doğru söylediyse onu ölüm bekliyordu nasıl olsa.

«Neyse, bağırdılar, ben de kaçtım. Karların içinde koştum, koştum, sonunda bahçelerin arkasına geldim. Ormana kadar daha bir hayli yol vardı. Sonunda bana yetiştiler, yakalayıp buraya getirdiler. Sonra çok fena dövdüler. Sonra... Ah!»

Bas'a'nın korkuyla attığı çığlık P'otra'yı yerinden sıçrattı. Rıbak anladı: Fareler. Fareler korku nedir bilmiyorlardı yada o kadar açtılar ki insanlardan çekinmez olmuşlardı. İhtiyar çizmesiyle köşeye birkaç defa vurdu. Sıçrayıp kalkmış olan Bas'a hücrenin ortasında duruyor ve korkudan tiril tiril titriyordu.

«Isırıyorlar. Bacaklarıma tırmandılar. Ben farelerden çok korkarım, amcacığım!»

«Korkmamalısın!» Fare dediğin nedir ki? Zararı yoktur onların. Isırırlarsa ısırsınlar, ne çıkar? Dert mi yani! Gel, buraya otur. Ben burada kalayım, gösteririm onlara!»

Yere birkaç kere daha vurdu, samanları karıştırdı ve köşeye oturdu. Bas'a da oturdu. Sotnikov uyuyora benziyordu. Dz'om'yanşa arasıra iç çekiyor ve mendiline sümkürüyordu.

P'otra sordu:

«Evet... Peki, şimdi ne yapacaksın?»

Sonra soruyu gene kendisi cevapladı:

«Hiçbir şey yapamazsın. Dayanmaya çalış. Artık çok kalmadı.»

Ortalık sessizleşti. Rıbak bacaklarını uzattı, uyamak istiyor, ama uyuyamıyordu.

Önünde bir uçurum vardı.

Bunu özellikle bu gece çok iyi anlamıştı. Artık hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini biliyordu. Kurnazlığı her zaman ve her yerde onun için bir kurtuluş yolu olmuştu, ama bu kez öyle değildi. Bu kez kurtuluş yoktu. Korku çocukluğunda geçen o olayda olduğu gibi iliklerine kadar işliyordu. O seferinde korku güçsüz, çocuksu sağduyusunu yenmişti. Çok zaman önceydi bu, daha kolhozlar kurulmadan, köyde geçen çocukluğunda. Hatırlamanın yararı neydi bunları? Ama o istemese de geliyordu aklına. O olayla bugünkü durumu arasında karanlık bir bağlantı var gibiydi.

Köyde yaşıyorlardı. Durumları başkalarından ne daha iyi, ne de daha kötüydü, orta halli çiftçilerden sayılıyorlardı. Babasının genç, çalışkan, güzel bir atı var-

dı. Hayvan biraz huysuzdu, ama Kol'a Rıbak hakkından geliyordu onun. Köy çocukları küçük yaşta çalışmaya başlıyorlardı. Kol'a da daha on iki yaşındayken harman dövmeyi, tarla sürmeyi, tırmıkla, çalışmayı deniyordu.

O gün tahıl taşınıyordu. Bu tam gençlere göre bir işti. Kol'a yolu çok iyi tanıyordu. Yolun hangi tarafını izlemesi gerektiğini, nerelerde yoldaki tekerlek izlerinden gidebileceğini ve boğazın içindeki su birikintisinin çevresinden en iyi nasıl geçebileceğini gözü kapalı söyleyebilirdi. Yolun en tehlikeli yeri oldukça sarp olan Kuptsova dağıydı, ondan sonra bir dönemeç ve sarp yamacın altındaki dar uçurum geliyordu. Burada çok dikkatli olmak gerekiyordu. Fakat o zamana kadar işler hep yolunda gitmişti. Babası son demetleri toplamıştı. Galiba arabanın yükü çok yüksekti, çünkü yükü bağladıkları ip neredeyse yetmeyecekti. Kol'a'nın yedi yaşındaki kızkardeşi Man'a'yla komşunun kızı L'uba demetlerin üzerine tırmanmışlardı.

Rıbak yüksek yükün üstünde ileri geri sallanarak yol alıyor ve atı her zamanki gibi güvenle yönetiyordu. Kuptsova dağını geçmişlerdi, yol uçuruma doğru yaklaşıyordu. O sırada koşum takımlarına birşey olmuş, at ürkmüş, araba yan yatmıştı. Kol'a'nın gözü uçuruma ilişmiş, korkudan buz kesilmişti.

Kurtulmak için atın başını iyice sağa çevirmesi gerekiyordu, ama korkudan bunu düşünememişti. Arabadan aşağı atlamış, araba atıyla ve iki kızla birlikte uçuruma yuvarlanmıştı.

Kol'a fırlayıp kalkmış, ama aşağıya bakınamıştı bile. Yonca tarlasından bir kızıl ağaç çalılığına doğru koşmaya başlamış ve babasının korkusundan akşama kadar ormanda dolaşmıştı. Fakat korktuğunun aksine

babası onu dövmemiş, hatta hakkıyla azarlamamıştı bile, adamın başında başka dertler vardı. Komşu kızının kolu kırılmıştı, arabanın dingili paramparça olmuştu, avluya bezgin duran at çaputla bağlanmış olan ayağını yukarı doğru çekmişti. Bütün köy onu kınıyordu, iyi bir davranışta bulunmadığını, korkaklık ettiğini o da biliyordu. Ama atlamasaydı başına gelebilecekleri kim bilebilirdi? Arabanın altında kalıp ölebilirdi. Bu olayın üstünden yıllar geçmişti ve o zaman nasıl hareket etmesi gerektiğini bugün bile kesinlikle bilmiyordu.

Şimdi önünde gene öyle bir uçurum vardı. Ancak bu kez arabadan atlayamıyordu, eli - kolu sımsıkı bağlıydı, üstelik kendini kurtaramaması için gözaltında bulunuyordu.

Acaba soruşturma görevlisi ona yalan vaadlerde mi bulunmuştu? Belki de hemen razı olması gerekiyordu, yarın vakit çok geç olabilirdi. Ama şüphe yok ki soruşturma görevlisi buranın en yüksek amiri değildi, ondan daha yüksek olanlar vardı, onlar emrediyorlardı ve akan sular duruyordu. Birşeyi düzeltmek, birşeyi değiştirmek için vakit herhalde çok geçti. Hayır, ölmeye razı olamıyordu. Dünyada hiçbir şey pahasına ölümü kuzu kuzu kabullenmeyecek, gerekirse tüm polis binasını darmadağın edecek ve Portnov'la Stas'ı elleriyle boğacaktı. «Hele bir yaklaşsınlar...» diye düşündü.

ONALTI

Muhtarla yaptığı konuşma çok kısa sürmüş, ama Sotnikov'u bitkin düşürmüştü, çok geçmeden uykuya daldı. Uyandığı zaman onu yakıp kavuran ateş yerini terli bir serinliğe bırakmıştı. Titreyerek nemli kaputun altına büzüldü. Ama kafasının içi biraz rahatlamış, acı veren sersemliği kaybolmuş, genel olarak durumu biraz düzelmişti. Kütük gibi şişen elleriyle bacağındaki dinmek bilmeyen sızı olmasa kendini sağlıklı sanabilirdi. Bodrumun içi karanlık ve sesizdi, ama belli ki hiç kimse uyumuyordu, sık, yorgun iç çekmeler, kıpırtılar ve insanların kuşkulu, monoton soluyuşları bunu gösteriyordu. Sotnikov son gecelerinin sona ermekte olduğunu birden anladı.

Ne çare, ölüme dimdik gidebilmek için son gücünü toparlaması gerekliydi. Bu haydutlardan başka birşey beklemiyordu, onu sağ bırakmaları mümkün değildi, olsa olsa onu Budzila'nın şeytani işkence odasına alıp öldüresiye kadar işkence ederlerdi. Bunun yanında kurşuna dizilmek hiç de fena birşey değildi belki:

Tek bir kurşun hayata çabuk ve acısız bir biçimde son verirdi. Savaşta olağan bir asker ölümüydü bu.

Ne aptallık, savaşta ölmekten her zaman korkmuştu! Elinde silahla ölmek şimdi ona en büyük mutluluk gibi geliyordu, sonlarını uçsuz bucaksız cephede bulan binlerce kişiyi neredeyse kıskanacaktı. Kurşunlar ona rastlamadığı, yaşamayı sürdürdüğünü anladığı zaman hep hafif bir hoşnutluk duymuştu. Ama kazandığı bu aylar ona ne vermişti? Her gün kaygı, soğuk, huzursuzluk ve onu kemiren bir açlıktan başka hiçbir şey! Şimdi herşey gene de savaşta olağan olduğu gibi, ölümle bitiyordu.

Ama partizanlık yaptığı aylar içinde bir yurttaş ve asker olarak yükümlülüğünü yerine getirmişti. Koşullar daha iyi olsa belki daha çok şey yapabilirdi, ama gene de birçok düşman ölümü onun elinden bulmuştu. Dünyadaki yirmi beş yıllık varlığını haklı çıkaran biricik avuntusu buydu, başka bir özür bulamıyordu. Gerçekten, insanlara ne vermişti? Tek bir ağaç dikmemiş, tek bir kuyu kazmamış, tek bir yılan öldürmemişti. Bir Doğu inancına göre bu üç şeyi yapmamış kişi dünyadaki yaşamında başarılı olmuş sayılmazdı.

Ve işte işin sonu gelip çatmıştı.

Ölüm Sotnikov'un varoluşuyla ilgili herşeyin çöküşünü getiriyordu. Geçmişi, şimdisi ve geleceğiyle koca dünya bir daha geri gelmemek üzere hiçliğe gidip kayboluyordu. Ve Sotnikov düşünüyordu: Gerçi bu dünya onu renklendirip zenginleştirmesi mümkün olan, ama bunu yapmayan, önemsiz bir hayatın daha sönmesiyle fazla birşey yitirmiyordu, ama o, Sotnikov, karşılığında birşey alamadan herşeyi kaydediyordu.

Ama şaşılacak şey, kaçımlmaz sondan birkaç saat önce içinde yeni, eskiden tanımadığı duygular belir-

mişti. Herşeyden önce savaşta, en yakın gelecek bile bilinmezliğin karanlık sisi arkasında yatarken onu aylarca bunaltan kararsızlık kaydolup gitmişti. Şimdi herşey açık seçik görünüyordu. Kendini boş umutlarla avutmamak için giderek tüm düşlerden vazgeçmişti ve önünde hiçbir şeyin olmadığını biliyordu. Bir bakıma bu bir rahatlama sayılırdı, çünkü ona seçimini özenle yapma olanağı veriyordu. Ona hâlâ hareket gücü veren birşey varsa bu yazgının gereği yada bir rastlantı sonucu çevresinde bulunan insanlara karşı olan yükümlülükleriydi. Onlarla olan ilişkilerini açıklığa kavuşturmadan ölmeye hakkı yoktu, zira bu ilişkiler Sotnikov'un geri gelmemek üzere ortadan kaybolmuşundan önce benliğinin aldığı son biçimi oluşturuyordu.

Ölümü kabullendikten sonra birkaç saat için düşmanların gücü onun üzerindeki etkisini kaybetmişti, hem de garip bir biçimde, neredeyse mutlak olarak.

Başka zaman çeşitli koşullar ve kendini koruma içgüdüsü dolayısıyla güçleşen şeyleri şimdi rahatça yapabiliyor, ne düşmanların, ne koşulların, ne de dünyadaki başka birşeyin güçsüzlendiremeyeceği bir olanağı içinde hissediyordu. Hiçbir şeyden korkmuyor ve bu ona bir ölüm mahkûmunun üstünlüğünü veriyordu, ama bu aynı zamanda onun pek başarılı olmayan yaşamının en önemli ve şüphesiz tek gerçek değeriydi. Gerçi artık bundan kendisi pek yararlanamayacaktı, artık kendisine yardım etmesi olanaksızdı, ama belki yanındakiler için birşeyler yapabilirdi henüz. Ve Sotnikov içinde bulunduğu durumda temel ve mantıksal olan şeyi yaptı, son kararını kolayca verdi: Herşeyi kendi üstüne alacaktı. Yarın soruşturma görevlisine keşfe çıktığını, verilen bir görevi yerine getirdiğini, çarpışma sırasında polisi kendisinin yaraladığını, bir Kızılordu subayı olduğunu, faşizme karşı olduğunu,

kendisini kurşuna dizmelerini söyleyecekti. Öbürlerinin bunlarla bir ilgisi yoktu.

Öbürlerini kurtarmak için kendini feda etmek istiyordu, ama bu fedakarlığa öbürleri kadar kendisinin de ihtiyacı vardı. Aptalca hayaller söz konusu değildi, hayır, ölümün bu sarhoş, satılmış heriflerin keyfine göre gerçekleşen, budalaca bir rastlantı olması düşüncesini kabullenemiyordu. Savaştaki her ölüm gibi onun ölümü de birşeyi doğrulamalı, birşeyi yalanlamalı ve yaşamın gerçekleştiremediği şeyi olanaklar oranında gerçekleştirmeliydi. Yaşamın başka ne gereği vardı? İnsanın sonucu sakince karşılaması çok zor birşeydi.

Hava oldukça soğuktu. Sotnikov üşüdü ve kaputuna sıkı sıkı sarındı. Karar vermek her zaman olduğu gibi içini rahatlatmış, savaşta en yıpratıcı şey olan kararsızlığı yenmişti. Düşmanlarla son savaşını ne zaman yapacağını ve ne tavır alacağını biliyordu. Bu tavırdan ayrılmayacaktı. Gerçi bu savaş kolay bir yengi getireceğe benzemiyordu, ama Sotnikov huzurluydu. Bu serseriler silahlara ve güce sahipti, ama onun da sonuna dek elden bırakmayacağı birşey vardı. Korkmuyordu onlardan.

Kaputun altında biraz ısındı ve uykuya daldı.

Garip, karışık şeyler gördü düşünde.

Son gecesinde özellikle bu rüyayı görmesi şaşılacak birşeydi. Gözlerinin önünden çocukluğunun bazı görüntüleri geçiyordu. Önemsiz ve pek anlaşılmayan şeylerin arasında babasının Mauser tabancasıyla ilgili, budalaca bir sahne de vardı. Sotnikov tabancayı kılıfından çıkarmak istiyor ve yaptığı beceriksizce bir hareket sonunda tabancanın namlusunu kırıyordu. Tabancanın namlusu çelikten değil, oyuncak tabancalarınki gibi çinkodan yapılmıştı. Korkuya kapılıyordu, oysa ar-

tık çocuk değildi. Yetişkin denecek yaştaydı, belki de henüz askeri okula gidiyordu, çünkü olay okulun silahanesinde geçiyordu. Sotnikov tüfeklerin dizildiği piramidin önünde ne yapacağını bilemeden duruyordu. Babası her an gelebilirdi. Tüfeklerin konulduğu piramide doğru koşuyordu, ama orası tümüye doluydu, bütün gözlerde tüfekler vardı. Sotnikov titreyen elleriyle sobanın kapağını açıyor ve tabancayı sigara izmaritleriyle dolu karanlık boşluğa sokuşturuyordu.

Bir an sonra orada ateş yanmaya başlıyordu. Kömürler kor halinde parlıyor ve korların içinde birşey eriyordu. O ocağın başında şaşkın şaşkın bekliyordu. Yanında babası duruyordu. Ama tabancadan tek kelimeyle söz etmiyordu, oysa Sotnikov babasının biraz önce olup bitenleri gayet iyi bildiğini seziyordu. Babası sobanın başına çöküyor ve ihtiyar bir sesle, acır gibi:

«Bu bir ateşti ve dünyanın en yüce adaletiydi...» diyordu.

Sotnikov bu deyişin Kutsal Kitap'tan alındığını sanıyordu, eskiden annesinin komodininin üstünde kara ciltli, kalın bir kitap dururdu, çocukken arasıra bu kitabın sararmış, küf kokulu sayfalarını karıştırırdı. Bu kez, tanrıya inanmayan ve papazlardan hiç hoşlanmayan babasının Kutsal Kitap'tan alıntı yaptığını duyunca şaşırmıştı.

Ocaktaki ateşin ne kadar sürdüğünü bilmiyordu, duyguları yeniden karanlığa gömülmüştü. Herhalde kendine gelmesi bir hayli sürmüştü, ama artık yanıbaşından gelen anlamsız sesleri ayırdedebiliyordu: Patırtılar, saman hışırtıları ve ihtiyar bir adamın konuşmasıydı bunlar. Gerçekleri yeniden algılamaya başlayınca hücredekilerin fare avladıklarını anladı. İyice uyanınca uzun uzun,acıyla öksürdü ve gördüğü rüyayı dü-

şündü. Bu arada sıkıcı bir anı onu uzakta kalan çocukluk günlerine götürdü...

Mauser marka tabanca rüyada gördüğü uydurma birşey değildi, eski bir Kızılordu subayı ve daha önce göğsünde iki tane Aziz Georgiy nişanı taşımış bir süvari üsteğmeni olan ihtiyar Sotnikov'a aitti. Sotnikov annesinin tavuskuşu resimleriyle süslü mücevher kutusunda duran fotoğrafı bir kez görmüştü. Bazı bayram günlerinde babası Mauser'i komodinden çıkarır ve oğlunun tabancanın ağaç kılıfını tutmasına izin verirdi. Savaşta yaralanan eli gitgide işlemez duruma geldiğinden babası silahı artık kendisi çıkaramıyordu. Bunlar çocuk için çok mutlu anlardı, ama o sadece babasın silahı temizleyişini seyredebiliyordu, babası tabancayla oynamasına bir kez bile izin vermemişti. «Silahlar ve nişanlarla oynanmaz» derdi. Çocuk da bunun için dil dökmez, inatçılık etmezdi. Evde babasının sözü bir yasaydı, taparlardı ona adeta. Bu kimsenin garibine gitmezdi, babası kentte sakatlığından ve olağanüstü gururundan ötürü ekmeğini saat tamirciliği yaparak kazanan bir içsavaş kahramanı olarak tanınıyordu, annesi böyle anlatmıştı ona.

Ağaç kılıfın içindeki menevişli Mauser tabanca çocuğun gizli düşüydü, ama bunun için dil dökmenin yararı yoktu, annesine yalvarıp yakarmasının da.

Bunun üzerine Sotnikov tabancayı kendi kendine almaya karar vermişti.

Bir sabah uyandı. Evin içinde tam bir sessizlik vardı. Herhalde babası evin içine bildik, çoksesli saat tiktakları yayan odadan annesinin de kiliseye gittiğini biliyordu, kenti sabah ayininin çan sesleri doldurmuştu.

Kısa pantolonunu giydi ve yüzünü yıkayıp dişleri-

ni fırçalamayı sonraya bırakarak annesinin odasına süzüldü. Şiddetle arzuladığı çekmecenin küçük, bakır anahtarı üstündeydi. Çocuk anahtarı çevirdi ve pırıl pırıl cilâlı, umulmadık kadar ağır olan kılıfı aldı. Ağacın üzerinde ezbere bildiği bir yazıyı içeren küçük bir plaket vardı: «Kafkas Ordusu Devrimci Savaş Şûrasından Kızıl Süvari Bölüğü Komutanı A. Sotnikov'a». Ağaç oymalı kabzaya ilk dokunuş bile çocuğu heyecanlandırmıştı. Elleri kılıfın klipsini kolayca açtı, ağır Mauser kılıfın içinden kayar gibi çıktı. Menevişli kısımların donuk ve gizemli bir pırıltısı vardı. Çocuk o güne dek tanımadığı bir heyecana kapılmıştı. Tabancayı doya doya seyretti, nişangahı oynattı, kapak takımını geri çekmeyi denedi, gözünü dayayıp namlunun içine baktı. Ama kabzayı doğru dürüst avuçlayıp parmağını tetiğe dokundurmasıyla bir kurşunun müthiş bir patlamayla masanın altına geçmesi bir oldu.

Bir süre put gibi kalakaldı, kulaklarında hâlâ patlamanın yankısı çınlıyordu. Boş kovan yere yuvarlanmıştı, masanın altında ağaç kurtlarının kemirdiği, kurşunun yanlamasına, koyu izini taşıyan kalın bir tahta parçası duruyordu.

Ne olup bittiğini nihayet anlayınca Mauser'i kılıfa sokup yeniden çekmeceye koydu ve annesi gelinceye kadar ne yapacağını bilemedi. Annesi kötü birşey olduğunu hemen hissetti ve oğlunu sorguya çekti. Sotnikov annesine herşeyi anlattı. Tabii olup bitenleri yok etmek annesinin de elinde değildi. Kadın çok korktu, hatta ağlamaya başladı. Sotnikov onun ağladığını hiç görmemişti. Sonra annesi ona olup bitenleri babasına söylemesi gerektiğini anlattı.

Bu itiraf kararını vermesi kolay olmadı. Bu iş bir saat, belki de daha fazla zamanını aldı. Ama sonunda küçük odanın kapısını korkudan yüreği çarparak açtı.

Babası çalışıyordu. Her zamanki gibi pencerenin pervazına iyice eğilmiş, bütün dikkatini toplamış, bir saat mekanizmasıyla uğraşıyordu. Siyah eldivenli sağ eli dizlerinin üstünde güçsüzce yatıyor, ama sol eli durmadan birşeyler takıyor, vidalıyor, söküyor, birleştiriyor, saati oluşturan küçücük, pırıl pırıl parçalarla uğraşıyordu. Duvarlarda sarkaçlar çeşitli ritmlerde sallanıyordu; iki düzine kadranı boyalı, ucuz sarkaçlı saatle birkaç tane çalar saat tıkırdayıp çalıyor, köşede bir gün önce parti bölge komitesinden gelen kocaman, ağaç ayaklı saat duruyordu. Babası dönüp bakmadı, oğlunu her zamanki gibi yanılmadan tanıdı ve sordu:

«Ee, ne var ne yok, delikanlı? Bahriyeliyi bitirdin mi?»

Çocuğun boğazına bir yumru tıkandı, yutkundu. Kısa bir süre önce Stan'ukoviç'i okumaya başlamıştı. Babasının kocaman sandığının içindeki öbür kitapların hepsini tanıyordu, bilmediği sadece Pisemskiy'in toplu eserleriyle Stan'ukoviç'in birkaç kitabı kalmıştı. Babası ona üç gün önce Stan'ukoviç'inkilerden birini seçmişti. Ama şimdi çocuğun derdi başkaydı.

«Baba, ben senin Mauser'irini aldım».

Babasının başı garip bir biçimde sarsıldı, sonra alışık bir hareketle gözlüğü çıkarıp sert sert oğluna baktı:

«Kim izin verdi?»

«Hiç kimse. Ve... tabanca patladı».

Babası hiçbir şey söylemeden bir süre durdu ve dışarı çıktı. Çocuk kapının yanında duruyordu. Başını bir giyotinin altına koyacakmış gibi hissediyordu kendini. Ama kendisini suçlu hissediyordu, en sert cezaya bile razıydı.

Çok geçmeden babası geri döndü. Daha eşiği aşmadan konuştu:

«Bana bak, süt çocuğu! İzin almadan bir savaş silahına el sürmek hakkını nereden alıyorsun? Komodini bir hırsız gibi nasıl açabildin?»

Babası ona dikkatsizliğinden, büyük bir kaza olabileceğinden ve gizliden gizliye, kendi kafasınca hareket ettiğinden söz ederek uzun bir öğüt çekti.

«Kabahatini hafifleten tek şey suçunu itiraf etmen. Seni bu kurtarıyor. Anlaşıldı mı?»

«Evet».

«Tabii bunu itiraf etmeye kendin karar verdiysen. Öyle mi oldu?»

Çocuk başıyla alelacele onayladı. Babası rahatlayarak içini çekti:

«Bunun için sana teşekkür ederim».

Bu kadarı çok fazlaydı. İstemeden söylediği bir yalanla babasından teşekkür duymuştu! Gözleri kararmış, başına kan hücum etmiş, put gibi duruyordu.

«Git, oyna» dedi babası.

Aslında yaptığı yaramazlığı ucuz atlatmıştı. Kemerle dayak yememişti, ama başıyla korkakça yaptığı onaylama çocuğun ruhunda acılı bir iz bırakmış, ona hayat boyu bir ders olmuştu. Bir daha ne babasına, ne de başka birisine yalan söylemedi, yaptığı şeylerin hesabını her zaman verdi ve insanların yüzüne sıkılmadan baktı. Her halde annesi babasına itirafın kimin girişimiyle gerçekleştiğini söylememişti. Süvari subayı, içsavaş malulü ve saat tamircisi hayat yolunu oğlunun dürüstlüğünden emin olarak ve onun daha iyi bir yazgısı olacağını umarak tamamlamıştı.

Ve daha iyi bir yazgısı olmuştu işte...

ONYEDİ

Uykulu sabah sessizliğinin içinde yukarıdan ayak sesleri, boğuk konuşmalar duyuluyor, kapılar çarpılıyordu. Buradan kapı sesleri özellikle iyi duyuluyor, hatta bazen tavandan birşeyler dökülüyordu. Rıbak uyumuyordu. Bacaklarını karnına doğru çekmiş, ses çıkarmadan duvarın dibinde yatıyor ve çevreye kulak kabartıyordu. Bütün dikkatini kulaklarında toplamıştı. Küçük pencere giderek aydınlanıyordu, dışarıda şafak söküyordu, hücrenin içinde herşey daha iyi görünmeye başlamıştı. Tutukluların buruşmuş, sanki ufalanmış görüntüleri gece karanlığının içinden yavaş yavaş çıkıyordu. Karşısındaki Dz'om'yanşa'nın sesi soluğu kesilmişti, P'otra köşede hareketsizdi, suratını asmıştı, sadece pencerenin altında olan Bas'a henüz karanlığın içinden çıkmamıştı. Yanında sırtüstü yatan Sotnikov sesli sesli soluyordu. Bu soluyuşu olmasa ölü sanılabilirdi. Zorlu bir gün başlamıştı. Besbelli bu onların son günüydü, hepsi bunu hissediyordu ve hepsi de kendi derdine dalmış, susuyordu.

Yukarıdan gelen patırtılar artıyor, kapılar sürekli olarak çarpılıyordu. Birden avludan gelen bir takım konuşmalar hücreye sızmaya başladı. Rıbak başını kaldırdı ve duvara dayadı. Kelimeleri anlayamıyordu, anlaşılan orada birileri toplanmış, sıralanmıştı. Fakat neden hiç kimse bodruma gelmiyordu? Onları unutmuşa benziyorlardı.

Duvarın dibinden birisi geçti, karlar gıcırdadı. Sonra bir şakırtı oldu, kaba, kısık bir ses duyuldu:

«Burada yalnız üç tane var.»

«Orada bir tane kürek daha olacaktı, ara bakalım.»

«Küreği ne yapacağız? Bize kazma gerek.»

Sonra gene madeni bir gıcırtı oldu, arkasından ayak sesleri duyuldu ve ses seda kesildi. Ama bu kısa konuşma Rıbak'ı heyecanlandırmıştı: Kazmayı ne yapacaklardı? Kazma yeri kazmaya yarardı, kışın ne kazacaklardı? Siper mi? Su kuyusu mu? Mezar mı? Besbelli ki mezar, ama kimin için?

Sonra birden aklına geldi, polis ölmüştü.

Başını çevirdi ve soru dolu bakışlarını çevresinde dolaştırdı. Dz'om'yanşa buruşuk başörtüsünün altından huzursuz ve anlamayan gözlerle ona bakıyor, P'otra gergin bir bekleyiş içinde köşede oturuyordu. Hiçbiri konuşmuyordu, herkes korku ve kararsızlık içinde çevreyi dinliyordu.

Ama kararsızlıkları uzun sürmedi. Duvarın dibinden yeniden ayak sesleri duyuldu. Kimsenin kuşkusu kalmamıştı, bodruma, onlara geliyorlardı. Birinci kapının şakırtısı duyulunca Rıbak çabucak oturdu, yüreği yerinden çıkacak gibi çarpıyordu. Yanın da Sotnikov kımıldayıp öksürdü. Rıbak'ın aklından gecikmiş bir kararlılıkla kapı açılınca fırlayıp kalkmak, onları itip ka-

pıya koşmak geçti, ama bunun olmayacağını hemen kavradı, kapının arkasında merdiven vardı. Kapı açıldı, içeri buz gibi soğuk bir hava doldu ve avlunun bulanık ışığı beş kaygılı, kül renkli yüzün üstüne düştü. Kapıda becerikli Stas' göründü, arkasında tüfeğini eline almış birisi daha duruyordu.

Polis gürledi:

«Yeter uyuduğunuz! Uykunuzu aldınız. Yok edilmek üzere çıkın bakalım!»

Rıbak'ın aklından söylenenlerin doğru olduğu, sonlarının geldiği geçti. İçlerinden birini alsaydılar bari, ama tümünü götürüyorlardı... Bir an için gevşedi, çözülür gibi oldu. bacaklarını uyuşukça çekti, başındaki kalpağı düzeltti ve doğrulmak için samanların üstüne dayandı.

Stas' yaygaraya başlamıştı:

«Haydi, dışarı! Yürüyün bakalım!»

İlk ayağa kalkan P'otra oldu, ardından Dz'om'yanşa inleyerek doğruldu. Sotnikov elleriyle duvara tutunarak güçlükle kalktı. Rıbak onun bir gece içinde daha da çöken kül renkli yüzüne, çukurlaşan gözlerine dalgın dalgın baktı ve kafasında birşeyi iyice düşünüp taşınmadığını söyleyen bir duyguyla kapıya doğru yürüdü.

Polis onları acele etmeye zorluyordu:

«Haydi, haydi! Yirmi dakika zamanınız var!»

Sonra polis saman serilmiş, pis kokulu mağaraya girdi:

«Haydi, topal, çabuk!»

Sotnikov boğuk bir sesle:

«Çek elini! Ben kendim yürürürüm!» dedi.

«Ya sen ne bekliyorsun, Çıfıt yavrusu? Çık dışa-

rı! İtiraf etmedin, şimdi ipte sallanacaksın. Çık dışarı, uyuz Yahudi domuzu!»

Karlı beton basamakları çıktılar. Rıbak adımlarını uyuşukça atıyordu, kürk ceketinin düğmelerini iliklememişti, sabahın soğuğunu duymuyordu bile. Pis kokulu bodrumda geçen geceden sonra başı içki içmiş gibi uğulduyordu. Avlunun karşı tarafında altı polis ateşe hazır tüfekleriyle bekliyorlardı. Hava puslu ve ayazlıydı, bacalardan mavi gri duman bulutları yükseliyordu.

Rıbak dış merdivenin yanında kararsızca durdu, Dz'om'yanşa'yla Bas'a onun yanına geçtiler. Bas'a kadının peşinden, Dz'om'yanşa onun annesiymiş gibi, bir adım ayrılmıyordu. Bas'a bereli, çıplak ayaklarını birbirine dayamış, korkuyla polislere bakıyordu. Ak saçlı başı sanki bezginliğini ve kadere boyun eğdiğini anlatan P'otra biraz ötedeydi. Bu arada Stas' Sotnikov'a galiz küfürler savurarak, onu sürüye sürüye merdivenlerden çıkardı ve karların içine attı. Sotnikov soluk almak için bile duraklamadı, güçlükle doğruldu ve buruşuk, kanlı kaputuyla sıraya geçti, boğuk, kısık bir sesle:

«Soruşturma görevlisi nerede? Onu buraya çağırın!» diye bağırdı ve öksürmeye başladı.

Rıbak'ın aklından kendisinin de Portnov'la konuşmak istediği geçti ve Sotnikov'dan daha sakin bir tavırla:

«Evet, bizi soruşturma görevlisine götürün» dedi. «Dün bizimle konuşmak istediğini söylemişti.»

Tıknaz, şişko suratlı polis:

«Merak etmeyin, sizi ona götürürüz» dedi. Sesinde bir alay seziliyordu. Sonra elinde bir iple yanlarına yaklaştı:

«Haydi, ellerinizi uzatın bakalım!»

Yapacak başka şey yoktu. Rıbak ellerini ona uzattı, polis Rıbak'ın kollarını arkaya büktü ve sırtından bağladı. Bütün bunlar, kestirmeden, kaba saba bir biçimde olup bitmiş, canı acımıştı. Rıbak suratını astı, bunun nedeni bileklerinin acımasından çok umutsuzluktu, şimdi herşey gerçekten de bitmişti. Güvensiz bir sesle:

«Soruşturma görevlisine haber verin, onunla konuşmamız gerek» dedi. Ayaklarının altındaki toprağın sallandığını ve kaydığını hissediyordu. Ama polis sadece bir küfür salladı.

«Çok geç. Artık soruşturma bitti.»

Rıbak:

«Nasıl bitti!» diye bağırdı ve omzunun üstünden arkaya baktı: Adamın suratında iki günlük sarı bir sakal vardı, hiçbir şey umursamayan bir domuz yavrusuna benziyordu, böyle bir kişiyi etkilemek mümkün değildi. Ama herşeye rağmen bu son olanağa sarıldı ve dil dökmeye başladı:

«Çağırıver şu Portnov'u. Sizin için ne farkeder ki? İnsan değil misiniz siz?»

Ama anlaşılan Potrnov'a gitmek idama gitmekten daha zordu. Rıbak'a cevap bile vermediler.

Bu arada elleri bağlanmıştı, ince ip derisine gömülmüş, canını acıtıyordu. Sonra adam onu bir kenara itip Dz'om'yanşa'nın yanına yaklaştı.

Sotnikov omzunda tüfekle Dz'om'yanşa'yla uğraşan Stas'a döndü ve sert bir dille:

«Bana bak, soruşturma görevlisini çağır buraya!» dedi.

Ama Stas' ona bakmaya tenezzül etmedi. Ricala-

ra karşı o da sağırdı, sanki onları daha şimdiden birer ceset olarak görüyordu. Rıbak şimdi işin ucunda ölüm olduğunu düşündü. Henüz elleri bağlı değilken neden hiçbir girişimde bulunmamıştı sanki?

Umutsuzluğa düşmüştü. Gözlerini aceleyle oradakilerin üzerinde dolaştırdı. Ama kurtuluş yoktu. Herşeyin ucu o kaçınılmaz sonda düğümleniyordu. Binadan birbiri ardına amirler çıktı. Yepyeni, ütüsü bile bozulmamış polis üniformaları giymişlerdi; yaka ve kol kapakları gri, kısa, siyah kaputları, palaskalarında birer tabancaları vardı; içlerinden ikisi mutlaka Almandı, uzun jandarma kaputları ve siperli kalpak giymişlerdi. Sivil giyimli, boyunları atkılı birkaç adam biraz ötede, yabancı birinin bayramına çağırılmış konuklar gibi duruyorlardı. Avludaki polisler saygıyla sustular ve esas duruşa geçtiler. Arkadan biri hararetli hararetli sayıyordu:

«Bir, iki, üç, dört, beş...»

Göbeğinin üstünde küçük bir tabanca kılıfı olan, geniş omuzlu bir polis ön merdivenlerden sordu:

«Nasıl, tamam mı?»

Tabanca kılıfıyla adamın güçlü yapısı Rıbak'a amirin bu olduğunu söylüyordu. O sırada Sotnikov arkadan kısık sesiyle bağırdı:

«Şef, ben bir açıklama yapmak istiyorum.»

Amir basamaklarda durakladı ve tutukluyu sert bakışlarıyla süzdü:

«Ne var?»

Sotnikov alçak sesle:

«Ben partizanım. Polisinizi ben vurdum» dedi ve başıyla Rıbak'ı göstererek ekledi:

«O tesadüfen benim yanımdaydı, gerekirse açık-

layabilirim. Öbürlerinin benimle hiçbir ilgisi yok. Yalnız beni götürün.»

Merdivenlerdeki görevliler ses çıkarmadılar, en öndeki iki kişi şaşkın şaşkın birbirlerine baktılar. Rıbak'ın içinde bir umut ışığı yandı: Acaba Sotnikov'un söylediklerine inanacaklar mıydı? İçinde arkadaşına karşı sessiz bir şükran duydu.

Ama amirin gözlerindeki dikkat ifadesi yerini çabucak sabırsız bir sertliğe bıraktı.

«Hepsi bu mu?» diye sordu ve merdivenleri indi.

Sotnikov şaşkınlıktan sendeledi:

«Daha kesin olarak açıklayabilirim.»

Birisi homurdandı, bir başkası Almanca birşeyler söyledi; amir eliyle silkip atar gibi bir hareket yaptı:

«Götürün!»

Rıbak adamın hiçbir şey dinlemek istemedeğini umutsuzluk içinde düşündü. Herhalde herşey çoktan kararlaştırılmıştı. Peki ama ne yapacaktı? Sotnikov'un yiğitçe sözlerinin ona hiçbir yararı olmayacak mıydı?

Polisler esnek basamaklara dikkatle basarak ön merdivenlerden indiler. Rıbak üniformalılardan birinin soruşturma görevlisi Portnov olduğunu gördü. Elbette, oydu, dün yaptığı önerisiyle böylesine bir umut uyandıran adam! Şimdi bundan hiç haberi yokmuş gibi davranıyordu. Rıbak ani bir hareketle ileri çıktı. Ne olursa olsun, artık hiçbir şeyden korkmuyor, hatta utanmıyordu.

«Bay soruşturma görevlisi, bir dakika! Siz dün bana birşey önermiştiniz... Kabul ediyorum. Benim öbürleriyle ilgim yok. Bunu o da doğruladı...»

Kapıdan sokağa çıkmak üzere olan amirler iste-

meden tekrar durdular. Portnov da durakladı. Üstüne biraz büyük gelen, yeni polis kaputu küçük, çelimsiz vücuduna oturmamış, siyah kalpağı horoz ibiği gibi yana kaymıştı. Ama üniformanın içinde Portnov'un heybetli bir görünüşü vardı. Kaputlu, palaskasını sımsıkı bağlamış sırık gibi bir Alman Portnov'a sorar gibi baktı. Portnov ona Almanca birşeyler anlattı.

«Buraya gelin!»

Rıbak her iki tarafın dikkatli bakışları altında amire doğru yürüdü. Attığı her adım ruhunda acılı bir yankı yapıyordu. Henüz çekingenlik içinde olan umudunun ipliği iyice gerilmişti.

Portnov sordu:

«Polis örgütüne girmeye hazır mısınız?»

Rıbak elinden geldiğince içten bir tavırla:

«Evet» dedi. Gözlerini bağlılık diye adlandırabilecek bir tavırla Portnov'un geçkince, özenle traş olmuş yüzüne dikmişti. Portnov'la Alman aralarında Almanca birşeyler konuştular.

«Haha. Çözün!»

«Pis herif!»

Alçak sesle söylenmiş bu öfkeli söz Rıbak'ın ensesine bir tokat gibi indi. Sotnikov söylemişti bunu, uluyan öksürüğünden belliydi.

«Varsın söylesin!» diye düşündü Rıbak. Kaçınılmaz tehlike bir anda gerilemişti. Rıbak rahat bir soluk aldı. Arkadan ellerinin bağlarını çekiştiriyorlardı, ama o başını çevirmedi. İçinde tek bir duygu vardı: Yaşayacaktı! Çözülen elleri yana sarktı. Rıbak öbürlerinden ayrılmak için kararsız bir adım attı. Mümkün olduğu kadar uzaklaşmak istiyordu onlardan. Üç adım daha attı, hiç kimse durdurmamıştı onu. Amir-

lerden biri bahçe kapısına doğru döndü, o sırada Dz'om'yanşa arkadan bağırdı:

«Aha, onu serbest bırakıyorsunuz! Öyleyse beni de bırakın! Bırakın beni! Bu kızın kimin yanında saklandığını söyleyeceğim size! Söyleyeceğim! Küçük çocuklarım var benim, ah, tanrım, ne olacak onlar!»

Dz'om'yanşa'nın vahşî, umutsuz çığlıkları herkesi yeniden durdurmuştu. Sırık gibi, uzun boylu olan Alman birşeyler mırıldandı, Portnov kadına doğru bir adım attı.

«Evet, söyle, bakalım, kimin yanındaymış?»

«Ellerimi çözün!»

Portnov bağırdı:

«Taras'uk!»

Rıbak'ın ellerini çözen polis Dz'om'yanşa'ya doğru seğirtti ve onun ellerini de çöktü. Kadın ellerini kararsızca kısa kürküne sürttü. Ama polisler ve Almanlar bekliyorlardı.

Portnov yeniden sordu:

«Evet, kimin yanında saklanıyormuş?»

«Şeyin, neydi onun adı...»

P'otra kadının sözünü hafif, ama kararlı bir sesle kesti:

«Sus. Tanrıyı düşün.»

«Galiba adı Hvedar Buraktı.»

«Burak mı?» Portnov'un kaşları havalandı. «O çoktandır buralarda değil. Doğru dürüst birşey söyle.»

Dz'om'yanşa başını yere eğdi ve sustu.

«Ee?»

«Söyledim ya.»

«Yalan! Taras'uk!»

Dz'om'yanşa'nın arkasında hazır bekleyen Taras'uk kadının kollarına yapıştı.

Dz'om'yanşa canhıraş çığlıklar atıyordu:

«Söyledim ya! Söyledim ya size! Ah, yıldırım çarpsın sizi, inşaallah! Ne yapıyorsunuz? Üç tane küçük çocuğum var benim...»

Polis tersledi:

«Kes sesini, kancık it!»

Sonra kadının kollarını insafsızca arkaya büktü. Dz'om'yanşa bağırıyor ve kendini savunmaya çalışıyordu, ama çok geçmeden polis ellerini yeniden bağladı ve onu itti:

«Tamam!»

Portnov:

«Götürün!» dedi. Sonra Rıbak'a döndü ve Sotnikov'u göstererek ekledi:

«Siz de ona yardım edin.»

Bu iş Rıbak'ın hiç hoşuna gitmemişti, ona kalsa şimdi Sotnikov'dan mümkün olduğu kadar uzakta durmayı yeğlerdi. Ama emir emirdi, bu nedenle istekli bir hareketle eski arkadaşının yanına sıçrayıp koluna yapıştı.

Açılan bahçe kapısından yola çıktılar. Polisler atışa hazır tüfekleriyle iki yanda yürüyorlardı. Amirler tutukluları öne almışlar, dağınık bir grup halinde arkadan geliyorlardı. En önde P'otra yürüyordu - uzun boylu, ihtiyar, ak saçlı ve başı açıktı, kolları geriye doğru bükülmüştü. Onun arkasında Dz'om'yanşa umutsuzluk içinde, ağlayarak, sürüklenir gibi yürüyordu. Başkasına ait, uzun kollu, koyu renk bir elbise giymiş olan Bas'a Dz'om'yanşa'nın yanında yalınayak ilerliyordu.

Rıbak gitgide çöken ve topallaya topallaya öbürlerine ayak uydurmaya çalışan Sotnikov'a destek oluyordu. Sotnikov'un katılaşmış, kara ayak parmakları karı çiziyor ve garip izler bırakıyordu. Sotnikov susuyordu. Rıbak da ona birşey söylemeye cesaret edemiyordu. Yanyana yürüyorlardı, ama aralarında dostla düşmanı ayıran bir çizgi vardı. Gerçi bir suç işlediğini hissediyordu, ama kendini bu suçun önemsiz olduğuna inandırmaya çalışıyordu. Suçlu diye birşeyi kötü niyetle yada çıkar amacıyla yapan kişiye denirdi, ama onun için bir çıkar söz konusu olabilir miydi? O sadece sağ kalmak için bir hileye başvurmuştu. Bir hain değildi o. Hiç değilse kendini Almanlar'a satmaya niyeti yoktu. Sadece uygun bir fırsat kollayacaktı, belki yakında, belki daha sonra. Sonra avuçlarını yalayacaklardı onlar...

Sotnikov artık hiçbir şey yapılamayacağını anlamıştı.

ONSEKİZ

Gece içinde doğan ve onu biraz sakinleştiren umut bir sabun köpüğü gibi sönmüştü. Herhalde bu savaşta kendi gücünü abartmış ve düşmanlarının sinsiliğini küçümsemişti. Tabii polisler birer Alman kuklasıydılar, onun söylediklerini bu nedenle kayıtsızlıkla karşılamışlardı; gerekli emri almışlarsa yada bir cinayet işlemek gerekliyse onlar için suç sorununun önemi yoktu.

Bacağı sızlıyordu; diğer bacağına uymakta güçlük çekiyordu. Artık tiksindiği Rıbak'a dayanmak istemiyordu. Onun beklenmedik davranışı Sotnikov'u yıkmıştı. Hiç şüphe yok ki insanlar korku ve nefretten herşeyi yapabilirlerdi, ama Rıbak ne bir hain, ne de bir korkaktı. İsteseydi daha önce kaç kez polis örgütüne kaçabilir yada korkakça davranışlarda bulunabilirdi. Ama onun davranışları her zaman iyiydi, hiç değilse başkalarınınkinden daha kötü değildi. Burada bir eksikliği vardı herhalde - dayanıklılık yada disipline bağlılık. Yada sadece kendi kellesini kurtarmanın der-

dine düşmüştü, bu tür bir davranış her zaman bir ihanet kokusu taşırdı. Ama eninde sonunda dünyada insanın kendi kellesinden daha değerli şeyler de vardı. Sotnikov yaşama umudunu yitirdikten sonra başkalarını kurtarmak için giriştiği safça hayalciliğe çok pişman olmuştu. Her ne pahasına olursa olsun sağ kalmak isteyen kişiler için bir tek insan hayatını bile feda etmeye değer miydi? İsa'dan bu yana insanlık sunağında nice insan hayatı kurban edilmişti! Çok şey mi öğretmişlerdi insanlara sanki? Binlerce yıldan beri insanların başlıca kaygısı kendileriydi ve adalete ulaşmayı amaçlayan en soylu çaba bile, dikkatle incelendiği zaman, temelsiz bir budalalık değilse bile, garip bir davranış olmaktan ileri gitmiyordu.

Soğuk Sotnikov'u sıkıştırıyordu. Harcadığı büyük çabadan alnını örten ter buz gibi rüzgarda yavaş yavaş kuruyor ve başına müthiş bir ağrı veriyordu. İnsanı sanki kesen rüzgar vücudunda gece boyunca biriken ılıklığın son kalıntılarını alıp götürüyor ve ateşini yeniden yükseltiyordu. Ama Sotnikov sonuna kadar dayanmak için çaba harcıyordu.

Issız yol bir köprüden geçiyordu, köprünün ötesinde birkaç sıra ince ağaçtan oluşan, çitle çevrilmiş, küçük bir park vardı. Daha ileride üstünde kocaman bir faşist bayrağı dalgalanan iki katlı, beyaz bir ev görünüyordu. Herhalde orası yönetim binası yada komutanlık olmalıydı.

Yapının önünde koyu renkli bir insan kalabalığı vardı. Sotnikov şaşırdı: Bu insanları oraya toplayan neydi acaba? Yoksa bugün pazar mı kuruluyordu? Ama herhalde kalabalığı onların kurşuna dizilişini gösterip yıldırmak amacıyla toplamışlardı. Eğer böyleyse ölümü herkesin önünde karşılamaları daha kolay olacaktı. Korkuya gelince, savaşta insan korkuyla bol bol

karşılaşıyordu, ama savaş gitgide daha şiddetleniyordu. İdam edilenlerin yerini yenileri alacaktı. Cesaretli kişiler her zaman çıkıyordu.

Yavaş yavaş binaya yaklaşıyorlardı. Sotnikov'un ayağı kızak ve at izlerinin delik deşik ettiği karların üzerinde katı bir takma bacak gibi garip delikler açıyordu. Bacağında derin bir sızı vardı, bacak artık ona itaat etmiyordu. Anlaşılan yolun başında tek başına yürümek isterken gücünü olduğundan fazla değerlendirmişti. Şimdi neredeyse Rıbak'ın güçlü koluna asılıyordu. Köprüden sonra bir yokuş başlamıştı, yürümesi gitgide zorlaşıyordu, soluğu daralıyor, yol ikidebir ayaklarının altından kaçıyormuş gibi oluyordu. Düşeceği ve yanından geçerken onu hendekte yatan uyuz bir köpek gibi vuracakları aklına gelince korkuya kapıldı. Hayır, bu olamazdı; onun durumundaki bir insan için bile çok kötü birşey olurdu bu. Nasıl bir ölüm olursa olsun, ölümü askerce bir onurla karşılaması gerekiyordu, son dakikalarının amacı buydu.

Yokuşun başına varınca durdular. Sotnikov gözlerini soluk soluğa önündekilerin sırtına dikti ve bundan sonra ne olacağını beklemeye başladı. Ama muhafız, polisler de durmuşlardı, onların önünde birileri Almanca konuşuyor, bu sağlam görünüşlü evin duvarının dibinde birkaç amir bekliyordu. Sokağın öbür tarafındaki park çitinin ve badanası dökülmüş iki kulübenin önünde elli-altmış kişilik bir kalabalık vardı. Küçük geçit töreni bitmişe benziyordu, artık ilerlemiyorlardı.

Ve Sotnikov ipleri gördü.

Beş tane kendir ilmeği kalın, ustaca yapılmış düğümlerinin güvenilirliğini göstermek ister gibi sokağın üzerinde hafif hafif sallanıyordu. İlmekler sokağın bir tarafından öbürüne uzanan, savaş öncesinden kalma

bir taka bağlanmıştı. Sotnikov tüm nahiye merkezlerinde bir benzeri bulunan bu takı görünce «Bula bula bunu bulmuşlar» diye düşündü. Onun doğduğu kasabada da tıpkı böyle bir tak vardı. Bayram günlerinde kayın yaprakları ve çam dallarıyla süslenir ve üstüne duvar kağıdına mürekkeple yazılmış dövizler asılırdı. İcra komitesinin önündeydi tak. Burada mitingler yapılır, her iki okulun sıra olmuş öğrencileri, kumaş fabrikasıyla ambalaj malzemesi yapan kombinanın işçileri takın altından geçerlerdi. Takın tepesinde genellikle kontrplaktan yapılmış bir yıldız olur yada tüm yapının taçını küçük bir bayrak oluştururdu. Şimdi orada hiçbir şey yoktu, yalnız direklerin çapraz payandalarının altından kağıt parçaları görünüyor ve rengi atmış bir paçavra rüzgarda bir fular gibi dalgalanıyordu. İşgalciler taka kendi süslerini asmışlardı, bu iş için depodan özel olarak çıkarıldığı belli olan gıcır gıcır ipleri...

Oysa o kurşuna dizilmeyi bekliyordu...

Biri polis, öbürü de gri kumaş paltolu bir sivil olan iki kişi eski, sallantılı bir bankı taşıyarak sokağı geçiyorlardı. Sotnikov bunun onlar için, başları önlerinde, çaresiz, berbat bir biçimde, sessiz sedasız sallanmadan önce iplere erişmeleri için kullanılacağını anladı. Kendisini ipte asılı düşünmek ve bu alçaltıcı, insanlıkdışı idam biçimi ona tiksinti vermişti. Savaş boyunca bir şarapnel yada kurşun dışında birşeyle ölmek hiç aklına gelmemişti, insanı şeytanca, ilmekle boğarak öldürmeyi bütün benliği içgüdüsel bir biçimde protesto ediyordu.

Ama ne kendine, ne de öbürlerine yardım etmek elinde değildi. Kendi kendine «Aldırma!» diyordu sadece. Eninde sonunda bu onların hakkı, onların şeytanca bir geleneği, onların kudretiydi. Şimdi onun son yükümlülüğü herşeye korku yada pişmanlıktan eser bi-

le duymadan katlanmaktı. «Assınlar bakalım!» diye düşündü.

Bank yerine konuldu. Her yerde hazır ve nazır olan becerikli Stas', palaskası kayışından aşağıda duran Budzila ve diğer polisler onları taka doğru götürdüler. Sotnikov sızlayan ayaklarını güçlükle atıyordu. Son adımları tek başına atmak için kolunu Rıbak'tan kurtarmıştı. Polislerin arasından, evin duvarının önünde ağırlıklarını bir bacaklarından öbürüne sabırla aktaran Almanlarla sivil bir yöneticilerin önünden geçtiler. Yöre polisinin Alman usulü tiyatro oyunu başlamıştı. Polisler sinirliydi, aksayan birşey vardı. Yöneticilerden bazılarının kaşları havalanmıştı, bazıları sanki önemsiz, gündelik bir iş için bir araya gelmiş ve biraz sonra her zamanki işlerinin başına dönecekmiş gibi sakin ve kaygısızca gevezelik ediyorlardı. Bulundukları yerden çevreye sigara ve kolonya kokusu, konuşma kırıntıları yayılıyordu. Ama Sotnikov o tarafa bakmadı; taka kadar sürüklene sürüklene geldikten sonra yere yıkılmamak için direğe dayandı ve gözlerini yumdu.

Hayır, ölüm hiçbir şeyi halletmiyor ve hiçbir şeyi haklı çıkarmıyordu. Sadece yaşam insanlara bazı fırsatlar veriyor, onlar da bunları kullanıyor yada kaçırıyorlardı; kötülüğe, şiddette sadece yaşam karşı koyabilirdi, ölüm hiçbir şey yapamazdı. Ve eğer o teğmen çam korusunun içinde ölmekle birşey yapabildiyse bile bunu umması mümkün değildi. Böyle bir ölüm onun kendisi için gerekliydi, çünkü bir koyun gibi ölmek istemiyordu. Ama insan her türlü fedakarlığa hazır olduğu halde elinde en küçük bir olanak yoksa ne olacaktı? İnsan yarı ölü yarı diri durumdaysa ve bu namussuzlara artık küfür bile edemiyorsa ölümden beş dakika önce ne yapabilirdi?

Hayır, onu ödüllendiren ve ona teşekkür eden olmayacaktı, hak etmediği şeyleri bekleyemezdi. Ama Rıbak'ın davranışı Sotnikov'un özüne, inancına ve ahlakına ters düşüyordu. Gerçi olanaklarının çerçevesi gitgide daralıyordu, bunu ölüm bile genişletemezdi, ama elinde tek bir olanağı daha vardı. Bunu kullanmaktan vazgeçmeyecekti. Bu olanak gerçekten sadece ona bağlıydı, sadece onun elindeydi, çünkü bu dünyadan vicdanının emrettiği gibi, insan onuruyla ayrılmak sadece onu elindeydi. Bu hayatın ona ödül olarak sunduğu son lütuf, kutsal bir armağandı.

Onları idam sehpasının altında teker teker durdurdular. Amirlere en yakın olan ilmeğin altına alçakgönüllü bir toparlanma içinde susan P'otra yürüdü. Sotnikov'un suratı suçlu suçlu asıldı. Daha dün bu muhtarı bağışladıkları için kızmıştı, oysa şimdi onunla aynı sehpaya asılacaklardı.

Bankın üzerine ilk olarak P'otra'yı çıkardılar; bank sallanıyordu, neredeyse devrilecekti. Burada da baş cellat rolünü oynayan Buzdila bir küfür savurdu, bankın üstüne çıktı ve ihtiyar adamı yukarı çekti. Muhtar başını kaldırmadan dikkatle doğruldu ve halkı kilisedeymiş gibi, ciddi, anlamlı bir eğilişle selamladı. Sonra Bas'a'yı banka doğru ittiler. Kız çevik bir hareketle yerine tırmandı, ağırlığını bir bacağından öbürüne aktararak, çocukça bir merakla çitin önündeki kalabalığa baktı, sanki içlerinde tanıdık kişiler arıyordu.

Bank hepsine yetmemişti. Üçüncü ilmeğin altında sarı kontrplaktan bir sandık, geri kalan iki ilmeğin altında da bir tomruktan yeni kesildiği belli olan, yarımşar metrelik iki kütük duruyordu. Daha Sotnikov yerine varmamıştı ki arkadan Dz'om'yanşa yeniden bağırdı. Sotnikov başını çevirdi - kadın ayaklarını dire-

mişti, kendini vahşi bir çabayla savunmaya çalışıyordu.

«Sevgili efendilerim, bırakın benim, bağışlayın! Bu budala karıyı bağışylayın! İstemeden yaptım bunları, düşünmeden!»

Amirlerin kızgın bağırışları Dz'om'yanşa'nın sızlanışlarını bastırdı. Budzila gürler gibi bir emir verdi ve Sotnikov'un yanındaki polis Dz'om'yanşa'ya doğru sıçradı. Birkaç polis kadını kaldırıp sandığın üstüne çıkardılar.

Rıbak, Sotnikov'u kararsız adımlarla en sondaki kütüğe doğru götürdü ve durdu. Tam üstlerinde ucunda oldukça dar düğümlenmiş ilmek olan yepyeni bir kendir ip vardı. İlmek biraz yukarı doğru bükülmüştü. Sotnikov'un kütüğün üstüne çıkması gerekiyordu. Bir an daha kararsızca durdu, sonra kafasında umutsuz bir düşünce bir küfür gibi patladı: «Ah, şöyle yada böyle, hepsi bir!» Yanında ezik duran Rıbak ona kısaca:

«Sıkı tutun!» dedi.

Sotnikov sağlam dizini kütüğün üstüne koydu. Kütüğün yüzeyinde kirli bir ayak izi vardı. Rıbak kütüğü iki koluyla kavradı. Sotnikov dengesini kaybetmemek için dirseğiyle Rıbak'ın sırtına dayandı, gerildi ve dişlerini sıkarak, güç-bela kütüğün üstüne çıktı.

Ayaklarını birbirine yaklaştırarak bir süre kütüğün üstünde sakince durdu. İlmeğin pütürlü temasını ensesinde hissetmek kanını donduruyordu. Aşağıda Rıbak'ın nasırlı elleriyle kütüğü kavradığını görüyordu. Aklından «Pis herif, yakayı sıyırdı!» diye geçirdi. Kızmıştı, ama onu kıskanmadığı da söylenemezdi. Fakat birden, ömrünün son anında kendinden istediklerini başkalarından da bekleyebileceği kanısı kayboluvermişti. Rıbak fena bir partizan değildi, orduda da iyi

bir başçavuş olduğu mutlaktı, ama hiç şüphe yok ki insan ve yurttaş olarak eksikleri vardı. Hoş, beş senelik okuldan çıktıktan sonra bir düzine doğru dürüst kitap okuduğu bile kuşkulu olan Rıbak nereden bulacaktı bunları? Sanki o ruhsal gelişiminde, ona başkalarının eylemlerini insancıllığın en yüce yasalarına göre yargılama hakkını veren ahlaksal düzeye erişmiş miydi?

Dz'om'yanşa hâlâ ağlıyor, polislerin elinden kurtulmaya çabalıyordu. Sarı eldivenli bir Alman bir kağıt okudu. Bu ya hüküm yada bir araya toplanan kasaba halkına bir emirdi. Ömrünün son dakikaları bitiyor ve sallantılı kütüğün üstünde duran Sotnikov'un dünyaya veda eden aç bakışları kasabanın gösterişsiz, ama küçüklüğünden beri tanıdığı sokağında, seyircilerin bulanık karaltılarında, parçalanmış çitin üzerinde ve yangın musluğunun altındaki buz uzantısında dolaşıyordu. Parktaki ince ağaç dallarının arasından küçük kilisenin yıkık duvarları, tenekeden yeşil çan kuleleri görünüyordu. Kilisenin küçük pencerelerine budaklı, yontulmamış tahtalar çakılmıştı.

Ama o sırada aşağıdan bir polisin ayak seslerini duydu. Polis işi fazla uzatmadan ilmeği yakaladı ve soğuktan sızlayan kulaklarının üzerinden çenesine kadar geçirdi. Sotnikov işin sonuna geldiğini aklından geçirdi ve insanlara doğru baktı. Doğa başlı başına birşeydi, onun ruhuna her zaman iyilik ve barış vermişti, ama şimdi insan görmek istiyordu. Kederli bakışları düzensiz, telaşlı sıraların üzerinde gezindi. Toplananların çoğu kadındı, orada yaşlı erkekler, yeniyetme oğlanlar ve kızlar da vardı, kısacası bir kasabanın kısa kürkler, kapitone ceketler, eski asker elbiseleri giymiş, atkılara ve evde dokunmuş köylü kaftanlarına bürünmüş olağan kalabalığı toplanmıştı buraya. Sotnikov'un gözleri, yüzleri seçilmeyen kalabalığın içinde,

kafasına alnına kadar çekilmiş eski bir süvari kepi giymiş, on-on iki yaşlarında bir çocuğun karaltısına takıldı. Bir takım giysilere bürünmüş olan çocuk, üşüyen ellerini elbisesinin kollarına iyice sokmuştu. Sotnikov onun soğuktan, belki de korkudan titrediğini görüyordu. Çocuk çocuklara özgü bir kendini kaptırmışlıkla idam sehpasının altında olup bitenleri seyrediyordu. Sotnikov çocuğun aklından geçenleri bilmiyordu, fakat birden çocuğun hakkında kötü şeyler düşünmemesini istedi. Gerçekten de, bakışları karşılaşınca Sotnikov çocuğun gözlerinde öylesine dinmez bir acı ve öyle büyük bir merhamet gördü ki dayanamadı, çocuğa sadece gözleriyle «Aldırma be, kardeşçik» der gibi gülümsedi.

Sonra yöneticilerin, Almanlar'ın, Portnov'un ve Budzila'nın iğrenç bakışlarıyla karşılaşmamak için başını eğdi. Onların şeytanca varlığını gene de hissediyordu. Hükmün okunması herhalde bitmiş olmalıydı. Almanca ve Rusça komutlar duyuldu ve Sotnikov birden boğazındaki ipin canlı gibi gerildiğini hissetti. İdam sehpasının öbür ucundan canhıraş bir çığlık, sonra bir çığlık daha duyuldu, ardından Dz'om'yanşa tüyler ürperten bir sesle uludu:

«Hayır! İstemiyorum! İstemiyorum!»

Çığlığı yarıda kesildi, takın üst direği çatırdadı, kalabalığın içinde bir kadın hıçkırdı. Sotnikov'un yüreğine dayanılmaz bir ağırlık çöktü. İçinde son bir güç onu çabalamaya, Dz'om'yanşa gibi vahşi ve tüyler ürpertici bir çığlık atmaya zorluyordu. Ama kendini dizginledi, sadece yüreği acı veren bir can çekişmeyle büzüldü, şu anda herşeye boş verip makaraları koyuvermek ne güzel olurdu! Bunun yerine dudaklarında ansızın hüzünlü, ızdıraplı bir gülümseme belirdi.

Amirlerin bulunduğu taraftan bir komut duyuldu, herhalde bu komut onunla ilgiliydi. Ayaklarının altındaki kütük bir an sallandı. Düşmesine ramak kalan Sotnikov aşağıya baktı. Partizan arkadaşının çarpımış, asık suratındaki yılgın gözleri yukarıya, ona bakıyordu. Sotnikov onun söylediklerini güçlükle anladı:

«Bağışla, kardeş!»

«Cehennemin dibine kadar Yolun var!» dedi ona.

Bu işin artık bitmesi gerekirdi. Bakışları son kez süvari kepli, üşüyen çocuğu aradı. Çocuk öbürlerinden yarım adım önde duruyordu, solgun yüzünde gözleri kocaman kocaman açılmıştı. Çocuğun gözleri darağacının altında Sotnikov'a gittikçe yaklaşan birisini acı ve korkuyla izliyordu. Sotnikov yaklaşanın kim olduğunu bilmiyordu, ama çocuğun yüzü ona bunu açıklıyordu.

Aşağıda beceriksizce iki büklüm duran ve herhalde korkudan kendisi için en son ve en kötü iş oan bu işi yapmaya eli bir türlü varmayan Rıbak'ın aniden güçsüz düşen ellerinin arasında kütük yeniden sallandı. Arkada bir yerden Budzila'nın sunturlu sövgüsü duyuldu. Sotnikov kaçınılmaz olan şeyden daha önce davranmak için sağlam bacağıyla kütüğü itti.

ONDOKUZ

Rıbak kütüğü bıraktı ve sersemleyerek geri çekildi. Önünde Sotnikov'un bacakları sallanıyordu. Bacaklar başındaki kalpağı düşürmüştü, kalpak karların içinde duruyordu. Rıbak eğildi ve ipte sallanışı yavaşlayan, önce bir yana, sonra öbür yana doğru dönen asılmış adamın altından kalpağı aldı. Yukarı bakmaya cesaret edemiyor, sadece sallanan ayakları görüyordu. Ayaklardan birinde aşınmış bir keçe çizme vardı, çıplak olan öbür ayak kirliydi, morarmış, topuğu dışa doğru dönmüştü, kemiğinin üzerinde kurumuş kan izleri görülüyordu.

Ama olup bitenlerin verdiği şaşkınlık uzun sürmedi. iradesini zorlayarak şaşkınlığını yendi ve çevresine bakındı. Sotnikov'la Dz'om'yanşa'nın arasında boş olan beşinci ipi gören Rıbak birden büyük bir korkuya kapıldı. Rıbak hiçbir şey anlamadı, ne yapacağını billiyordu?

Ama boşu boşuna korkuyordu galiba. Budzila, Dz'om'yanşa'nın altındaki sarı kontrplak sandığı çek-

ti, takın altındaki bank götürüldü. Stas' uzaktan ona bağırarak birşeyler söyledi, ama hâlâ tümüyle idam sahnesinin etkisinde olan Rıbak hiçbir şey anlamadı, ne yapacağını bilmiyordu. Evin yanındaki Almanlar ve sivillerden oluşan grup dağılıyordu. Gruptakiler birbirlerinden ayrılıp gidiyor, gevezelik ediyor, sigara içiyorlardı, hepsi de başarıyla bitirilen, hiç de sıkıcı olmayan, hatta ilginç denebilecek bir uğraşıyı sona erdirmiş gibi keyifliydi. Rıbak bu işin bittiğine hafiften inanmaya başlamıştı.

Evet, galiba iş bitmişti, onu asmayacaklardı, hayatta kalmıştı. İdam bitmiş, idam yerini kordon altına alan polisler geri çekilmişti. Seyircilere dağılmaları emredilmişti. Kadınlar, yeniyetmeler ve ihtiyarlar şaşkınlık ve suskunluk içinde yolun iki yanını izleyerek uzaklaşıyorlardı. Bazıları bir süre daha duruyor ve asılmış dört insana bakıyorlardı. Kadınlar gözlerini siliyor ve acele uzaklaşıyorlardı. Polisler idam sehpasının çevresini topluyorlardı. Stas' omzundan hiç indirmediği tüfeğiyle oradaydı, boş ilmeğin altındaki kütüğü ayağıyla itti ve Rıbak'a yine bağırarak birşeyler söyledi. Rıbak kendisinden ne istendiğini anlamıştı, Sotnikov'un altındaki kütüğü kavradı ve çite doğru attı. Geri döndüğünde Stas' maskeye benzeyen yüzünde pırıl pırıl dişlerini gösteren bir sırıtışla arkasında duruyordu. Ama gözleri hâlâ soğuk ve kuşkuluydu.

Polis alaylı bir tavırla:

«Bak hele! Bayağı becerikliymişsin sen! Yetenek var sende, leş herif!» dedi ve omzuna öyle bir yumruk patlattı ki Rıbak zorlukla ayakta durdu. İçinden:

«Allah kahretsin seni, pis herif!» dedi. Ama Stas'ın tok yüzündeki katı gülümseyişi görünce o da zorla gülümsedi:

«Ya, ne sandın?»

«Doğru! Önemsiz şeyler bunlar! Bir hayduta acıyacak değilsin ya!»

Vay canına, bu da ne demek oluyordu? Kimi kastediyordu? Yoksa Sotnikov'u mu? Rıbak, Stas'ın ne kastettiğini yavaş yavaş, ama gittikçe daha iyi kavradı ve içine buz gibi bir suçluluk duygusu çöktü. Ama idama katılmış olduğunu hâlâ kabullenmek istemiyordu. Ne yapmıştı o sanki? Sotnikov kütüğün üstüne kendi çıkmış, kütüğü kendisi itmişti. O sadece kütüğü tutmuştu, o da polis emrettiği için.

Dört asılmış insan uzun iplerin ucunda taş gibi sallanıyordu, başları yana sarkmış, ilmekler boyunlarını iyice sıkmıştı. Polislerden biri hepsinin göğsüne Rusça ve Almanca yazılmış küçük birer yafta asıyordu. Rıbak yazıyı okumaktan ve o tarafa bakmaktan kaçındı, boş olan beşinci ilmek onu korkutuyordu. Bu ilmeği idam sehpasından söküp alacaklarını sanıyordu, ama polislerin hiçbiri bunu yapmıyordu.

Her şey olup bitmişe benziyordu, asılanların yanında uzun boyunlu, kumaş ceketli bir polis, tüfeği omzunda, nöbet tutuyordu. Öbür polisler sıra oluyorlardı. Rıbak onlara engel olmamak için yoldan çekilip dar, karlı kaldırıma çıktı ve orada durdu. Bundan sonra ne olacağını heyecanla bekliyordu. Düşünceleri ve duyguları büyük bir karışıklık içindeydi, kurtulduğu için duyduğu sevinç körelmişti, ama bunun nedenini bir türlü anlayamıyordu.

Polisler her zamanki gibi üçer üçer sıralandılar. Kimisi yepyeni kaputlar, kimisi ise kürk ceketler, örme hırkalar ve eski, ordu malı elbiseler giymiş olan güruh on beş kişiden oluşuyordu. İçlerinden biri belden aşağısı kesilmiş, deri bir palto giymişti. Sokakta pek

kimse kalmamıştı, sadece biraz uzaktaki parkın içinde birkaç çocuk duruyordu, süvari kepi giymiş olan, hasta görünüşlü, zayıf çocuk da aralarındaydı. Çocuğun ağzı yarı açıktı, ikidebir burnunu çekiyor ve gözlerini idam sehpasından ayırmıyordu. Biraz sonra giysisinin uzun kolu içinde kaybolan parmağıyla sokağın öbür tarafını gösterdi, Rıbak polislerin arkasına saklanmak için omuzlarını utangaçça oynatarak kenara çekildi. Polisler sıra olmuşlardı, başlarındaki kişinin yankılı emrine hemen uydular. Polislerin başı komutunu verdikten sonra emir gücünün bilinciyle kendi de esas duruşa geçti, dirseklerini, Almanlar'ın yaptığı gibi, dışa doğru açmıştı.

«Hazır ol!»

Yürüyüş kolunda bekleyen polisler dikleştiler ve yeniden put kesildiler. Polislerin başı gözleriyle sırayı taradı, bakışları kaldırımda tek başına duran adamın üzerinde durdu:

«Ne oluyor sana? Geç sıraya, marş!»

Rıbak bir an bocaladı. Bu emir ona hem umut vermiş, hem de onu şaşırtmıştı. Ama düşünüp taşınacak zaman yoktu, bir sıçrayışta kaldırımdan indi ve yürüyüş kolunun en sonundaki kulaklıklı siyah kalpak giymiş, sırık gibi uzun boylu polisin yanına geçti. Polis ona düşmanca bir bakış fırlattı.

«Uygun adım, marş!»

Bu da normal ve alışılmış birşeydi. Rıbak hiç düşünmeden öbürlerine ayak uydurdu. Ne yapacağını bilmediği elleri boş olmasa, önündeki açık renkli kol kapaklarıyla yağlı, mavi-beyaz pazubentleri görmese kendisini yeniden müfrezede, arkadaşlarının yanında hissedebilirdi. Geldikleri sokaktan aşağıya doğru yürüyorlardı,ama bu başka bir yoldu sanki. Artık ortada

yılgınlık ve eziklikten eser kalmamıştı, Rıbak'ın çevresindeki adamların üzeriden canlılık ve hoşnutluk akıyor gibiydi. Ama bunda şaşılacak birşey yoktu: Rıbak yenenlerin arasındaydı. Bu durum altı ay, bir gün, yada bir saat sürecekti, ama onların keyfi yerindeydi, yaptıklardı misilleme yada yerine getirdikleri görev sanki onları ısıtmıştı. Bazıları alçak sesle aralarında konuşuyorlardı. Rıbak şakalar, gülüşmeler duyuyordu. Hiçbiri başını çevirip taka bakmıyordu. buna karşın polislerin dışındaki herkes başlarını çevirip onlara bakıyordu. İdam yerinden dönen ve yıkık ev duvarlarıyla çitleri izleyerek ağır ağır evlerine giden insanlar hainler çetesinin arkasından korku ve lanetle bakıyordu, bazı kadınların ağlamaktan kızarmış gözlerinde gizlenmeyen bir nefret vardı. Ama polislerin buna aldırış ettikleri yoktu, harhalde böyle şeylere alışıktılar, hiçbir hakkı olmayan, korkmuş insanları umursamıyorlardı. Rıbak gittikçe artan bir huzursuzlukla sıvışmayı düşünüyordu. Belki ilerideki dönemeçte bir çitin üzerinden atlayıp kaçabilirdi. Yakında bir yar, hiç olmazsa bir çalılık, hele bir orman varsa yaşadı demekti. Yada avluda eline bir at geçirirse...

Yolun üstündeki kar gıcırdıyor, polisler uygun adım yürüyorlardı; polislerin başı olan şişko suratlı, geniş omuzlu herif yürüyüş kolunun yanından, dar kaldırımın üstünden yürüyordu, palaskasını kaputunun üstünden iyice sıkmıştı. Belinden hayli aşağıda bir milis Nagant'ı sallanıyordu, tabancanın aşınmış kılıfının halkasına bakır bir harbi takılıydı. Köprüyü geçince öndekiler adımlarını yavaşlattılar ve yana çekildiler. Karşıdan birisi geliyordu, polislerin başı adamı tersledi. Sonra öbürleri de yana kaçtılar, boş köylü kızağının içinde oturan adam küçük, çarpık bir evin önüne kadar beceriksizce çekildi. Rıbak'ın aklından bir anda

kızağa atlamak, dizginleri adamın elinden kapmak, atı kırbaçlamak ve hızla kaçmak geçti. Sıbırsız, genç atı zaptetmeye çalışan adamın bakışları polislerin başından başlayarak bütün yürüyüş kolunu taradı. Bu bakışlarda o denli büyük bir nefret vardı ki Rıbak bunu yapamayacağını hemen anladı. Ama kiminle başaracaktı bu işi? Ve kafasında beliren ani bir düşünce onu sersemletti: Hiçbir yere kaçamazdı. İdamdan sonra imkansızlaşmıştı bu. Bu sıradan ayrılması artık olanaksızdı.

Bu gerçeğin şaşkınlık verecek kadar açık seçik olması ona adımlarını şaşırtmıştı, korkuyla yeniden ayak uydurmaya çalıştı, ama gene şaşırdı.

Yanında yürüyen polis bas sesiyle, üşengeç üşengeç sordu:

«Ne o?»

«Hiç.»

«Anlaşılan alışık değilsin, ha? Zamanla öğrenirsin!»

Rıbak ses çıkarmadı, bildiği tek şey artık sövüp saymadıkları ve idamla onu kayışla olduğundan daha sıkı bağladıklarıydı. Gerçi onu sağ bırakmışlardı, ama bir bakıma onu da idam etmiş sayılırlardı.

Hayır, artık eskiye dönüş yoktu, Rıbak ciddi bir biçimde, kesinlikle ve hiç beklemediği bir anda harcanmıştı. Herkes için bir düşmandı o. Belki kendisi için de.

Şaşkınlık içindeydi, bütün bunların nasıl olup bittiğini ve suçun kimde olduğunu anlayamıyordu. Suçlu Almanlar mıydı? Savaş mı? Yoksa polisler mi? Suçu üstlenmeyi hiç canı istemiyor, onu başkalarının, zamanın yada koşulların üstüne yıkmayı yeğliyordu. Gerçekten de, ne kadar suçluydu acaba? Bu yazgıyı kendi-

si mi seçmişti? Sonuna kadar, hatta bu hırslı Sotnikov'dan daha fazla ve daha büyük bir inatla savaşmamış mıydı? Sotnikov'un başına gelen felakette kendi suçu başkalarınkinden daha büyüktü. Hastalanmasa, kurşunu yemese, Rıbak'ın başına bunca iş getirmese, şimdiye kadar çoktan ormana dönmüş olurdu. Onun için, yani şu anda takta sallanan kişi için bu önemli olmayabilirdi, ama Rıbak için, yaşayan kişi için iş öyle değildi!

Kafası karmakarışık, bilinci bir sis perdesiyle örtülü, yürüyüş koluyla birlikte polis binasına vardı. Geniş avluda durdular ve verilen bir komutla hep birlikte ön merdivenlere doğru döndüler. Şef, soruşturma görevlisi Portnov ve Alman jandarma üniforması giymiş iki adam merdivenlerde duruyorlardı. Polislerin başı bağırarak tekmil verdi, geldiklerini bildirdi. Şefin sınayan bakışları yürüyüş kolunu taradı;

«Haydi bakalım! Yirmi dakika sigara molası!» dedi ve gözleriyle Rıbak'ı yokladı. «Sen sonra bana gel!»

Rıbak:

«Emredersiniz!» dedi. Kaçınılmaz şey onu için için kıvrandırıyordu.

Yanındaki polis onun böğrüne bir dirsek attı:

«Emredersiniz değil, başüstüne! Unutma!»

Rıbak içinden:

«Cehennemin dibine!» dedi. «Herşeyin canı cehenneme!»

Polislere dağılma izni verildi. Rıbak sinirli bakışlarını çevrede dolaştırıyor, ne yapacağını bilmiyordu. Avludaki polislar yaygara ediyor, itişiyor, birbirlerine şakadan sövüyor ve sigara içiyorlardı. Havaya tatlı bir sigara kokusu yayılıyordu. Birkaç tanesi binaya girmiş, içlerinden biri avlunun köşesine yönelmiş-

ti. Orada kapılarında tahta mandal olan, iki kapılı, padavradan yapılmış küçük bir kulübe vardı. Rıbak onu izledi.

«Hey, nereye gidiyorsun?»

Arkasında Stas' duruyordu, gözleri kuşku doluydu.

«Hemen geliyorum.»

Rıbak bunu gayet sakin söylediğini, şimdi önündeki tek çıkış yolunu belli etmediğini sanıyordu. Stas' yatışarak geri döndü. Evet, herşeyin ve herkesin canı cehennemeydi! Rıbak gıcırdayan kapıyı açtı, mandalı taktı ve yukarı baktı. Tavan yüksek değildi, ama Rıbak'ın tasarladığı iş için uyguna benziyordu. Sallanan çatı tahtalarının arasından katranlı tavan mukavvası görünüyordu. Bel kemeri çapraz kirişe kolayca bağlanabilirdi. Hiddetli bir kararlılık içinde kürk ceketinin düğmelerini açtı ve korkudan donakaldı: Pantolonunda kemer yoktu. Polislerin dün, onu bodruma tıkmadan önce kemerini aldıklarını nasıl da unutmuştu! Uygun birşey bulmak için elleriyle üstünü başını yokladı, ama boşuna. Ara bölmenin ötesinden boğuk ayak sesleri duyuldu, kapı gıcırdadı. Yazgıyla hesaplaşmak için elindeki son fırsat kaçmıştı. Artık yapabileceği tek şey kendini başaşağı helâ çukuruna atmaktı olsa olsa. Yavaş yavaş umutsuzluğa düşüyordu, inledi ve içinde ansızın beliren bir köpek gibi uluma isteğini güçlükle bastırdı.

Dışarıdan gelen tanıdık ses onu yeniden kendine getirdi. Stas' uzaktan:

«Bu kadar zamandır ne yapıyorsun?» diye bağırıyordu.

«Geliyorum, geliyorum...»

«Şef seninle konuşmak istiyor!»

Tabii, şef ağırdan almaktan hoşlanmazdı, şefe koşar adımla gitmek gerekiyordu. Hele seni polis yapmaya karar vermişlerse. Daha dün bunu bir kurtuluş olarak düşlüyordu. Bugün bu düşün gerçekleşmesi onun için bir felaket olmuştu.

Rıbak sümkürdü, dalgın dalgın düğmelerini yokladı, kürk ceketinin önünü kapadı. Galiba artık yapacak şey kalmamıştı, yazgı böyle istiyordu. Savaşta yolunu şaşıran bir insanın yazgısıydı bu. Birşey uyduramayacak durumda mandalı açtı ve şaşkınlığını yenmeye çalışarak helâdan çıktı.

Evin eşiğinde polis şefi duruyor ve sabırsız gözleriyle ona bakıyordu.

Vasil Bıkov, gençlikleri İkinci Dünya Savaşında partizanlıkla geçen Sovyet yazarlarının en ünlüsü. Ülkesi Belorusya, bu savaşın en büyük acılarını çekmiş ve nüfusunun üçte birini faşist kırımlarında yitirmiş. 1924 doğumlu *Bıkov,* bu acı yılları anlatırken insanlığın ana temalarını ele almakta, kahramanlarını bir seçim karşısında bırakarak, *irade özgürlüğü* sorununu incelemektedir. Beğeneceğinizi umuyoruz.

ISBN 975-7530-49-2